

Róbert ONDREJCSÁK, Marek ŠŤASTNÝ

**Postoje Francúzska, Spojeného kráľovstva Veľkej Británie
a Severného Írska, Nemecka a Spojených štátov amerických
k Európskej bezpečnostnej a obrannej politike**

Bratislava 2004

Róbert ONDREJCSÁK, Marek ŠŤASTNÝ

**Postoje Francúzska, Spojeného kráľovstva Veľkej Británie
a Severného Írska, Nemecka a Spojených štátov amerických
k Európskej bezpečnostnej a obrannej politike**

Bratislava 2004

Róbert ONDREJCSÁK, Marek ŠŤASTNÝ

Postoje Francúzska, Spojeného kráľovstva Veľkej Británie
a Severného Írska, Nemecka a Spojených štátov amerických
k Európskej bezpečnostnej a obrannej politike

Názory uvedené v publikácii sú osobnými názormi autorov a nemusia
nevyhnutne korešpondovať s názormi pracovníkov IBOŠ MO SR.
Publikácia neprešla jazykovou úpravou.

Publikácia je zverejnená na webovej stránke Inštitútu bezpečnostných
a obranných štúdií:
<http://www.mod.gov.sk/ibos/index.asp>

Postoje Francúzska, Spojeného kráľovstva, Nemecka a Spojených štátov amerických k Európskej bezpečnostnej a obrannej politike

Úvod

Po ukončení európskej integrácie v oblasti ekonomiky, ktorá bola zavŕšená prijatím spoločnej meny, sa po skúsenostiach s konfliktmi v bývalej Juhoslávii dostala do popredia integrácia v oblasti Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky únie (*European Security and Defense Policy* ESDP). Zmena postoja britskej vlády pod vedením Tonyho Blaira k tomuto projektu na summite v St. Malo znamenala jeho opätovné oživenie, na čo zareagovali aj Spojené štáty, na ktorých počas studenej vojny spočívalo bremeno zodpovednosti za európsku bezpečnosť. Základným rámcom pre bezpečnostné vzťahy Spojených štátov so západnou Európou bolo NATO. Procesy rozširovania NATO a EÚ predstavovali prekľnutie umelého rozdelenia Európy, ale zároveň vytvorili potrebu re-definovania transatlantických vzťahov. Konflikty na Balkáne v 90. rokoch 20. storočia, v dôsledku ktorých si EÚ uvedomila svoje zaostávanie za Spojenými štátmi vo vojenskej oblasti, ju podnietili k podniknutiu zásadných krokov vo vývoji bezpečnostnej a obrannej politiky. Mnohé z jej ambiciózných cieľov však na druhej strane Atlantiku vyvolali obavy z narušenia transatlantickej bezpečnostnej architektúry ako bola vytvorená po konci 2. svetovej vojny - t.j. prostredníctvom Severoatlantickej aliancie. Faktory, ktoré ovplyvňujú postoj predstaviteľov na oboch stranách Atlantiku k usporiadaniu transatlantickej bezpečnostnej architektúry otázkam sú rôznorodé, a preto nestačí iba vymenovať množstvo dokumentov a deklarácií, ktoré vznikli v procese vývoja Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (*European Security and Defense Policy*, ESDP), ale je dôležité vziať do úvahy aj skúsenosti a ponaučenia, ktoré EÚ z tohto procesu získala, ako aj východiská politických elít, ktoré formujú strategické kultúry členských krajín EÚ a Spojených štátov amerických. Cieľom tejto publikácie je načrtnúť základné trendy a postoje hlavných aktérov zahraničnej a bezpečnostnej politiky

v euroatlantickom priestore, Francúzska, Spojeného kráľovstva, Nemecka a Spojených štátov k projektu Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (ESDP).

Francúzsko

1. Korene postojov Francúzska k ESDP

Pri analýze postojov Francúzska ku komplexu problémov a otázok súvisiacich s európskou bezpečnostnou architektúrou a konkrétne s európskou bezpečnostnou a obrannou politikou je nevyhnutné brať do úvahy celé obdobie od skončenia druhej svetovej vojny, vzhľadom na to, že korene a základné smerovania/aspekty francúzskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa začali formulovať už v tomto období.

Francúzsko bolo ad začiatkov hnacím motorom a zdrojom nových myšlienok, ktoré súviseli s európskymi integračnými procesmi¹. Tento nárok – „inšpirovať Európu“ – je stále veľmi silne prítomný vo francúzskom strategickom myslení, vid' napríklad výrok prezidenta Chiraca po úspešnom referende o Zmluve z Nice vo Francúzsku². Táto iniciátorská úloha Francúzska bola prítomná už od naštartovania integračných aktivít – samozrejme, prvé integračné kroky sa realizovali v ekonomickej oblasti. Po počiatkových úspechoch ekonomickej integrácie prezentovalo Francúzsko v roku 1954? tzv. Plevenov-plán na vytvorenie tzv. Európskej obrannej únie a vznik spoločných európskych ozbrojených síl. Paradoxne sa však Plevenov plán nerealizoval práve kvôli nesúhlasu francúzskeho Národného zhromaždenia, keďže väčšina francúzskych poslancov sa obávala znovuzrodeniu nemeckej vojenskej moci. Kvôli tomuto neúspechu sa integrácia západoeurópskych štátov v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky realizovala v rámci Severoatlantickej aliancie – samozrejme, so silnou americkou participáciou a „lídershipom“ – na čom nič nezmenila ani skutočnosť, že vznikla Západoeurópska únia. Keďže tento stav bol v protiklade s predstavami prvého prezidenta a zakladateľa V. republiky, Charlesa de Gaulle-a inicioval a aj realizoval Generál odchod Francúzska z vojenských štruktúr Aliancie. Odkaz de Gaulle-a je stále prítomný vo francúzskej strategickej kultúre a strategickom myslení³. Túto skutočnosť nezmenil ani nástup prvého socialistického prezidenta, Francois Mitteranda, ani neskoršie „cohabitation“. Princípy gaulleistickej zahraničnej

¹ Vid' napríklad vznik Európskeho spoločenstva uhlia a ocele a následne Európskych spoločenstiev a koncepcie, aktivity a plány Jeana Monneta a Roberta Schumana

² „Francúzsko ukázalo, že ešte stále dokáže inšpirovať Európu“

³ vid' Róbert Ondrejcsák: Charakteristika bezpečnostnej politiky Francúzska, In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, Bratislava 2004

a bezpečnostnej politiky ovplyvňujú zahraničnú a bezpečnostnú politiku Francúzska dodnes, bez ohľadu na politickú príslušnosť vrcholných predstaviteľov štátu.

Po skončení druhej svetovej vojny bolo Francúzsko vo veľmi špecifickej situácii aj vo svetovej aj v európskej politike. V tom období už bolo zrejmé, že v „novom svetovom poriadku“ budú mať rozhodujúce slovo Spojené štáty americké a Sovietsky zväz, ale Francúzsko si aj naďalej nárokovalo svoju predchádzajúcu pozíciu globálnej veľmoci. Tento nárok, ktorý predpokladal, že majú potenciál a prostriedky na to, aby zásadným spôsobom určovali formovanie globálneho bezpečnostného prostredia, nezanikol ani po rozpade globálneho francúzskeho koloniálneho impéria. Nárok na prezentovaný štatút svetovej mocnosti je dokonca dodnes prítomný vo francúzskej strategickkej kultúre a bezpečnostno-politickom myslení. Napríklad súčasný francúzsky prezident, Jacques Chirac, už vo svojej práci z roku 1978 (*La lueur de l'espérance – reflexion du soir pour le matin*) načrtol svoju koncepciu multipolárneho sveta: „*Francúzi nemôžu veriť, že ich krajine je súdené byť malým štátom bez vplyvu na osud sveta. ... Svet nemá čo získať zo sovietsko-amerického dyarchie. Keď to odmietame, nebránime tým len našu nezávislosť, ale tiež slobodu a mier sveta. Medzi všetkými štátmi je Francúzsko jednou z najlepších atribútmi na to, aby viedla odpor ... preto nemôže zlyhať pri získavaní sympatie a podpory*“.

Vzhľadom na objektívnu skutočnosť, že Francúzsko samo nedisponovalo a nedisponuje dostatočnými zdrojmi a potenciálom na to, aby dokázalo pôsobiť ako centrálny aktér globálneho bezpečnostného prostredia, sa francúzska elita „obrátila na Európu“. Pomocou úzkej spolupráce európskych štátov sa mal vytvoriť spoločný „európsky“ potenciál, ktorý môže figurovať ako jedno z centier medzinárodnej politiky. Z tohto dôvodu európska integrácia pre Francúzsko neznemena „len“ spoločenstvo, ktoré prináša svojim členom krátkodobé alebo dlhodobé hospodárske alebo politické výhody, ale je mimoriadne dôležitý aj na „strategickej“ úrovni. Má vo výraznej miere napomôcť v dosiahnutí základného francúzskeho cieľa na medzinárodnej scéne: zvýšiť vplyv „Európy“ a, samozrejme Francúzska. Tento „obrat“ smerom k Európe sa realizoval predovšetkým počas prvých dvoch desaťročí po druhej svetovej vojne, kedy bolo Francúzsko konfrontované s novou strategickou realitou: o osude sveta sa ešte stále rozhodovalo v Európe, ale rozhodujúcimi faktormi

už neboli Európania – Európa slúžila ako najdôležitejšie miesto strategického súperenia medzi superveľmocami. Veľmi dôležitým míľnikom v tomto procese bola suezská kríza v roku 1956. Vtedajšia spoločná operácia Francúzska a Spojeného kráľovstva (v spolupráci s Izraelom) proti Egyptu za síce začala relatívne úspešne, avšak nakoniec nevedla k očakávaným výsledkom. Diplomatický zásah a nátlak Sovietskeho zväzu a Spojených štátov donútil Britov a Francúzov, aby ukončili operáciu. Tieto udalosti opäť, a definitívne poukázali na skutočnosť, že napriek existencii niektorých vojenských schopností a spôsobilosti na realizáciu intervenčných operácií Francúzsko a Spojené kráľovstvo nie sú schopní konať ako nezávislý pól v medzinárodných vzťahoch⁴. Z týchto udalostí – spolu s odchodom zo svojich zámorských kolónií a Alžírsku a následným uvoľnením vojenských, politických, diplomatických a ekonomických zdrojov – si Francúzi vyvodili záver, že musia iniciovať vznik takého zoskupenia štátov, ktoré by bolo schopné opäť konať ako centrum svetovej moci. Tento faktor je možné považovať aj za jeden z hlavných zdrojov francúzskej koncepcie multipolarity.

2. Vývoj európskej bezpečnostnej architektúry po studenej vojne – postoje Francúzska

Po skončení studenej vojny sa zásadným spôsobom zmenili reálie globálneho bezpečnostného prostredia. Najdôležitejšie zmeny, ktoré sa dotýkali postavenia Francúzska na medzinárodnej politickej scéne boli nasledujúce:

- Spojené štáty americké sa ocitli v pozícii jedinej globálnej „superveľmoci“, vplyv a potenciál ktorého nemá konkurenciu
- Zjednotenie Nemecka: vznikol hospodársky a demograficky najsilnejší štát v Európe s centrálnym geopolitickým postavením
- Zníženie dôležitosti takých atribútov moci, v ktorých bolo Francúzsko tradične silné – nukleárne zbrane, členstvo v Bezpečnostnej rade OSN – a rast dôležitosti ekonomických nástrojov moci, pričom v tejto oblasti sú silnejší Nemecko a, samozrejme, Spojené štáty americké.

⁴Róbert Ondrejcsák: Charakteristika bezpečnostnej politiky Francúzska, In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, Bratislava 2004

V tejto súvislosti treba poznamenať, že Francúzsko definovalo svoje postavenie, respektíve mieru svojho vplyvu vždy v komparácií predovšetkým so Spojenými štátmi a Nemeckom, a v oblasti vojenského potenciálu a spôsobilostí aj so Spojeným kráľovstvom – vid' napríklad oficiálny bezpečnostno-politický dokument, La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, kde sa otvorene porovnáva francúzsky a britský vojenský potenciál a spôsobilosti a veľmi silno sa zdôrazňuje aj potreba dosiahnuť úroveň vojenských schopností a spôsobilostí, akými disponujú britské ozbrojené sily⁵. Okrem toho tento postoj dokazujú aj dôležité prejavy niektorých vrcholných francúzskych predstaviteľov. Napríklad prezident Chirac pri oslavách 14. júla v roku 2002 sa v tejto súvislosti vyjadril nasledovne:

„Určitý čas sa už vzdáľujeme od Veľkej Británie, a to môže mať strašné následky pre našu politickú silu, ako aj pre naše kapacity na chránenie našich záujmov a našich občanov vo svete. Je pre nás základná vec tento trend obrátiť.“⁶

Dilemu, vyplývajúcu pre Francúzsko z hore prezentovaných aspektov – americký a nemecký faktor – sa Paríž pokúsil vyriešiť pomocou európskej integrácie. Prehĺbenie európskej integrácie sa zdalo byť účinným nástrojom na „tlmenie“ výhod Nemecka a Spojených štátov. Po prvé, tým, že sa prehĺbi európska integrácia, moc a vplyv Nemecka sa rozriedi v multinacionálnych štruktúrach⁷. Podľa Jana Eichlera⁸ „Francúzski politici na čele s vtedajším prezidentom Mitterrandom mali ... nemalé obavy zo znovuzjednotenia Nemecka, ktorému prevratné zmeny v Európe výrazne pomohli, a to v ekonomickom, ako aj geopolitickom smere. Nakoniec však Francúzsko dalo prednosť silnému Nemecku v rámci integrovanej Európy pred Nemeckom, ktoré by si takpovediac robilo čo chcelo“⁹.

Po druhé, Európska únia (od roku 1993), ktorá užšie a hlbšie spája jednotlivé členské štáty má oveľa väčšiu šancu stať sa globálnym aktérom, a tým čeliť globálnej prevahe Spojených štátov. V tomto procese hrá veľmi dôležitú úlohu práve vytvorenie

⁵ La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

⁶ President Chirac's interview (July 14, 2002), <http://elysee.fr>

⁷ Szemlér Tamás: Franciaország: Európa politika a nemzeti érdek szolgálatában, In: Kiss J. László (ed.): Tizenötök Európái, Osiris, Budapest 2000

⁸ Jan Eichler: Francie – dôraz na mezivládni rámce SZBP a EBOP, In: Radek Khol a kol.: Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů – Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2002

⁹ túto argumentáciu prezentuje napríklad aj Henry Kissinger vo svojej knihe Diplomacy v súvislosti s nemeckým znovuzjednotením.

Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, ktorá – v prípade, že sa stane efektívnou – má potenciál „vyzbrojiť“ Európsku úniu inštrumentom, nevyhnutným na realizáciu globálneho vplyvu.

Strana prezidenta Chiraca – Rassemblement pour la République – explicitne vyhlasuje, že kým Nemecko je lídrom v ekonomickej a industriálnej oblasti, Francúzsko sa už tradične spolieha na svoju vojenskú silu pri získavaní vplyvu¹⁰. Avšak treba brať ohľad aj na skutočnosť, že Spojené kráľovstvo si zvolilo tú istú cestu, čiastočne pod vplyvom toho, že nevstúpilo do „Eurolandu“. Preto sa v oblasti ESDP budú zápasiť o líderské miesto Francúzsko a Spojené kráľovstvo, s tým, že v súčasnosti disponujú britské ozbrojené sily efektívnejšími spôsobilosťami, čo môže mať vážne dôsledky pre francúzske aspirácie. Práve na „dobehnutie“ Britov slúžia kroky Francúzska v oblasti bezpečnostnej politiky, ktoré sa realizovali v poslednom desaťročí, a ktoré sa budú realizovať aj na základe LPM 2003-2008 (podrobnejšiu analýzu vid' neskôr). Ide predovšetkým o profesionalizáciu francúzskych ozbrojených síl, a ich transformácia na silný inštrument zahraničných vojenských intervencií, a na výrazné zvýšenie investícií do vývoja a nákupu systémov, ktoré prispievajú k zvýšeniu efektivity kľúčových spôsobilostí z hľadiska projekcie sily (lietadlové lode, transportné lietadlá, atď.)¹¹.

V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať, že v súčasnosti už de facto každý členský štát Európskej únie presadzuje a podporuje budovanie ESDP. Rozdiely medzi nimi existujú v tom, čomu by mala ESDP slúžiť, čo úzko súvisí aj s koncepciami a pohľadom na misiu a postavenie Európskej únie v medzinárodnej politike. Jedna koncepcia – ktorá sa všeobecne nazýva „francúzskou“ – je založená na tom, že Európska únia by mala tvoriť protiváhu Spojeným štátom americkým a preto aj ESDP má slúžiť na budovanie autonómnych „európskych“ spôsobilostí a kapacít, ktoré umožnia EU stať sa globálnym a strategicky nezávislým aktérom. Druhá koncepcia – zjednodušene by sme ju mohli nazvať „britskou“ – je založená na predstave úzkeho strategického partnerstva Európy a Spojených štátov. V tejto koncepcii má ESDP slúžiť na to, aby sa posilnil „európsky pilier“ transatlantického partnerstva a tým pádom aby si Európa zachovala svoju strategickú hodnotu v očiach Spojených štátov.

¹⁰ Rassemblement pour la République, La France et sa défense: restaurer la confiance, December 2001, <http://www.rpr.org/pdf/defense.pdf>.

¹¹ La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

Francúzska zahraničná a bezpečnostná politika po studenej vojne sú založené na nasledujúcich princípoch¹²:

- Francúzsko považuje sám seba za pivotálnu veľmoc
- Francúzsko môže zohrávať túto pivotálnu úlohu len v multipolárnom svete
- Medzinárodné vzťahy, ktoré sú založené na multilaterálnom prístupe poskytujú najlepšiu garanciu pre multipolárny svet.

Koncepcia multipolarity je prítomná takmer v každom výraznejšom hodnotení, resp. prejave francúzskych predstaviteľov. Okrem základných strategických dokumentov je prítomná aj prezentáciách vrcholných predstaviteľov, vid' napríklad prejav Jacquesa Chiraca v IHEDN 8. júna 2001 aj v súvislosti s ESDP: „Ako ďalší hráči v multipolárnom svete, „Pätnásťka (15 vtedajších členských štátov EU – pozn. autora) musí byť aktívnou stranou pri definovaní nových bezpečnostných podmienok na úsvite 21. storočia“¹³. Princíp multipolarity je tiež chápaný ako nástroj na obmedzenie amerického vplyvu cestou vytvorenia ďalších mocenských pól s globálnym významom, pričom ako jedna z nich by mala figurovať Európska únia¹⁴. Bez efektívnych a hodnoverných inštrumentov však nemôže existovať žiadna globálna entita, preto ako rámec na dosiahnutie tohto cieľa má slúžiť Európska bezpečnostná a obranná politika. Uvedomujúc si túto priam strategickú dôležitosť a nevyhnutnosť budovania ESDP (a lebo, vzhľadom na to, že sa hovorí o Francúzsku, vo francúzskej skratke PESD – Politique européenne de sécurité et de défense) Francúzsko vždy bolo hlavným iniciátorom projektov a ideí, ktoré posúvali vývoj PESD dopredu.

Prvá post-studenovojnová iniciatíva Francúzska, ktorá sa čiastočne týkala aj oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky bola snaha dosiahnuť výrazné prehĺbenie európskych integračných procesov, z čoho – po vzájomných kompromisoch s Nemeckom – vznikla Maastrichtská zmluva¹⁵. Maastrichtská zmluva vytvorila

¹² Marcel H. van Herpen: France: Champion of a Multipolar World, www.inthenationalinterest.com

¹³ Speech by Jacques Chirac, President of the French republic before the Institut des Hautes Etudes de Defense Nationale (IHEDN), École Militaire, Paris, 8. June 2001

¹⁴ v súvislosti s koncepciou multipolarity francúzsky predstaviteľia hovoria predovšetkým o nasledujúcich potenciálnych alebo reálnych „póloch“ pri distribúcii globálneho vplyvu: Spojené štáty, Európska únia, Čína, Japonsko, Rusko, India, ale v niektorých prípadoch aj Brazília alebo Mexiko. Vid' napríklad Hubert Védrine Rozhovor s Dominiqueom Moissim: Karty Francúzska v hodine globalizácie, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, Bratislava 2002

¹⁵ www.europa.eu.int

trojpilierový systém európskej integrácie, pričom ako druhý pilier figurovala Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika.

Pre osud druhého piliera je kľúčovým faktorom vytvorenie jednotných stanovísk členských štátov, keďže počas 90-ich rokov znamenali v tejto súvislosti najväčšie problémy rozdielne priority, resp. prístup členských štátov k jednotlivým aspektom bezpečnostnej politiky. To vplývalo na jednej strane z už prezentovaných rozdielov v strategických prioritách a pohľadov na potenciálnu úlohu a postavenie Európskej únie – predovšetkým pri definovaní postavenie voči Spojeným štátom – ako aj rozdielných pohľadov na geografickú pôsobnosť spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky: Francúzsko definuje túto pôsobnosť jednoznačne globálne, kým Nemecko sústreďuje predovšetkým na periférie Európy. Ďalší problém predstavujú aj rozdiely v záujmoch jednotlivých štátov voči konkrétnym regiónom – ako sa to ukázalo napríklad počas juhoslovanských kríz, kedy Francúzi preferovali jednotnú Juhosláviu, kým Nemecko, ako vôbec prvý vážnejší zahranično-politický krok zjednoteného Nemecka. V poslednom čase v tejto oblasti došlo k pozitívnemu vývoju, viď napríklad prvé operácie EU, alebo vypracovanie Európskej bezpečnostnej stratégie – tieto aspekty budú analyzované neskôr – napriek tomu však iracká kríza v roku 2003 názorne demonštrovala, že Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a Európska bezpečnostná a obranná politika môžu byť „diskvalifikované“, keď členské štáty EU nedosiahnu aspoň minimálny konsenzus v základných otázkach a prioritách (vzťahy k USA, postavenie/postoj EU k ad hoc koalíciám a operáciám USA, vzťahy k regiónom mimo Európy). To dokazuje aj prioritu vlastných „národných“ priorít každého členského štátu, keďže v dôležitých otázkach členské štáty nie sú ochotné „obetovať“ svoje priority na oltáre „spoločnej“ ESDP.

Významnou iniciatívou Francúzska pri formovaní európskej bezpečnostnej architektúry bola prezentovaná v roku 1995. Hovorilo sa o vytvorení efektívnych vzťahov medzi NATO a Západoeurópskou úniou s vytvorením predpokladov na opätovné obnovenie práce Francúzska v integrovaných veliteľských štruktúrach NATO¹⁶. Iniciatíva Francúzska smerom k NATO však zostala polovičatá, keďže sa

¹⁶ viď Hervé de Charette, Intervention du Ministre des Affaires Étrangères, Session , citované : Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.15

strany – predovšetkým Francúzsko a Spojené štáty – nedokázali dohodnúť na de facto znovurozdelení vplyvu v rámci organizácie, ako to požadovali Francúzi. Typickým príkladom je reforma veliteľských štruktúr, kde Francúzsko požadovalo vytvorenie dvoch regionálnych veliteľstiev v Európe – severné so sídlom v holandskom Brussume a južné so sídlom v talianskom Neapoli (ako sa to aj realizovalo neskôr) – avšak s tým, že veliteľský post južného krídla by mal pripadnúť Európanom (t.j. pravdepodobne Francúzom), čo Spojené štáty neakceptovali. Americký postoj pravdepodobne ovplyvňovalo aj nové strategické prostredie a rast dôležitosti mediteránskej oblasti v dôsledku geografických reálií nových bezpečnostných hrozieb, ako aj skutočnosť, že v Stredozemnom mori je dislokovaná pomerne silná americká flotila a pravdepodobne Američania nechceli predať velenie nad svojim stredomorským vojnovým námorníctvom Európanom/Francúzom.

Pre presadenie francúzskej vízie európskej bezpečnostnej architektúry bolo kľúčovou udalosťou stretnutie francúzskeho prezidenta a britského premiéra 4. decembra 1998 v Saint Malô. Toto stretnutie sa všeobecne považuje za míľnik pri vývoji európskej integrácie¹⁷. Blair a Chirac vydali krátky statement¹⁸, ktorý bol po summite rozdielne interpretovaný britskými a francúzskymi predstaviteľmi, samozrejme, v závislosti od svojich strategických priorít. Podľa neskoršej interpretácie francúzskeho ministra obrany, Alaina Richarda, najdôležitejšími faktormi v tejto súvislosti boli¹⁹:

- všetky štáty Európskej únie sú pozvané aby participovali
- nehrozí strata suverenity
- vybudovanie nových a reálnych spôsobilosti
- európska bezpečnostná a obranná politika je konzistentná s úlohou a zodpovednosťou NATO

V deklarácii zo Saint Malô sa hovorí, že „Únia musí disponovať s kapacitami pre autonómne akcie“, ďalej, že Európska únia môže potrebovať vlastné štruktúry a kapacity pre analýzu situácie, spravodajské zdroje a prostriedky strategického

¹⁷ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.29

¹⁸ Point Statement by the British and French Governments, Franco-British Summit, Saint-Malô, France, December 4, 1998.

¹⁹ Speech by Alain Richard, French Minister of Defense, at the Annual Defence Dinner of the London Chamber of Commerce and Industry, London, May 17, 2001, www.info-france-usa.org/news/statmnts/eurodefe.htm.

plánovania. Sú to oblasti, v ktorých je prevaha Spojených štátov najväčšia a preto sú európske štáty závislé na vôli USA release týchto prostriedkov. Na druhej strane však deklarácia obsahuje aj dve „poistky“ transatlantickej spolupráce: 1. európske vojenské operácie môžu byť realizované len v prípade, že „Aliancia ako celok sa neangažuje“; 2. výstavba európskych spôsobilosti musí byť realizovaná bez nepotrebných/zbytočných duplikácií.

Výsledky summitu v Saint Malô boli vo Francúzsku prezentované ako veľký úspech francúzskej zahraničnej politiky. Najväčším úspechom bolo, že sa podarili prelomiť skepticizmus Spojeného kráľovstva voči ESDP – aj keď Britská interpretácia výsledkov bola odlišná a Briti vyzdvihovali predovšetkým body, ktoré hovorili o centrálnej úlohe NATO, resp. „NATO first“: viď v neskoršej analýze o britskom prístupe k ESDP – a presadiť opodstatnenosť autonómnych európskych operácií v očiach Britov. Podľa niektorých francúzskych hodnotení sa britský postoj zmenil predovšetkým preto, lebo „britská diplomacia voči zmenám, ktoré by sa mohli vymknúť jeho kontrole odpovedá diplomaticky a podieľa sa na nich, aby ich mohla lepšie kontrolovať a nebola z nich vylúčená“²⁰. Schôdzka zo Saint Malô mala o.i. aj symbolický message: bez dohody a spolupráce dvoch vojenských mocností Európy, Spojeného kráľovstva a Francúzska nie je možný progres vo vývoji európskej bezpečnostnej a obrannej politiky a tieto štáty disponujú s potrebným potenciálom na presadenie vážnych iniciatív v tejto oblasti. Výnimočné postavenie a potenciál Francúzska a Spojeného kráľovstva pri formovaní ESDP dokazujú aj neskoršie udalosti. Napríklad na britsko-francúzskom summite vo februári 2003 prezentovali predstavitelia oboch štátov iniciatívy, ktoré boli odvtedy prijaté ako spoločné európske koncepty²¹. Ide napríklad o návrhy na prebranie velenia nad operáciou NATO v Bosne a Hercegovine, ďalej na definíciu nového Headline Goalu, na vytvorenie „Battle Groups“, ale aj návrh na založenie medzivládnej agentúry na koordináciu vývoji a nákupu obranných kapacít a spôsobilostí.

Ďalším míľnikom vo vývoji európskej bezpečnostnej a obrannej politiky bol summit EU v Helsinkách v decembri 1999. Najdôležitejším výsledkom summitu z pohľadu

²⁰ Pierre Baudin: De la défense de l'Europe a l'Europe de la défense, Défense nationale, 11/2000.

²¹ Declaration on the reinforcement of the European co-operation on security and defense, Touquet, February 4, 2003, www.defense.gouv.fr

strategických plánov Francúzska bola akceptácia francúzsko-britského návrhu²² na definovanie „Headline Goalu“ Európskej únie, podľa ktorého by členské štáty do roku 2003 vytvorili kapacity a spôsobilosti na projekciu a udržateľnosť síl²³, ktoré by boli schopné realizovať celú škálu tzv. Peterberských úloh, vrátane najnáročnejších operácií²⁴. Samozrejme, aj v súvislosti s „horným limitom/hranicami/možnosťami“ Peterbergských úloh sa rozprúdila diskusia medzi členskými štátmi. Najvyššie ambície sa snažilo definovať – pochopiteľne, ak vychádzame z jej strategických priorít – Francúzsko. Podľa francúzskej predstavy, ktorú prezentoval napríklad veľvyslanec Francúzska v Spojených štátoch, nie je prijateľné uspokojiť sa len so zahrnutím peacekeepingových operácií s nižšou intenzitou. To by podľa neho znamenalo, že Európska únia by nebola schopná realizovať operáciu typu „Allied Force“ v roku 2003 – operácia NATO v Kosove – čo je pre Francúzsko neprijateľné. „Nerovnováha medzi americkými a európskymi silami, ako sme boli svedkovia v predchádzajúcom roku (počas kosovského konfliktu) musí byť zásadne redukovaná – rok 2003 bude dôležitým míľnikom pri výstavbe spôsobilostí, ktoré potrebujeme ako dlhodobý cieľ v zmysle byť pripravený na všetky operácie mimo článku 5“²⁵.

Ďalším dôležitým rozhodnutím v Helsinkách bolo, že v záujme úspešnej realizácie a vybudovania ozbrojených síl definovaných v Headline Goale, budú vytvorené spôsobilosti v oblasti riadenia, velenia, spravodajstva a strategického transportu – t.j. v oblastiach, ktoré boli na základe dohody z roku 1996 v Berlíne primárne vo sfére pôsobnosti USA a o ktorých sa hovorilo ako o „prostriedkoch NATO“. Okrem toho sa rozhodlo aj o vytvorení nových politických a vojenských inštitúcií²⁶, ktoré mali koordinovať a realizovať aspekty týkajúce sa ESDP, ako aj o vytvorení postu „Stáleho predstaviteľa pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku“. Tieto rozhodnutia boli kľúčové predovšetkým z hľadiska vývoje a vytvárania nových „autonómnych“ kapacít a spôsobilosti, bez ktorých je postavenie Európskej únie, ako autonómneho

²² Tom Buerkle: EU Force No Threat to NATO, Allies Say, International Herald Tribune, November 26, 1999

²³ Headline Goal 2003 podrobnejšie vid' Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

²⁴ Peterbergské úlohy podrobnejšie vid' Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

²⁵ Ambassador Francois Bujon de l'Estang, Center for Strategic and International Studies, Washington, D.C., October 10, 2000, www.csis.org

²⁶ podrobnejšie vid' Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002 a European Union Institute for Security Studies, Paríž www.iss-eu.int

aktéra vo sfére bezpečnostnej politiky – základný cieľ francúzskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky – nepredstaviteľná.

Samozrejme, aj v Helsinkách sa zopakovala téza o tom, že Európska únia sa bude vojensky angažovať len *kde* sa NATO ako celok sa neangažuje („where NATO as a whole is not engaged“). Niektorí francúzski predstavitelia argumentovali, že slovíčko „kde“ treba zmeniť, vzhľadom na to, že „kde“ sa nevzťahuje na okolnosti („circumstances“), t.j. na rozhodnutie NATO, ale na miesto, geografickú lokalitu: len slovíčko „kde“, v geografickom zmysle, kde sa NATO ešte neangažovalo²⁷. Ako v máji 2001 poznamenal jeden oficiálny predstaviteľ EU, citovaný RAND: „While the logic is not clear, the political import is“²⁸.

Ďalšou prioritou pre Francúzsko je úzka spolupráca členských štátov Európskej únie v oblasti vyzbrojovania a produkcie zbraňových systémov. Tento problém, spolu s rozpočtom na obranu, patrí medzi najintenzívnejšie diskutované v rámci európskej bezpečnostnej politiky, keďže je to sféra, v ktorej je náskok Spojených štátov veľmi vysoký. Je všeobecne známe, že celkové vojenské výdavky európskych štátov nedosahujú ani 50 percent výdavkov USA pre obranu²⁹, pričom dôsledkom postupného zvyšovania amerického obranného rozpočtu sa tento rozdiel naďalej rastie³⁰. Tiež relatívne často prezentovaným problémom je, že tieto rozpočtové nedostatky ešte zvyšuje systém/spôsob investovania týchto finančných zdrojov. Po prvé, ide o investície do ozbrojených síl, ktoré majú charakter a spôsobilosti na vedenie vojny 20. storočia, t.j. tradičnej konvenčnej vojny na obranu vlastného územia. Po druhé, nemenej veľkým problémom sú duplikácie pri investíciách do zbraňových systémov medzi európskymi štátmi. To znamená, že významné zdroje sú investované do takých istých alebo veľmi podobných kapacít a spôsobilosti vo viacerých štátoch paralelne, a tým sa vytvárajú prebytočné a nepoužiteľné kapacity v Európe, namiesto toho, aby sa realizovala vyššia miera špecializácie medzi európskymi štátmi a tým aj racionálnejšie investície do rôznych programov. Tento

²⁷ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

²⁸ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

²⁹ 170:435

³⁰ podrobné informácie o rozpočte vid' Ministerstvo obrany Spojených štátov

problém je dôležitým negatívnym faktorom pre efektívnosť a akčnosť európskych ozbrojených síl, ktoré tak nedisponujú s dostatočnými prostriedkami pre potrebné kapacity a spôsobilosti. Keďže pre Francúzsko je akčnosť európskych ozbrojených síl dôležitou prioritou, Francúzi boli vždy na čele projektov na zefektívnenie investícií v oblasti vývoja a nákupu „európskych“ zbraňových systémov a vývoja spoločných spôsobilostí.

Už existujúce, avšak na ad hoc báze naštartované spoločné programy a fúzie tento cieľ nemohli splniť. V novembri 1996 však Francúzsko, Spojené kráľovstvo, Nemecko a Taliansko naštartovali „globálny proces na spoločné manažovanie svojich zbrojárskych programov“³¹. Viedlo to k vytvoreniu organizácie OCCAR (fr. Organisme Conjoint de Coopération en matière d'Armement) v septembri 1998. OCCAR funguje na základe štyroch princípov:

- vytváranie transnacionálnych programových tímov, a používanie moderných metód na manažovanie programov
- konsolidácia a vývoj európskej priemyselnej a technologickej obrannej základne
- aplikácia globálneho princípu „juste retour“
- pri rozhodnutiach o nákupe zbraňových systémov preferovanie materiálov, ktoré boli vyrobené s participáciou štátov, ktoré patria k OCCAR

Podľa hodnotenia Alaina Richarda z roku 2001, OCCAR získava čoraz väčší vplyv, a je precious tool pre vývoj koherentnej zbrojárskej politiky na európskej báze. Ďalej vyhlásil, že „Komplexnosť technológií a vysoká úroveň nákladov je silným incentive pre nás (Európanov) aby sme spojili svoje sily a zdieľali úsilie. Jediná cesta pre naše podniky a výskumné ústavy pri dosiahnutí vyššieho štandardu je spojiť naše prostriedky a spôsobilosti“³². Najnovší vývoj v tejto oblasti je založenie European Defence Agency, ktorá má identifikovať potreby členských štátov, harmonizovať ich požiadavky a koordinovať vývoj, ako aj nákup zbraňových systémov³³. V prípade

³¹ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

³² Speech by Alain Richard, May 17, 2001

³³ Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

realizácie podľa plánov bude táto agentúra dôležitým krokom vpred smerom k efektívnejšej obrannej politike Európanov.

V procese realizácie Headline Goalu 2003 bola dôležitá tzv. Capabilities Commitment Conference ministrov obrán členských štátov EU 20. novembra 2000 v Bruseli. Na tejto konferencii bol vytvorený tzv. katalóg síl („Force Catalogue“), ktorá bola súhrnom návrhov jednotlivých členských štátov (s výnimkou Dánska). Na základe toho vznikla sila v počte viac ako 100 tisíc vojakov, 400 bojových lietadiel a 100 bojových lodí³⁴. Čo sa týka početných stavov, najväčší príspevok deklarovalo Nemecko – 13.500 vojakov, 20 lodí a 93 lietadiel – najmenší Luxembursko, 100 vojakov³⁵. Pochopiteľne, príspevky Francúzska a Spojeného kráľovstva boli len a trošku menšie, a mali mierne iný charakter. Francúzsko sa rozhodlo ponúknuť 12 tisíc vojakov, 15 lodí, vrátane lietadlovej lode, 75 vojenských lietadiel a aj pozorovaciu/spravodajskú družicu/satelit Helios. Námorná bojová skupina vedená lietadlovou loďou bola mimoriadne dôležitá z hľadiska schopnosti Európanov realizovať projekciu sily cez moria ako aj úderné operácie v mimoeurópskych regiónoch. Ide o kľúčový prvok pri realizácii zahraničných-mimoeurópskych intervenčných alebo stabilizačných operácií. Satelit Helios – v súčasnosti sa už počíta aj s jeho modernejšou a efektívnejšou verziou Helios 2 – je na druhej strane významný najmä kvôli závislosti Európanov od NATO v oblasti vesmírneho prieskumu. Preto je v záujme budovania autonómnych európskych kapacít s spôsobilosti nevyhnutné mať prístup k prostriedkom vesmírneho prieskumu. Okrem prezentovaných prostriedkov ponúklo Francúzsko ďalší významný príspevok/spôsobilosť: Štátne stredisko zamierovania (Centre national de ciblage, CNC), ktoré bolo vytvorené v roku 2000. Najdôležitejšou činnosťou Centra je programovanie cieľov na základe informácií získaných od prieskumných satelitov, od prieskumných lietadiel a ďalších prieskumných systémov. Ďalej zaoberá sa s overovaním efektivity úderov ozbrojených síl.

Celkový balík ponúknutých prostriedkov znamená, že Francúzsko na Capabilities Commitment Conference potvrdilo svoje ambície byť lídrom v Európe v oblasti

³⁴ Military Capabilities Commitment Declaration, Brussels, November 20, 2000

³⁵ zoznam vid' Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.95

bezpečnostnej politiky a to nie len tým, že nahlásilo jeden z troch najpočetnejších kontingentov, ale aj tým, okrem „vysokých počtov“ navrhlo aj kľúčové kapacity a spôsobilosti bez ktorých je výstavba autonómnych európskych spôsobilostí nemožná. Na summite v Nice francúzsky prezident Jacques Chirac argumentoval, že „Headline Goal Task by mal byť nezávislý od hlavného vojenského veliteľstva NATO“³⁶. A. Richard vo februári 2001 vyhlásil, že „Keď operácia nebude využívať prostriedky NATO, operačný staff ktorý je vytvorený okolo jadra národným strategickým staffom bude riešiť operačné plánovanie. Tento staff bude multinárodný a posilnený dôstojníkmi z ostatných štátov ktoré participujú na operácii“³⁷.

Veľmi dôležitým faktorom pre potenciálnu realizáciu francúzskej vízie európskej bezpečnostnej a obranej politiky bolo a je získanie podpory pre francúzsku koncepciu zo strany ďalších členských štátov Európskej únie. Je jednoznačné, že minimálne bez podpory Nemecka a/alebo Spojeného kráľovstva nie je možné realizovať koncepciu preferovanú Francúzmi. Bez kooperácie týchto štátov nie je možné dosiahnuť výraznejší progres vo vývoji ESDP, ako na to poukázali aj udalosti v posledných rokoch. V tejto súvislosti je pre Francúzsko kľúčová podpora Nemecka, keďže vývoj nemeckej zahraničnej a bezpečnostnej politiky v poslednom období smeruje viac k francúzskej koncepcii európskej bezpečnostnej architektúry³⁸. Dokazuje to aj spoločná francúzsko-nemecká deklarácia z 22. januára 2003³⁹, v ktorom je možné identifikovať najdôležitejšie aspekty návrhov, ktoré boli prezentované na štvorstrannom summite Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska v apríli 2003, vrátane návrhu na transformáciu ESDP/PESD na Európsku bezpečnostnú a obrannú úniu a zapracovania princípu solidarity do ústavnej zmluvy. Najdôležitejšími „oponentmi“ je Spojené kráľovstvo spolu s novými stredoeurópskymi členskými štátmi Európskej únie, ktoré jednoznačne preferujú „pro-atlantické“ smerovanie a strategické partnerstvo so Spojenými štátmi v oblasti bezpečnostnej politiky (aj keď

³⁶ Ian Black: „Chirac Gives Way in Row with Blair on NATO“, The Guardian, December 9, 2000, www.guardian.co.uk

³⁷ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.143

³⁸ o nemeckej bezpečnostnej politike podrobnejšie vid' Charakteristika bezpečnostnej politiky Nemecka, In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, Bratislava 2004

³⁹ Declaration of the Franco-German Council of Defense and Security to the Elysée palace, Paris, January 22, 2003, www.elysee.fr

pre Francúzsko boli pozitívne a mimoriadne významné zmeny naštartované vládou Blaira v prístupe k ESDP, ktoré čiastočne vyvrcholili v Sait-Malô). Počas irackej krízy sa Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie ukázala ako stále nefunkčná: členské štáty EU zaujali diametrálne odlišné pozície voči vojenskej operácii proti Iraku. De facto vznikli dve väčšie skupiny členských štátov: Spojené kráľovstvo, Taliansko, Španielsko, Portugalsko a stredoeurópske štáty zaujali postoj podporujúci vojenskú operáciu a veľká časť z nich aj vojensky participovala na operácii; druhú skupinu tvorili Francúzsko, Nemecko, Belgicko a Luxembursko (z určitého hľadiska sa do tejto skupiny dá zaradiť aj Grécko). Na krízu európskej bezpečnostnej a obrannej politiky reagovali predstavitelia Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska, ktorí sa koncom apríla stretli v Bruseli, aby prediskutovali ďalšie smerovanie ESDP⁴⁰. Deklarácia a prezentované výsledky summitu je možné hodnotiť ako úspech francúzskej diplomacie. Realizácia návrhov na vytvorenie Európskej bezpečnostnej a obrannej únie a zakotvenie princípu kolektívnej obrany by znamenalo, že Európska únia de facto preberie zodpovednosť za bezpečnosť svojich členov a v podstatnej miere tak nahradí súčasnú pozíciu Severoatlantickej aliancie v bezpečnostnej architektúre Európy. Úloha NATO by sa v podstate redukovala na realizáciu úloh a aktivít spadajúcich „pod článok V.“ Severoatlantickej zmluvy a keďže v súčasných podmienkach globálneho bezpečnostného prostredia je pravdepodobnosť vzniku konfliktov takéhoto typu minimálna, by malo NATO de facto už len symbolický charakter. Tento prístup korešponduje aj s prístupom Francúzska k rozdeleniu úloh medzi NATO a EU: NATO ja „len vojenská organizácia s vojenskými inštrumentmi, a jeho úlohu treba redukovat’ na článok V.“, avšak Európska únia je inštitúcia s oveľa širším „charakterom“ a možnosťami, ktorá je schopná riešiť problémy s oveľa širšou škálou⁴¹. S touto koncepciou korešponduje aj prezentácia bývalého francúzskeho premiéra Lionala Jospina ešte v roku 2000, keď potvrdil „široké pojetie“ ESDP: európska bezpečnostná a obranná politika by sa mala orientovať nie len na vojenské, ale aj na nevojenské aspekty európskej bezpečnosti, na „využívanie celej škály diplomatických, ekonomických a vojenských prístupov ku

⁴⁰ Vid’ Joint Declaration of the Heads of State and government of Germany, France, Luxembourg and Belgium on European Defense, Brussels, April 29, 2003

⁴¹ rozhovor autora s francúzskymi expertmi v Paríži

krízam, ktoré môžu ohroziť záujmy Európy alebo jej bezpečnosť. ...zvláštnosť krajín Európskej únie spočíva v tom, že disponuje veľkou rozmanitosťou vzájomne sa doplňujúcich nástrojov pre zvládanie kríz⁴².

Okrem týchto návrhov sa predstavitelia Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska dohodli aj na vytvorení autonómneho vojenského plánovacieho a riadiaceho centra, ktoré by nevyužívalo spôsobilosti a kapacity NATO na základe dohôd Berlín plus⁴³. Prvá operácia Európskej únie, ktorá bola realizovaná bez využitia možností, ktoré umožnili dohody Berlín plus – a zároveň prvá operácia Európskej únie mimo Európy – bola operácia Artemis v Demokratickej republike Kongo⁴⁴. Okrem operácie Artemis spustila Európska únia v roku 2003 aj ďalšiu vojenskú operáciu: ide o operáciu Concordia v Macedónsku⁴⁵. Z pohľadu pozícií Francúzska v procese formovania európskej bezpečnostnej a obrannej politiky je významné, že v prípade oboch operácií ako „Framework-nation“ figurovalo Francúzsko, čím demonštrovalo snahu na zabezpečenie lídershipu v tejto oblasti.

Významný pokrok vo vývoji ESDP znamenalo aj prijatie prvej Bezpečnostnej stratégie Európskej únie⁴⁶. Napriek tomu, že táto štúdia nie je zameraná na analýzu Európskej bezpečnostnej stratégie⁴⁷, z pohľadu francúzskych záujmov je treba vyzdvihnúť aspoň časti, ktoré korešpondujú s francúzskymi koncepciami o budúcnosti nie len ESDP, ale aj celej Európskej únie. Úvodné konštatovanie Stratégie, že „Ako únia 25-ich štátov s viac ako 450 miliónmi obyvateľmi produkujúcich štvrtinu Hrubého domáceho produktu sveta, a so širokým spektrom inštrumentov je Európska únia bezpochyby globálnym hráčom⁴⁸“, vyslovene korešponduje s francúzskymi predstavami o EU ako o globálnej sile. Podobne je možné hodnotiť aj prezentovanú ambíciu EU o aktívnej

⁴² Jan Eichler: Francie – dôraz na mezivládni rámce SZBP a EBOP, In: Radek Khol a kol.: Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů – Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2002

⁴³ Joint Declaration of the Heads of State and government of Germany, France, Luxembourg and Belgium on European Defense, Brussels, April 29, 2003

⁴⁴ podrobnosti o operácii vid' Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

⁴⁵ podrobnosti o operácii vid' Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

⁴⁶ A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003

⁴⁷ Podrobnejšiu analýzu Európskej bezpečnostnej stratégie vid': Ivo Samson: Európska bezpečnostná stratégia – implikácie pre Slovensko, In: Róbert Ondrejšák (ed.): Odporúčania pre aktualizáciu Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky, Inštitút obrany a bezpečnosti MO SR – Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Bratislava 2004

⁴⁸ A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy, Brussels, 12 December 2003

úlohe a transformácii regiónov susediacich s Európou, predovšetkým v Stredomorskej oblasti, na Balkáne, na Južnom Kaukaze, a na Blízkom Východe. Znamená to de facto vytýčenie sfér vplyvu Európskej únie, ktorá sa však takmer na 100 percent zhoduje s regiónmi, ktoré sú deklarované ako sféra francúzskych záujmov (viď neskôr). Medzi politickými implikáciami je možné identifikovať tri kľúčové faktory: aktívnejšiu Európu, schopnejšiu Európu a spolupráca s partnermi. V tejto súvislosti je dôležitá ambícia realizovať a aj udržať viacero vojenských operácií paralelne, ako aj výzvy na budovanie efektívnejších vojenských spôsobilostí. Prijatie Európskej bezpečnostnej stratégie je z pohľadu francúzskych záujmov dôležité predovšetkým z nasledujúcich dôvodov:

- Bez existencie spoločných strategických cieľov, hodnotenia hrozieb a deklarovania inštrumentov bezpečnostnej a obrannej politiky nie je možné hovoriť o spoločnej alebo efektívnej európskej bezpečnostnej a obrannej politike. Európska bezpečnostná stratégia tým, že prezentovala tieto aspekty, vytvorila spoločný rámec pre aplikáciu ESDP.
- Charakter a faktory, ktoré Stratégia prezentuje vysoko korešponduje s francúzskymi záujmami v takých kľúčových bodoch, ako napríklad globálna úloha a globálne postavenie Európskej únie, alebo deklarácia sfér vplyvu

Pre realizáciu aspektov, ktoré obsahuje Európske bezpečnostná stratégia sú kľúčové iniciatívy, ktoré prezentovali opäť Spojené kráľovstvo a Francúzsko. Ide predovšetkým o definovanie nového Headline Goalu Európskej únie v časovom horizonte 2010 a vytvorenie tzv. Battle Groups⁴⁹. Samozrejme, okrem toho, že tieto spoločné iniciatívy opäť symbolicky demonštrovali líderstvo Francúzska a Spojeného kráľovstva v oblasti európskej bezpečnosti, sú dôležité aj z pohľadu celkovej efektivity a schopnosti Európskej únie realizovať vojenské operácie. Francúzsko zohrávalo významnú úlohu aj pri realizácii oboch vojenských operácií. V prípade operácie Artemis v strednej Afrike, bolo Francúzsko líderským štátom operácie a okrem toho z celkového počtu vojakov participujúcich na operácii (1800) bolo 1400 príslušníkov francúzskych ozbrojených síl. Táto operácia bola symbolická aj preto, lebo demonštrovala schopnosť EU realizovať operácie ďaleko od Európy a bez použitia

⁴⁹ Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

prostriedkov v kapacit NATO (t.j. bez aplikácie dohôd Berlín plus). Samozrejme, niektorí odborníci hovoria o tom, že celá operácia bola de facto francúzskou operáciou, a že participácia ostatných členských štátov slúžila len na to, aby sa mohla deklarovať ako „európska“. V prípade operácie Concordia v Macedónsku zohrávalo Francúzsko tiež úlohu líderského štátu.

3. Bezpečnostno-politické dokumenty

Najaktuálnejšie a z hľadiska analyzovanej témy najrelevantnejšie bezpečnostno-politické dokumenty Francúzska sú LPM 2003-2008⁵⁰ a Obranná stratégia Francúzska⁵¹.

Najdôležitejšie časti dokumentov, ktoré sa zaoberajú s ESDP sú nasledovné:

Obranná stratégia Francúzska

Obranná stratégia prezentuje o.i. aj princípy, ktorými sa Francúzsko riadi na medzinárodnej scéne. Ako jeden z kľúčových princípov je prezentovaná „Európska dimenzia“, ktorá je hodnotená ako najprepracovanejšia forma medzinárodnej solidarity Francúzska, keďže sa členské štáty rozhodli, že sa vzdajú časti svojej suverenity. ESDP „je základným rámcom obrannej politiky Francúzska“⁵².

Špeciálny dôraz je kladený na interoperabilitu európskych ozbrojených síl, čo závisí aj od spoločných konceptov a doktrín pri operáciách konvenčných síl. Najdôležitejším faktorom však je konštatovanie, že hoci treba predísť vytváraniu zbytočných duplikácií, nesmie to ohroziť autonómne rozhodovanie a schopnosť konať, keď je potrebné len s použitím európskych prostriedkov, preto je potrebné disponovať s nevyhnutnými kľúčovými spôsobilosťami („key-capabilites“).

*LPM 2003-2008*⁵³

Najdôležitejšie prezentované aspekty a faktory súvisiace s európskou bezpečnostnou architektúrou a postavením Francúzska v nej sú nasledovné:

⁵⁰ La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

⁵¹ Obranná stratégia Francúzska, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

⁵² Obranná stratégia Francúzska, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

⁵³ La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

- európska obrana, ako základný rámec bezpečnostnej politiky Francúzska, sa dostala do inej dimenzie, predovšetkým vďaka iniciatívam Francúzska a jej najdôležitejších partnerov
- posilnenie postavenia Francúzska v európskej bezpečnostnej architektúre a vo svete sú kľúčové aspekty pre zabezpečenie francúzskej bezpečnosti
- zachovanie francúzskeho vplyvu v alianciách a koalíciách, pričom kľúčové sú schopnosti konať ako „lead nation“ v prípade európskej operácie
- základným cieľom je posilnenie úlohy a postavenia Francúzska v Európe a vo svete: Európa sa stala hlavným politickým a geografickým ohniskom Francúzska
- cieľom Francúzska je posilniť interoperabilitu medzi európskymi partnermi, a napomôcť EU pri získaní vojenských, technologických a priemyselných spôsobilostí
- globálny prístup pri budovaní európskej obrany

V samostatnej kapitole dokumentu s názvom „Európska obrana“ sa prezentuje francúzsky pohľad na vývoj a najdôležitejšie aspekty ESDP. Saint Malô je považovaný za míľnik, a reálne naštartovanie ESDP sa datuje od summitu v Kolíne 3.-4. júna 1999. Helsinský summit (december 1999) je podľa dokumentu významný vďaka prijatiu konkrétnych záväzkov v oblasti vojenských spôsobilostí (Headline Goal). Summit vo Feire v júny 2000 je dôležitý kvôli kooperácii a dialógu v nečlenských štátoch v oblasti ESDP a rozhodnutiu o vytvorení schopností na vyslanie 5000 člennej policajnej sily do krízových oblastí. Na konferencii o spôsobilostiach 20. novembra 2000 sa vytvoril „Force Catalogue“, katalóg síl, a boli identifikované vojenské spôsobilosti potrebné na realizáciu helsinského Headline Goalu. Summit v Seville v júny 2002 rozhodol o naštartovaní policajnej misie v Bosne a Hercegovine.

4. Reforma francúzskych ozbrojených síl: kľúčový prvok francúzskeho prístupu k ESDP

Kľúčovým prvkom prístupu Francúzska k európskej bezpečnostnej a obrannej politike je reforma francúzskych ozbrojených síl. Bez efektívnych ozbrojených síl disponujúcich s dostatočnými kapacitami a predovšetkým spôsobilosťami pre

realizáciu zahraničných vojenských intervencií – ktoré sú v súčasných podmienkach globálneho bezpečnostného prostredia najaktuálnejšími úlohami európskych ozbrojených síl – by totiž ašpirácie Paríža na „leadership“ v rámci formovania a vývoja ESDP nemohli byť reálne. Vytváranie potrebných kapacít a spôsobilostí a transformácia ozbrojených síl na efektívny inštrument zahraničných intervenčných operácií sú preto najdôležitejšími faktormi v procese reformy francúzskych ozbrojených síl.

Jedným z najdôležitejších dôsledkov vojenskej reformy realizovanej v rokoch 1997-2002 bol vznik profesionálnej armády. V prípade kľúčového faktoru, ako je projekcia sily boli sformulované nasledujúce konkrétne ciele pre profesionálne ozbrojené sily Francúzska⁵⁴:

1. pozemná armáda musí byť schopná poslať kontingent v počte 50 tisíc vojakov na miesto konfliktu v *Európe* – bez zabezpečenia rotácie
2. musí byť schopná poslať kontingent v počte 30 tisíc vojakov do zóny konfliktu *mimo Európy* – s obmedzenou rotáciou, spolu s 35 tisíckami vojakov – a *paralelne* s tým poslať ďalších 5 tisíc na riešenie ďalšieho konfliktu – so zabezpečením úplnej rotácie, čo znamená celkový počet 15 tisíc vojakov.
3. Letectvo musí byť schopné kedykoľvek premiestniť do zóny potenciálneho konfliktu 100 bojových lietadiel spolu s relevantnými prostriedkami a spôsobilosťami na zabezpečenie výskumu a tankovania za letu, a samozrejme, s potrebnou infraštruktúrou.
4. Vojenské námorníctvo musí byť schopné poslať námornú bojovú skupinu vedenú jednou lietadlovou loďou a sprevádzanú bojovými loďami a nukleárnymi útočnými ponorkami do zóny potenciálneho konfliktu. Na dosiahnutie tohto cieľa je mimoriadne dôležité prijaté rozhodnutie o vybudovaní druhej veľkej lietadlovej lode, predovšetkým kvôli rotácii, aby aspoň jedna lietadlová loď bola vždy schopná realizovať potrebnú operáciu (k tomu treba dodať, že vo februári 2003 na bilaterálnom summite v Le Touquet

⁵⁴ The French Force Commitment Concept Contents. Paris: Ministerstvo obrany Francúzska, www.defese.gouv.fr

sa Briti a Francúzi dohodli o spoločnej výstavbe nových lietadlových lodí⁵⁵, čo v značnej miere redukuje náklady na oboch stranách)⁵⁶.

Vychádzajúc z cieľov francúzskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky v LPM 2003-2008 sú požiadavky na ozbrojené sily Francúzska v prípade projekcie – akcie nasledujúce⁵⁷:

1. pozemné sily musia byť neustále schopné nasadiť 20 tisíc vojakov súčasne na neobmedzenú dobu na rôznych miestach, pričom pre potreby operácie pod národným velením je požiadavka na 1000 až 5000 vojakov a v prípade „európskej“ operácie na 12 až 15 tisíc. Úroveň nasadených vojsk môže celkovo dosiahnuť až 26 000, avšak nie na dlhšiu dobu ako jeden rok, a so zreteľom na to, že priemerná doba nasadenia jednotlivých jednotiek nepresiahne štyri mesiace počas jedného roka. *V porovnaní s požiadavkami pred modifikáciou je najväčšia zmena, že sa mierne znížila požiadavka pre počet nasaditeľných vojakov (z 35 tisíc na 20 tisíc), avšak zvýšil sa časový rámec nasaditeľnosti z jedného roku na neobmedzenú dobu.*
2. v prípade potenciálneho veľkého konfliktu v rámci NATO je požiadavka de facto nezmenená: na nasadenie viac ako 50 tisíc vojakov
3. vojenské námorníctvo musí byť schopné nasadiť útočnú skupinu vedenú lietadlovou loďou a podpornými jednotkami; okrem toho ľahkú obrnenú skupinu námornej pechoty v počte 1400 vojakov ako aj útočné ponorky na jaderný pohon
4. vojenské letectvo musí byť schopné realizovať projekciu – akciu v nasledujúcich počtoch: 100 bojových lietadiel (z toho 75 v „európskej“ operácii) s potrebnou podporou; transportné lietadlá v počte na dosiahnutie spôsobilosti a kapacít prepraviť za tri dni 15 000 vojakov na vzdialenosť 5000 kilometrov
5. v prípade Gendarmerie je požiadavka na vyslanie 600 policajtov za hranicami Francúzska do operácií na podporu a nastolenie mier

⁵⁵ ŠEDIVÝ, Jiří: Irácká krize a bída diplomacie. In: Bezpečnostní témata 1/2003

⁵⁶ ďalšie informácie vid' Jane's a DefenseNews June 16, 2003

⁵⁷ La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, Ministerstvo obrany Francúzska, www.defense.gouv.fr

Jedným z vytýčených cieľov reformy je, aby sa dosiahla taká úroveň francúzskych vojenských spôsobilostí a schopností, akými disponujú ozbrojené sily Spojeného kráľovstva, ktoré je v súčasnosti považované za najsilnejšiu vojenskú mocnosť v Európe⁵⁸. Po dosiahnutí vytýčených cieľov musí byť Francúzsko schopné postaviť sa na čelo akejkoľvek potenciálnej medzinárodnej koalície ako „*leading nation*“. Podľa definície z „The French Force Commitment Concept Contents“, Francúzsko môže aspirovať na pozíciu „vedúceho národa“ – „*leading nation*“, keď jej príspevok v rámci koalíčných síl predstavuje 30 percent celkovej sily koalíčných síl; ak je francúzsky podiel 10 percentný, Francúzsko zohráva „významnú“ úlohu⁵⁹. Podľa súčasných podmienok strategického prostredia a strategickej reality by bolo pre Francúzsko možné zohrávať úlohu „vedúceho národa“ v prípade „európskej“ operácie, t.j. v koalícii s ďalšími európskymi štátmi – perspektívne sa dá uvažovať o „dvojitej vedúcej sile“ takejto európskej operácie, spolu so Spojeným kráľovstvom, pričom obe mocnosti by disponovali s približne 30 percentným podielom na celkovom počte jednotiek. V prípade „európskej“ operácie je 30 percentný podiel francúzskych ozbrojených síl reálny, avšak schopnosti francúzskych ozbrojených síl na projekciu sily a súčasný nárok na štatút „vedúcej sily“ a s tým aj na 30 percentný podiel vo výraznej miere determinuje rozsah takýchto operácií, keďže Francúzsko je/bude schopné na projekciu približne 15-20 tisíc vojakov v rámci takýchto operácií, celkový rozsah vojenskej operácie v prípade francúzskeho primátu nemôže prekročiť 50 až 70 tisíc (čo je v súčasných podmienkach pod prahom úrovne potrebnej na riešenie kríz na strategickej úrovni). V prípade 10 percentného podielu francúzskych ozbrojených síl, t.j. v prípade, že Francúzsko bude zohrávať „významnú úlohu“ v rámci medzinárodnej koalície, už je možné uvažovať o rozsiahlejšej operácii (teoreticky vyše 200 tisíc vojakov), avšak takéto operácia by nemohla byť „európska“, ale „transatlantická“, s výraznou participáciou Spojených štátov – vychádzajúc zo strategickej reality a z americkej stratégie použitia vojenskej sily v prípade takejto operácie by úlohu „vedúceho národa“ hrali práve Spojené štáty. Situácia, ktorá zodpovedá tomuto variantu sa už v poslednej dekáde v Európe nastala, konkrétne napríklad počas

⁵⁸ Rearing, The Economist, 19. október 2002

⁵⁹ The French Force Commitment Concept Contents. Paris: Ministerstvo obrany Francúzska, www.defese.gouv.fr

kosovskej krízy, keď podiel amerických ozbrojených síl na celkových bojových operáciách predstavoval približne 65 percent, francúzskych a britských po 10-15 percent.

Na realizáciu potrebných investícií na dosiahnutie týchto cieľov sa zvýšili zdroje na výdavky na vojenskú techniku, predovšetkým na zvyšovanie jej úrovne a modernizáciu: na roky, ktoré sú pokryté LPM 2003-2008, bolo na tieto účely schválená priemerná suma 14,64 miliárd Eúr ročne (pri hodnote Eura v roku 2003). Konkrétne na rok 2003 13,65 miliárd Eúr, v roku 2004 14,60 miliárd, na rok 2005 14,72 miliárd, na rok 2006 14,84 miliárd, na rok 2007 14,96 miliárd, a na rok 2008 15,08 miliárd Eúr. Kvôli demonštrovaníu zvýšeného úsilia francúzskej elity je dôležité porovnanie s investíciami na tie isté účely počas predchádzajúceho obdobia. Počas obdobia medzi 1997 a 2002 boli investície na výzbroj francúzskych ozbrojených síl na úrovni 13 miliárd Eúr ročne⁶⁰. Dôležitým vývojom je, že napriek relatívne silným tlakom zo strany ministra financií, Nicholasa Sárkoziho, na zníženie investícií do vojenského rozpočtu v dôsledku dodržania rozpočtových kritérií paktu stability a rastu, – čo by ohrozilo realizáciu najdôležitejších programov – ministerke obrany Michelle Aliot-Marie sa podarilo „zachrániť“ rozpočet, samozrejme, vďaka silnej podpore prezidenta Chiraca⁶¹.

5. Záver

Najdôležitejšie aspekty francúzskeho prístupu k európskej bezpečnostnej a obrannej politiky prezentoval francúzsky prezident Jacques Chirac vo svojom prejave pred veľvyslancami⁶²

1. Európska únia bude hlavným prostredím k presadzovaniu zahraničnopolitických a bezpečnostnopolitických ambícií Francúzska. Preto Francúzsko v plnom rozsahu uznáva všetkých päť základných princípov

⁶⁰ La Loi de Programmation Militaire 2003-2008, Ministerstvo obrany Francúzska, 2002, www.defense.gouv.fr

⁶¹ vid' Jane's Defence Weekly

⁶² Jacques Chirac: On voit poindre la tentation de légitimer l'usage unilatéral et préventif de la force, Le Monde, 31.8.2002, citované Jan Eichler: Francie – dôraz na mezivládni rámce SZBP a EBOP, In: Radek Khol a kol.: Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů – Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2002

fungovania ESDP: dobrovoľnosť, uprednostňovanie národných ozbrojených síl, dôraz na kapacity, otvorenosť a transparentnosť, princíp spolupráce s NATO.

2. Z členských štátov Európskej únie sa Francúzsko postaví najjednoznačnejšie proti „sklonom ospravedlňovať jednostranné a preventívne použitie sily“. To znamená, že sa Francúzsko postaví proti dôležitým aspektom súčasnej zahraničnej bezpečnostnej politiky Spojených štátov, keďže predchádzajúce vyjadrenie sa vzťahovalo predovšetkým na unilaterálne a pre-emptívne faktory v americkej zahraničnej a bezpečnostnej politike⁶³. Francúzsko bude presadzovať víziu, ktorá spočíva na spolupráci štátov a na rešpektu práva a Bezpečnostnej rady OSN⁶⁴. Podľa Jana Eichlera⁶⁵ sa za francúzsky úspech je možné považovať skutočnosť, že na stretnutí ministrov zahraničných vecí členských štátov Európskej únie prevládol názor, že „nie je možné pripravovať vojenskú operáciu proti Saddámovi Husajnovi bez novej rezolúcie bezpečnostnej rady OSN“⁶⁶.
3. Francúzsko sa aj v budúcnosti bude snažiť riešiť najdôležitejšie problémy EU a ESDP prostredníctvom stretnutí najdôležitejších členských štátov, t.j. Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie. Na tomto mieste treba poznamenať, že Francúzsko buduje privilegované partnerstvo aj s Nemeckom aj s Veľkou Britániou, čo znamená, že okrem trojstranných stretnutí najvyšších predstaviteľov týchto štátov s nimi spolupracuje aj na individuálnej báze: s Britmi predovšetkým v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky, a v oblasti vojenskej spolupráce, s Nemeckom v ďalších prioritných oblastiach, napríklad úzka koordinácia politických postojov v rámci EU, vzťahy so Spojenými štátmi a mimoeurópskymi regiónmi počas vojny v Iraku...

⁶³ podrobnejšie vid': National Security Strategy of the United States of America, www.whitehouse.gov

⁶⁴ Irak: Chirac ne veut pas d'une guerre préventive, Le Monde, 31.8.2002

⁶⁵ Jan Eichler: Francie – dôraz na mezivládni rámce SZBP a EBOP, In: Radek Khol a kol.: Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů – Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2002

⁶⁶ Les Quinze et l'Irak, le Monde, 3.9.2002

Spojené kráľovstvo

1. Korene postojov Spojeného kráľovstva k ESDP

Tak, ako pri analýze postojov Francúzska ku komplexu problémov a otázok súvisiacich s európskou bezpečnostnou architektúrou a konkrétne s európskou bezpečnostnou a obrannou politikou bolo potrebné analyzovať obdobie od druhej svetovej vojny, aj v prípade Spojeného kráľovstva platí, že korene a základné aspekty britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa začali formulovať už v tomto období.

Ak by sme chceli stručne charakterizovať postoj Spojeného kráľovstva k ESDP a pred jej naštartovaním k rôznym projektom „európskych riešení“ v tejto oblasti, je možné vyhlásiť, že kým Francúzsko bolo vždy iniciátorom rozvoja ESDP, Briti vždy *reagovali* na vývoj ESDP – vzhľadom na svoje priority v oblasti bezpečnostnej politiky a orientáciu na transatlantickú spoluprácu a štruktúry – a snažili sa modifikovať vývoj v smere, aký vyhovuje britským prioritám. Táto charakteristika britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa modifikovala počas a po francúzsko-britskom summite v Saint Malô (december 1998), odkedy Spojené kráľovstvo vystupuje aj v úlohe iniciátora.

Pri analýze postavení Francúzska a Spojeného kráľovstva krátko po ukončení druhej svetovej je možné identifikovať niekoľko základných rozdielov. Po prvé, napriek tomu, že Francúzsko získalo okupačnú zónu v Nemecku a aj stále členstvo v Bezpečnostnej rade OSN (v značnej miere na naliehanie Churchilla !), jej vplyv a postavenie boli neporovnateľne slabšie ako britské. Kým Briti ako jediní bojovali počas celej vojny a na jej konci boli členmi „Veľkej trojky“, ktorá rozhodovala o osude sveta (aj keď reálny vplyv mali USA a Sovietsky zväz), Francúzsko bolo porazené už v prvej fáze druhej svetovej vojny a jej územie oslobodili väčšinou práve britské a americké ozbrojené sily. Postavenie Britov – a kvázi zachovanie veľmocenského štatútu – v nich potvrdilo presvedčenie, že budú schopní konať ako nezávislý pól v medzinárodných vzťahoch. Toto presvedčenie bolo podporené faktom, že vtedy bolo Spojené kráľovstvo jednoznačne vojensky, politicky, ale aj ekonomicky najsilnejším štátom v západnej Európe, ako aj tradičný britský odstup od kontinentálnej Európy. Briti necítili potrebu angažovať sa v integrácii kontinentu

a necítli sa ani byť súčasťou „kontinentálnej Európy“: hovorili, že Spojené kráľovstvo sa rozprestiera z geopolitického hľadiska PRI Európe a nie V Európe. Preto Briti podporovali a dokonca iniciovali európske integračné procesy⁶⁷, ale neparticipovali na ich vytváraní. Keď nemecký kancelár, Konrad Adenauer vyhlásil, že je čas, aby sa Spojené kráľovstvo cítilo byť súčasťou Európy, a nie len susedom Európy, britký minister zahraničných vecí, Herbert Morrison odpovedal, že hoci Spojené kráľovstvo sa zaviazalo brániť Európu, „je faktom, že sa rozprestiera na ostrove, a to nie je chybou Britov; Boh tak zariadil veci a Briti z tohto musia vyťažiť najviac“⁶⁸.

Pocitu, že Spojené kráľovstvo je stále globálnou veľmocou a nezávislým hráčom v medzinárodných vzťahoch, nasvedčujú aj rôzne koncepcie britskej zahraničnej politiky v tom období, napríklad koncepcia „troch kruhov“⁶⁹, podľa ktorého je Spojené kráľovstvo „spojovacím článkom“ medzi Európou, Commonwealthom a Spojenými štátmi a jej postavenie v jednej relácii posilňuje britskú pozíciu v ďalších dvoch. Prioritou pre Spojené kráľovstvo už v tom období boli „špeciálne vzťahy“ so Spojenými štátmi, ktoré teoreticky vytvárali ilúziu a schopnostiach Britov aktívne formovať globálne bezpečnostné prostredie. Ešte počas druhej svetovej vojny povedal Winston Churchill Charlesovi de Gaulle-ovi, že „Keď sa musím rozhodnúť medzi vami a Rooseveltom, vždy sa rozhodnem pre Roosevelta. Keď sa musím rozhodnúť medzi Európou a otvoreným morom, vždy sa rozhodnem pre otvorené more“⁷⁰. Pre Spojené kráľovstvo sa stali vzťahy s USA životne dôležité, vzhľadom na strategickú situáciu v Európe a vo svete. Len s pomocou Američanov bolo možné konsolidovať britské hospodárstvo, a čo je možno viac zaujímavé, aj vybudovať hodnovernú a relatívne schopnú a efektívnu (západo)európsku bezpečnostnú architektúru. Samozrejme, okrem týchto faktorov k dôležitým aspektom vzniku špeciálnych vzťahov medzi Spojenými štátmi a Spojeným kráľovstvom patria aj silné ekonomické, kultúrne, jazykové a historické tradície⁷¹, ako aj úzky vzťah medzi prezidentom F. D. Rooseveltom a Winstonom Churchillom počas druhej svetovej vojny. Americký

⁶⁷ vid' napríklad Zurichský prejav Winstona Churchilla v septembri 1946

⁶⁸ Michael Smith et al.: British Foreign Policy, Undin Hyman, 1988

⁶⁹ detailnejšie vid' Rapcsák János: Nagy-Britannia és az európai integráció. A vonakodó partner, In: Kiss J. László (ed.): A tizenötök Európái, Osiris, Budapest 2000

⁷⁰ Max Beloff: The Future of British Foreign Policy, Secker and Warburg, 1969

⁷¹ ako vyhlásil napríklad Bismarck koncom 19.-ho storočia: „Najdôležitejším faktom moderného sveta je, že Británia a Amerika hovoria tou istou rečou“.

prezident Theodore Roosevelt navrhoval už v roku 1914, že v prípade keď Británia nebude schopná udržiavať globálnu rovnováhu síl, USA sa k nej musia pripojiť vo vodcovstve⁷². Niektorí experti tvrdia, že úzke vzťahy so Spojenými štátmi veľmi intenzívne podporovalo britské finančné centrum, londýnske City, ktoré preferovalo spoločný atlantický hospodársky priestor voči centralizovanej a regulovanej európskej hospodárskej oblasti⁷³. Preto táto skupina, ktorá už tradične silno ovplyvňovala britskú zahraničnú a bezpečnostnú politiku, intenzívne podporovala globálne veľmocenské postavenie Spojeného kráľovstva a transatlantickú interdependenciu až do roku 1956 (po suezskej kríze sa to vyvinulo smerom k jednostrannejšej dependencii Britov od Spojených štátov).

Ešte pred vznikom NATO, v januári 1949 formulovala britská vláda svoju politiku voči Európe nasledovne: „naša politika musí presadzovať, aby v maximálnej miere ako sme schopní, podporovali revitalizáciu Európy. ... Avšak naša koncepcia musí byť politikou obmedzenej zodpovednosti. Za žiadnych okolností nemôžeme poskytovať podporu a prekročiť prah, kedy by táto podpora už nás príliš oslabil na to, aby sme boli hodnotní spojenci Spojených štátov...“⁷⁴.

Spojené kráľovstvo sa teda nepripojilo k začiatkom európskych integračných procesov: neodmietlo len hospodársku integráciu, ale aj Plevelnom plán na vybudovanie Európskeho obranného spoločenstva, v ktorom videli snahu Francúzska o získanie prevahy v Európe a odmietli aj supranacionálne prvky týchto plánov. Ani na britskú iniciatívu vznikajúca Západoeurópska únia (WEU) po „páde“ Plevelnovho plánu nenarušila tieto priority, keďže umožnila prijatie Západného Nemecka do NATO a Severoatlantická aliancia sa de facto definitívne stala najdôležitejšou inštitúciou v (západo)európskej bezpečnostnej architektúre a WEU mala len symbolický význam. Vzhľadom na to, že v tom období bolo Spojené kráľovstvo vojensky, ekonomicky a politicky najsilnejším a najvplyvnejším európskym štátom – jej hospodárstvo bolo výkonnejšie ako francúzske a nemecké ekonomiky spoločne, a vo vojenskej oblasti

⁷² Rapcsák János: Nagy-Britannia és az európai integráció. A vonakodó partner, In: Kiss J. László (ed.): A tizenötök Európái, Osiris, Budapest 2000

⁷³ Rapcsák János: Nagy-Britannia és az európai integráció. A vonakodó partner, In: Kiss J. László (ed.): A tizenötök Európái, Osiris, Budapest 2000

⁷⁴ David Sanders: Losing an Empire, Cindiny a Role, Macmillan 1980

okrem britských ozbrojených síl neexistovala relevantná sila v Európe⁷⁵ a Briti dokázali z vlastných síl vyvinúť a vyrábať nukleárne zbrane – mohlo v prípade, že sa tak rozhodne, stať sa lídrom európskych integračných procesov a formovať európsku integráciu podľa svojich strategických a politických priorít. Keďže sa to tak nestalo, v roku 1971 sa Briti pripojili k Európskym spoločenstvám (s výrazným francúzskym vplyvom) v úplne inej situácii a postavení.

Vo vývoji britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky bola míľnikom suezská kríza a rok 1956. Po diplomatickom neúspechu – keď sa proti Britom na pôde OSN postavili aj Spojené štáty – Spojené kráľovstvo muselo vybrať medzi dvomi cestami: posilní svoje vzťahy s „Európou“, alebo sa definitívne rozhodne pre Spojené štáty. Samostatná cesta, založená na nezávislom britskom veľmocenstve už nebola možná. Spojená kráľovstvo sa rozhodlo posilniť svoje vzťahy so Spojenými štátmi a zo špeciálnych britsko-amerických vzťahov sa stala základná axióma britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Po suezskej kríze teda sa britská elita definitívne rozhodla, že Spojené kráľovstvo v tejto situácii musí získať najväčší možný vplyv na to mocenské centrum, kde sa najzávažnejšie rozhodnutia týkajúce sa globálneho bezpečnostného prostredia naďalej prijímajú – to znamená, na Spojené štáty. Ako sprievodný aspekt sa Briti rozhodli aj pre užšiu spoluprácu s kontinentálnou Európou, avšak tieto kroky boli veľmi špecificky odôvodnené tiež potrebou posilniť americko-britské vzťahy: „Špeciálne vzťahy so Spojenými štátmi by boli ohrozené, ak by si USA mysleli, že britský vplyv je menší ako vplyv Európskych spoločenstiev“⁷⁶. Postupný ústup z veľmocenských pozícií podčiarklo aj vyhlásenie, že „Británia nezačne väčšie vojenské operácie bez spolupráce so svojimi spojencami“ – bolo jednoznačné, že týmto spojencom sú Spojené štáty (mimočodom sa tento faktor britskej bezpečnostnej stratégie ešte posilnil, čo potvrdzujú aj najnovšie bezpečnostno-politické dokumenty, Defence White Paper z decembra 2003⁷⁷ a Operations in Iraq – Lessons for the Future⁷⁸ – vid’ neskôr), ako aj prehlásenie britskej vlády v januári

⁷⁵ v roku 1953 dosiahli vojenské výdavky 10 percent z HDP a britské ozbrojené sily mali 865 000 príslušníkov

⁷⁶ David Reynolds: Britannia Overruled, Longman 1991

⁷⁷ Delivering Security in a Changing World: Defence White Paper 2003, Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva, December 2003, www.mod.uk

⁷⁸ Operations in Iraq – Lessons for the Future, Ministry of Defence, The United Kingdom, December 2003, www.mod.uk

1968, že do roku 1971 stiahne všetky svoje vojenské jednotky na východ od Suez („East of Suez“), s výnimkou Hongkongu. Znamenalo to záver obdobia globálneho veľmocenstva a vznik nových reálií britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ako to bolo charakterizované vyššie.

2. Vývoj európskej bezpečnostnej architektúry po studenej vojne – postoje Spojeného kráľovstva

Koniec studenej vojny samozrejme výrazne zmenilo aj podmienky tvorby a aplikácie britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Napriek tomu, že v novom globálnom bezpečnostnom prostredí sa znížila dôležitosť niektorých dôležitých atribútov vplyvu Spojeného kráľovstva – predovšetkým nukleárnych zbraní – disponujú Briti relatívne výraznými možnosťami ovplyvňovať medzinárodné vzťahy podľa vlastných strategických záujmov⁷⁹ (Mimochodom Spojené kráľovstvo reagovalo na klesajúcu dôležitosť nukleárnych zbraní s razantným znížením početných stavov týchto zbraňových systémov. Preto v porovnaní s Francúzskom treba poukázať na zásadný rozdiel: napriek tomu, že Spojené kráľovstvo patrí aj po skončení studenej vojny do elitnej skupiny veľmocí, ktoré disponujú nukleárnymi zbraňami, Briti sa rozhodli, že v tejto skupiny môžu zostať aj s obmedzeným množstvom nukleárnych zbraní. Na základe toho redukovalo Spojené kráľovstvo vo významnej miere svoje nukleárne kapacity: dôsledkom toho má Spojené kráľovstvo v súčasnosti vo výzbroji menej ako 200 nukleárnych hlavíc⁸⁰ a Briti v dohľadnej dobe neplánujú ani rozsiahle modernizačné programy pre tieto zbraňové systémy.).

Spojené kráľovstvo – spolu s Francúzskom – však ešte stále zdieľa predsa len prestížny štatút nukleárnej mocnosti a disponuje stálym miestom v Bezpečnostnej rade OSN. Spojené kráľovstvo tiež zohrávalo centrálnu úlohu v svetovej politike už niekoľko storočí a napriek relatívnemu poklesu vplyvu a významu po druhej svetovej vojne stále zostáva kľúčovou mocnosťou s globálnymi ambíciami a možnosťami. Má rozsiahle a dávne tradície v realizácii zahraničných vojenských intervencií a v súčasnosti z európskych štátov opäť len Briti a Francúzi sú schopní realizovať

⁷⁹ Róbert Ondrejcsák: Charakteristika bezpečnostnej politiky Veľkej Británie, In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, Bratislava 2004

⁸⁰ The Strategic Defence Review, Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva, 1998, www.mod.uk

vojenské operácie v relevantnej miere mimo vlastného územia a mimo Európy. Napriek týmto spoločným faktorom však existujú dôležité rozdiely medzi nimi v zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politike. Po prvé, Briti sú členmi všetkých štruktúr NATO, vrátane vojenských, v práci ktorých Francúzsko neparticipuje, navyše Spojené kráľovstvo je jeden z najaktívnejších členov Aliancie s výrazným vplyvom a váhou v tejto organizácii. Druhý rozdiel pramení z rozdielnej povahy ich vzťahov so Spojenými štátmi. Francúzsko sa charakterizuje ako samostatný a nezávislý pól v medzinárodných vzťahoch, zväčša aj ako alternatíva voči Spojeným štátom v západnom svete. Na rozdiel od toho, špeciálne vzťahy so Spojenými štátmi predstavujú alfu a omegu zahraničnej a bezpečnostnej politiky Spojeného kráľovstva. Tento rozdiel vo veľmi významnej miere vplýva aj na odlišné predstavy a koncepcie týchto mocností na budúcu úlohu a miesto Európskej únie vo svete. Kým Francúzi presadzujú vytvorenie Európskej únie ako samostatného pólu v medzinárodných vzťahoch a vytvorenie tzv. multipolárneho sveta, Briti hovoria o nutnosti udržať jednotu západného sveta a zachovanie tzv. unipolarity tým, že by vedúcou silou v systéme medzinárodných vzťahov mali stať *aj* európske štáty, resp. Európska únia v úzkej spolupráci so Spojenými štátmi. Z toho vyplýva, že hlavná spoločná transatlantická, vojenská a politická bezpečnostná organizácia, NATO aj naďalej zaujíma ústredné miesto v britskom bezpečnostno-politickom myslení, aj napriek meniacemu sa charakteru organizácie. Treba však poznamenať, že v súčasnosti najpravdepodobnejšie regióny nasadenia britských ozbrojených síl sú mimo tradičného územia pôsobenia NATO, t.j. Európy a severoatlantického priestoru: Blízky Východ, severná Afrika, stredná Ázia a priestor východného Stredomoria.

Britský pohľad na post-studenovojnovú strategickú situáciu a globálne bezpečnostné prostredie a súvisiace hodnotenia sú hlbšie analyzované v materiály „The Future Strategic Context for Defence“⁸¹. Spomedzi súvislostí, ktoré sú v dokumente analyzované – fyzikálny, technologický, ekonomický, sociálny, právny, politický a vojenský rozmer – je z hľadiska analyzovanej témy nevyhnutné prezentovať politické a vojenské súvislosti, keďže britský prístup k ESDP s nimi jednoznačne súvisí.

⁸¹ The Future Strategic Context for Defence. Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva, www.mod.uk

Politické súvislosti: Podľa britského hodnotenia budú Spojené štáty v dohľadnej dobe jedinou vojenskou a ekonomickou supervelmocou. NATO je naďalej považované za základný kameň britskej bezpečnosti, pričom sa musí pokračovať v transformácii úloh a spôsobilosti, aby bolo relevantné aj v budúcnosti. Iniciatívy smerom k rozvoju európskej obrany sú chápané ako faktor, ktorý napomôže k posilneniu NATO, pričom Európska únia sa posúva smerom k spôsobilostiam, pomocou ktorých bude schopná realizovať operácie krízového manažmentu – primárny cieľ Spojeného kráľovstva v tomto procese sa sústreďuje na posilnenie reálnych vojenských spôsobilosti. Severoatlantická aliancia je chápaná aj ako nepostrádateľný inštrument americkej angažovanosti v bezpečnosti Európy. Hoci Spojené štáty budú aj naďalej hľadať možnosti na vytváranie koalícií v prípade že sa rozhodnú pre použitie vojenskej sily, avšak ak to nebude možné, môžu sa rozhodnúť konať aj samostatne. Rusko nie je považované za vojenskú hrozbu pre Severoatlantickú alianciu. Pokles úrovne ruských konvenčných síl bude pokračovať, čo vytvára priestor pre dôležitejšiu úlohu nukleárneho odstrašenia, ako poslednej garancie ruskej teritoriálnej integrity. S tým súvisí aj skutočnosť, že schopnosti a kapacity Ruska na realizáciu rozsiahlejšej projekcie sily a udržiavanie operácií za svojimi hranicami zostanú naďalej obmedzené.

Bezpečnostné hrozby a výzvy sú považované za súčasť politických súvislostí obrannej a bezpečnostnej politiky Spojeného kráľovstva. Najdôležitejšími faktormi sú:

1. niektoré štáty aj naďalej budú realizovať politiku, ktorá je škodlivá pre záujmy západného sveta
2. nacionalizmus, náboženský extrémizmus a extrémisti pripravení používať aj teroristické metódy
3. medzinárodný zločin
4. vnútorné konflikty v nestabilných štátoch, ktoré môžu prerásť do ozbrojených konfliktov a až do občianskej vojny
5. potenciálne zdroje nestability na perifériách Európy sú Balkán, ale aj oblasť Kaukazu, severná Afrika, Blízky Východ. Samostatne je analyzovaný aj konflikt medzi Indiou a Pakistanom kvôli Kašmíru, s dôrazom na potenciálnu možnosť eskalácie konfliktu kvôli vlastníctvu nukleárnych zbraní.

Kľúčové implikácie týchto politických súvislostí pre obranu sú:

- udržiavanie vojenskej efektivity Severoatlantickej aliancie, aby bola schopná garantovať silné odstrašenie aj konvenčnými prostriedkami;
- prispôsobenie britských ozbrojených síl na realizáciu úspešných operácií aj takom rozsahu ako sa to stalo počas vojny v Perzskom zálive, pričom nemožno vylúčiť ani ešte väčšiu angažovanosť britských ozbrojených síl;
- pokračujúce napätia na perifériách Európy, predovšetkým na Balkáne môžu vyžadovať nasadenie britských ozbrojených síl (vid' Kosovo);
- Spojené kráľovstvo musí hrať dôležitú úlohu v prevencii nezhôd medzi Spojenými štátmi a európskymi partnermi (vid' napríklad aktivity britskej diplomacie v počiatočných fázach vystupňovania napätia v súvislosti s irackou krízou, v druhej polovici 2002 a na začiatku 2003)
- prístup k vojenským technológiám Spojených štátov je veľmi dôležitý
- úsilie spravodajských služieb na identifikáciu rozhodujúcich politických, ekonomických, environmentálnych a sociálnych trendov sú kľúčové; treba klásť väčší dôraz na prevenciu konfliktov

Vojenské súvislosti – koalície

Pri realizácii takmer každej potenciálnej vojenskej operácie bude Spojené kráľovstvo postupovať ako člen medzinárodnej koalície, avšak tieto koalície sa nie vždy musia zhodovať s existujúcimi alianciami. Je potrebné počítať s vytváraním „koalícií ochotných“ („*coalition of willing*“), ktoré budú mať krátkodobejší charakter a vzniknú na vyriešenie konkrétnej hrozby, resp. bezpečnostného problému. Typickým príkladom bola koalícia Spojených štátov, Spojeného kráľovstva, Austrálie a Poľska, s politickou podporou niektorých ďalších krajín, počas vojny proti Iraku v roku 2003. Severoatlantická aliancia bude slúžiť ako rámec na riešenie kríz, ktoré majú dôležitý vplyv na európsku bezpečnosť, avšak Spojené štáty budú pôsobiť ako ústredný faktor pre ostatné koalíčné vojenské operácie vysokej intenzity.

Aj z predchádzajúcich analýz vyplýva, že jednoznačnou prioritou pre Spojené kráľovstvo v európskej bezpečnostnej architektúre je Severoatlantická aliancia a že európsku bezpečnostnú architektúru Briti považujú za súčasť širšej transatlantickej bezpečnostnej architektúry. Priorita NATO je zrejmá aj zo skutočnosti, že ide

o organizáciu, kde majú Briti silné postavenie – de facto druhý najvplyvnejší štát po USA – a britský vplyv v NATO je oveľa silnejší ako napríklad v rámci Európskej únie.

To však neznamená, že Spojené kráľovstvo sa nesnaží posilniť svoje postavenie v rámci Európskej únie. A keďže Briti sú najsilnejší práve v oblastiach ako je bezpečnostná politika a ozbrojené sily, rozhodli sa intenzívne angažovať práve v týchto oblastiach pri formovaní európskych integračných procesov. Tento obrat v britskej bezpečnostnej politike je spojený s tzv. „Novou európskou politikou“ súčasného premiéra Tonyho Blaira. Základné faktory tohto nového prístupu vyhlásil Blair v roku 1997: „Veľká Británia je súčasťou Európy, a tam musí zohrávať vedúcu pozíciu. Nie preto, lebo nemá inú alternatívu; keby sme chceli, mohli by sme zohrávať aj inú úlohu. Preto, lebo vedúca úloha v Európe je národným záujmom Veľkej Británie“⁸². Dovtedy sa Briti snažili blokovat’ efektívne budovanie autonómnej európskej politiky predovšetkým kvôli obavám o oslabení transatlantických vzťahov a centrálného postavenia NATO v európskej bezpečnostnej architektúre. Britský premiér a jeho vláda sa však rozhodli postaviť na čelo európskych integračných procesov v bezpečnostnej a obrannej politike, a ovplyvňovať jej vývoj v súlade s britskými záujmami. Podľa nového britského prístupu, posilnenie vojenských a súvisiacich spôsobilostí Európskej únie by mala viesť k automatickému posilneniu Severoatlantickej aliancie⁸³. Najjasnejšia deklarácia nového britského prístupu sa realizovala počas a po francúzsko-britskom summite v Saint Malô v decembri 1998, kde sa prijala deklarácia o potrebe vytvorenia autonómnych európskych kapacít a spôsobilostí na riešenie kríz⁸⁴. Po tom, čo sa Spojené kráľovstvo rozhodlo neparticipovať na spoločnej Európskej menovej únii a zaviesť Euro namiesto Britskej libry, navyše nepripojilo sa ani k „Schengenskému projektu“, Saint Malô bola výbornou príležitosťou demonštrovať „európske odhodlanie“ Britov. Okrem toho to umožnilo Britom „deliť sa o osud“ Parížom, ktorý mal veľa v stávke v dvojitom

⁸² Tony Blair: Speech at Guildhall, 10. november 1997

⁸³ Radek Khol: Veľká Británie – v srdci Evropy a v čele evropské obrany?, In: Radek Khol a kol.: Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů – Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2002

⁸⁴ Point Statement by the British and French Governments, Franco-British Summit, Saint-Malô, France, December 4, 1998.

súperení o vplyv s Nemeckom a Spojenými štátmi⁸⁵, z čoho by mohli ťažiť potenciálne Briti. Za predpokladu, že Spojené kráľovstvo dokáže presvedčiť Američanov, že táto zmeny neovplyvní britskú oddanosť voči NATO a nezaťaží „špeciálne vzťahy“ s USA, táto pozícia bola podľa väčšiny odborníkov „udržateľná“⁸⁶. Deň po stretnutí v Saint Malô, jeden z britských delegátov na konferencii potvrdil, že Spojené kráľovstvo nikdy nebude tolerovať, aby akákoľvek interpretácia stretnutia v Saint Malô oslabil primát NATO⁸⁷. Britský premiér počas svojej návštevy v hlavnom meste Spojených štátov vo februári 2001 sa tiež snažil znížiť americké obavy a potvrdil, že „európska vojenská operácia“ sa bude realizovať len kde NATO ako celok sa neangažuje⁸⁸.

Aktivity Spojeného kráľovstva v súvislosti s ESDP pokračovali ďalej a ďalšie spoločné britsko-francúzske iniciatívy opäť potvrdili ústredné miesto týchto dvoch štátov pri formovaní podoby európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Pôvodný Headline Goal Európskej únie⁸⁹ s výhľadom do roku 2003, ktorý bol prijatý na summite v Helsinkách v decembri 1999 mala svoje korene tiež v spoločnej iniciatíve Spojeného kráľovstva a Francúzska⁹⁰. Ako je všeobecne známe, najdôležitejším prvkom Headline Goalu 2003 bolo vytvorenie sily v počte 50 až 60 tisíc vojakov, ktorí by boli schopní operovať v krízovej oblasti jeden rok. Britský návrh pôvodne počítal s vytvorením menšej sily, približne v počte 35 tisíc až 45 tisíc vojakov, avšak s dvojnásobnou udržateľnosťou v oblasti krízy, t.j. počas dvoch rokov⁹¹. Nakoniec však zvíťazil francúzsky pohľad a Helsinkách bol schválený vyšší početný stav

⁸⁵ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.15

⁸⁵ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

⁸⁶ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.15

⁸⁶ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

⁸⁷ Samozrejme, ako to bolo charakterizované v predchádzajúcej kapitole a Francúzsku, obe strany hodnotili deklaráciu zo Saint Malô relatívne v odlišnom duchu

⁸⁸ Remarks by the President and Prime Minister Blair in Joint Press Conference, Camp David, February 23, 2001, The White House Office of Press Secretary

⁸⁹ Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

⁹⁰ Tom Buerkle: EU Force No Threat to NATO, Allies Say, International Herald Tribune, November 26, 1999, citované v Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002, s.15

⁹⁰ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

⁹¹ Radek Khol: Veľká Británie – v srdci Evropy a v čele evropskej obrany?, In: Radek Khol a kol.: Evropská bezpečnostní a obranná politika: Národní perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů – Konrad Adenauer Stiftung, Praha 2002

s menším časovým horizontom. V tejto súvislosti treba poznamenať, že výrazný vplyv na ďalšie angažovanie sa Spojeného kráľovstva v procese budovania ESDP, ako aj iniciatívy na vytvorenie kapacít a spôsobilostí na vyslanie vojakov do krízových oblastí boli výrazne ovplyvnené udalosťami počas kosovskej krízy v prvom polroku 1999, kedy sa ukázala závislosť Európanov od USA vo vojenskej oblasti ako aj to, že európske štáty by neboli schopné ani *spoločne* vygenerovať vojenskú silu potrebnú na potenciálny širokospektrálny zásah v regióne. Spojené kráľovstvo však zohrávalo mimoriadne konštruktívnu úlohu v procese zmiernenia amerických obáv⁹² v súvislosti s rozvojom ESDP a pri prezentácii celého procesu predstaviteľom Spojených štátov. Na už spomínanom stretnutí Tonyho Blaira s – v tom čase novým – prezidentom USA britský premiér ubezpečil Američanov, že NATO aj naďalej zostáva najdôležitejšou inštitúciou pri udržiavaní mieru v Európe a že „európska obrana“ nepodlomí Severoatlantickú alianciu⁹³. Pre Britov boli dôležité aj vzťahy Európskej únie s Kanadou, resp. prípadná participácia Kanady na operáciách pod aegisom ESDP. Na zasadnutí Európskej rady v Göteborgu v júny 2001 dostali preto vzťahy EU (resp. ESDP) – Kanada špeciálnu pozornosť. Uznali „dlhú skúsenosť Kanady v peacekeepingu“, a vyhlásili, že je „hodnotným partnerom Európskej únie v oblasti ESDP“. „EU víta pripravenosť Kanady prispievať k snahám Únie v krízovom manažmente“⁹⁴. Spojené kráľovstvo bolo tiež najaktívnejším aktérom pri vypracovávaní kompromisov, ktoré by boli prijateľné tak pre Grécko, ako aj pre Turecko v procese tvorby dohôd Berlín plus o využívaní prostriedkov NATO⁹⁵. Snahy Spojeného kráľovstva stáť na čele európskych procesov súvisiacich s ESDP dokazuje aj silná participácia pri vytváraní „Katalógu síl“ Európskej únie. V novembri 2000 na Capabilities Commitment Conference v Bruseli patrilo britský návrh spoločne s francúzskym a nemeckým medzi najsilnejšie. Spojené kráľovstvo navrhlo 12 500 príslušníkov ozbrojených síl, 18 bojových lodí, vrátane lietadlovej lode (spoločne s francúzskym návrhom lietadlovej lode tvoria chrbtovú kosť projekcie námorných síl

⁹² vid' napríklad slávne „3D“ Madelaine Albrighta, vtedajšej ministerky zahraničných vecí USA

⁹³ Remarks by the President and Prime Minister Blair in Joint Press Conference, Camp David, February 23, 2001, The White House Office of Press Secretary

⁹⁴ Presidency Report to the Göteborg European Council on European Security and Defence Policy, June 11, 2001

⁹⁵ podrobnejšie vid' Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

európskych štátov; navyše v súčasnosti sa diskutuje o užšej spolupráci medzi námorníctvami oboch štátov a vytvorení spoločných úderných síl vedených ich lietadlovými loďami⁹⁶) a 72 bojových lietadiel⁹⁷. Dôležitosť britského návrhu nespočíva len v relatívne vysokých početných stavoch, ale aj v tom, že britské ozbrojené sily sú všeobecne považované za najkvalitnejšie pripravené v Európe na uskutočnenie intervenčných operácií, preto bez participácie týchto síl nie je možné realizovať výraznejšiu vojenskú intervenciu v európskom rámci.

Spojené kráľovstvo predovšetkým z dôvodu racionalizácie intenzívne podporovalo a podporuje aj integráciu a úzku spoluprácu v oblasti vyzbrojovania a nákupu nových zbraňových systémov. Briti zohrávali centrálnu úlohu aj pri kreovaní spoločnej organizácie v oblasti vyzbrojovania, OCCAR (Joint Armaments Cooperation Organisation), ktorá vznikla v roku 1998. Vtedajší minister obrany Spojeného kráľovstva – a neskorší generálny tajomník NATO – Lord Robertson vyhlásil, že „čoraz väčšia časť nákupu výzbroja Spojeného kráľovstva sa pravdepodobne v budúcnosti bude realizovať prostredníctvom spoločných projektov, a OCCAR bol vytvorený so špecifickým cieľom zlepšiť manažovanie týchto projektov“⁹⁸. O rok neskôr však už Dolná snemovňa Britského parlamentu (House of Commons), resp. jej Výbor pre obranu v súvislosti s OCCAR upozorňovala, že „naďalej pretrváva ... nedostatočná miera dohody medzi vládami členských štátov o pozícií/úlohe OCCAR-u v európskej obrane v dlhej perspektíve, a o vzťahoch OCCAR-u so Severoatlantickou alianciou. Ak sa táto vízia nevytvorí v krátkej dobe, pretrváva riziko, že podobne ako v prípade početných predchodcov, začne strácať smer“⁹⁹. Briti intenzívne podporujú aj proces budovania European Defence Agency – čo bola čiastočne tiež britská iniciatíva – čo dokazujú aj popredné pozície obsadené reprezentantmi Spojeného kráľovstva v štruktúre tejto inštitúcie (vedúcim sa stal tiež Brit, Nick Witney).

Zachovanie, resp. ďalšie posilnenie britského vplyvu – s využívaním efektívnych britských ozbrojených síl, ako s dôležitého inštrumentu britského vplyvu na vývoj

⁹⁶ vid' Jane's a britsko-francúzsky summit v Touquet vo februári 2003

⁹⁷ Robert E. Hunter: The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?, RAND 2002

⁹⁸ Defence Systems Daily: Farnborough 98 News, „European Defence Ministers Sign OCCAR Treaty“, September 10, 1998

⁹⁹ House of Commons Select Committee of Defence Approves OCCAR Convention, UK House of Commons, December 6, 1998, www.parliament.uk/commons/selcom90/defpnt2.htm

ESDP – bolo najdôležitejším dôvodom relatívne silnej participácie na prvých misiách Európskej únie na Balkáne. V tejto súvislosti bude najvýraznejším príspevkom Spojeného kráľovstva britské postavenie „leading nation“ v budúcej operácii Európskej únie v Bosne a Hercegovine -. Althea¹⁰⁰ (samozrejme, okrem toho, že Briti budú figurovať ako „leading nation“, budú mať na starosti – spoločne s Holandskom – aj jeden z troch sektorov v Bosne a Hercegovine). Funkciou veliteľa síl bol poverený generálmajor A. David Leakey zo Spojeného kráľovstva.

Ďalšou dôležitou iniciatívou iniciatívou Spojeného kráľovstva – opäť spoločne s Francúzskom – bol koncept tzv. „Battle Groups“. Koncept bol prezentovaný na summite v Touquet 4. februára 2003, kde sa okrem Battle Groups položili aj základy EDA, a prezentovaný záujem prebrať velenie Európskou úniou nad operáciou NATO v Bosne a Hercegovine¹⁰¹. Ide o vytvorenie bojových skupín, ktoré by mohli realizovať rýchle operácie s vysokou intenzitou, približne v počte 1500 vojakov. Tento návrh je dôkazom tradičného pragmatizmu Spojeného kráľovstva v procese budovania ESDP, keďže sa namiesto ambiciózných „veľkých plánov“ sa sústreďuje na tie požiadavky a spôsobilosti, použitie ktorých je naozaj reálne. Ako napríklad vyhlásil minister zahraničných vecí Spojeného kráľovstva, Jack Straw, „Spojené kráľovstvo presadzuje praktické cesty pri zvyšovaní efektivity SZBP v zmysle mať ju silnejšiu a viac operačnú“¹⁰². Okrem niektorých vojenských akcií Francúzska v Afrike a Falklandskej vojny v prípade Spojeného kráľovstva totiž európske štáty od Suezskej krízy v roku 1956 nerealizovali samostatnú vojenskú operáciu mimo vlastného teritória vo väčšom rozsahu ako jedna brigáda. Sila, ktorú predstavuje jeden Battle Group je totiž dostatočná na zvládanie kríz napríklad v Afrike a v niektorých ďalších regiónoch, a nie je pravdepodobné – podľa britského hodnotenia – že sa Európska únia samostatne, t.j. bez Spojených štátov pustí do väčšej operácie (tento pohľad mimochodom potvrdzujú aj najnovšie už citované britské bezpečnostno-politické dokumenty). Reflektuje to aj britský pohľad na vývoj vojenských spôsobilostí v rámci

¹⁰⁰ podrobnejšie o operácii Althea vid' Slovník Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky, Inštitút bezpečnostných a štúdií, Bratislava 2004

¹⁰¹ Declaration on the reinforcement of the European co-operation in security and defence, Touquet, February 4, 2003

¹⁰² „Europe in the World“, Jack Straw, Centre for European Policy Studies, Brussels, 19.05.2003, www.fco.gov.uk

ESDP, ktorá sú vnímané predovšetkým ako doplnok k NATO, kým Francúzsko berie budovanie európskych kapacít a spôsobilostí ako nezávislý cieľ sám o sebe. Okrem toho sa posilňovanie európskych spôsobilostí v rámci ESDP sa v Spojenom kráľovstve charakterizuje ako inštrument na zachovanie relevancie Európy pre Spojené štáty a záujmu USA o európskych partnerov.

Napriek jednoznačným iniciatívam a zmenám britských politik voči Európe a ESDP, iracká kríza poukázala na to, že v prípade nevyhnutnej voľby medzi Spojenými štátmi a „Európskou cestou“ – ktorú v otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky nie celkom presne reprezentuje Francúzsko, a v poslednom období čiastočne Nemecko – sa Spojené kráľovstvo jednoznačne prikloní na americkú stranu, aj keď, samozrejme, všetko spraví preto, aby sa Amerika a Európa nedostali do nevyriešiteľného sporu a tým sa Briti nedostali do pozície nevyhnutnej voľby medzi nimi, ako v prvom polroku 2003. Na krízu ESDP a SZBP a na návrhy Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska z apríla 2003 o vytvorení Európskej bezpečnostnej a obrannej únie, ktorým chceli danú situáciu riešiť (samozrejme, v súlade s vlastnými strategickými prioritami) reagovala britská diplomacia a na konferencii v Ríme koncom augusta 2003 známym dokumentom „Food for Thought“. Posun v otázkach ESDP však opäť priniesli až rokovania medzi Francúzskom, Spojeným kráľovstvom a Nemeckom, na ktorých bol prijatý kompromis, v zmysle ktorého sa vytvoria spoločné plánovacie kapacity a veliteľské štruktúry Európskej únie, ktoré by boli schopné realizovať operácie krízového manažmentu autonómne bez prispievania NATO¹⁰³ (Francúzi a Nemci sa zaviazali, že to neoslabí postavenie NATO). Jednoznačným britským úspechom bolo vypustenie časti o kolektívnej obrane členských štátov Európskej únie z návrhu Ústavnej zmluvy EU.

Prioritu NATO, ako aj odhodlanie pokračovať v rozvoji ESDP potvrdil britský premiér, Tony Blair aj počas a po summite vrcholných predstaviteľov Spojeného kráľovstva a Francúzska 24. novembra 2003. Podľa Blaira, „má zmysel, že kde NATO nie je zaangažované, Európa musí mať spôsobilosti a silu reagovať vo vlastnom

¹⁰³ Matúš Korba: Európska bezpečnostná a obranná politika, In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003-2004, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií, Bratislava 2004

záujme a širšieho sveta“ ... Nie je možné akceptovať tvrdenie, že tento proces nie je kompatibilný s NATO¹⁰⁴.

Hlavné britské ciele v súvislosti s ESDP prezentoval Mike O'Brien v januári 2003 v Londýne¹⁰⁵ na seminári o budúcnosti NATO:

- posilniť európsky príspevok do NATO posilnením európskych síl aby boli schopné prevziať záťaž v európskej bezpečnosti kde NATO nie je zaangažované
- transformácia ozbrojených síl európskych štátov, aby boli viac rozmiestniteľné, efektívne a udržateľné – je to vysoko relevantné aj pre modernizáciu štruktúr síl NATO
- EU musí zohrávať silnú/kompletnú úlohu na medzinárodnej scéne, pričom sa uznáva široká škála jej možností od politického dialógu až po civilné a vojenské operácie krízového manažmentu.

3. Bezpečnostno-politické dokumenty

Najdôležitejšími britskými bezpečnostno-politickými dokumentmi, ktoré sú najrelevantnejšie z hľadiska ESDP, sú Delivering Security in a Changing World: Defence White Paper¹⁰⁶ z decembra 2003 a Policy Paper no. 3: European Defence¹⁰⁷.

Kľúčové implikácie z White Paper 2003 pre ESDP sú nasledovné:

- Priorita pre NATO ako aliancie, v rámci ktorej sú Európa a severná Amerika navzájom závislé v oblasti kolektívnej obrany a globálneho krízového manažmentu
- Spojené kráľovstvo silno podporuje rozvoj vojenských spôsobilostí EU, ktoré by mali byť kompetentné k NATO a nie konkurenčné
- Vzhľadom na nedostatky pre naplňovanie Headline Goalu 2003 silná podpora plánov na vytvorenie nového Headline Goalu

¹⁰⁴ PM hosts Anglo-French Summit, 24.11.2003, ďalej vid' deklaráciu: „Franco-British Summit, London, 24. November 2003, Strengthening European Cooperation in Security and Defence“ v ktorej britskí a francúzski predstavitelia opäť potvrdili návrhy na vytvorenie EDA, Battle Groups a definovanie nového Headline Goalu EU s horizontom 2010

¹⁰⁵ „European Defence and the NATO/EU Relationship“, Mike O'Brien, Salters Hall, London, 24.01.2003, www.fco.gov.uk

¹⁰⁶ Delivering Security in a Changing World: Defence White Paper, Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva, December 2003, www.mod.uk

¹⁰⁷ Policy Paper no. 3: European Defence, Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva, November 2001, www.mod.uk

- Spojené kráľovstvo zostáva silno zaangažované predovšetkým v regiónoch okolo periférií Európy, na Blízkom Východe, severnej Afrike a v oblasti Perzského zálivu
- Drvivá väčšina zahraničných operácií britských ozbrojených síl sa bude realizovať v rámci medzinárodných koalícií
- Rozsiahlejšie operácie sa budú realizovať takmer výhradne len v koalícií so Spojenými štátmi
- Britské ozbrojené sily musia byť schopné realizovať tri operácie paralelne (konkrétne scenáre vid' v dokumente)
- Silná participácia Britov v operáciách sa charakterizuje aj ako inštrument na zachovanie britského vplyvu na situáciu
- Britské ozbrojené sily musia byť také efektívne, aby umožnili Spojenému kráľovstvu konať ako „leading nation“ alebo „framework nation“ v operáciách, v ktorých sa Spojené štáty neangažujú. Tieto operácie môžu mať až „strene veľký rozsah“¹⁰⁸

Vo všeobecnosti je možné vyhlásiť, že White Paper 2003 jednoznačne posilnil pro-atlantické a pro-americké aspekty britskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a potvrdili postavenie ESDP v britskej percepcii ako inštrumentu na posilnenie NATO a zachovania záujmu Spojených štátov o NATO a Európu vôbec.

Kľúčové implikácie z Policy Paper no. 3: European Defence, 2001 pre ESDP sú nasledovné:

- Kosovská kríza poukázala na nevyhnutnosť zvyšovania vojenských spôsobilostí európskych štátov (napríklad európske vzdušné sily spolu realizovali len šestinú náletov)
- Nič sa nezmení v tom zmysle, že NATO ako jediná organizácia zostáva zodpovednou za kolektívnu obranu
- EU musí zvýšiť svoju váhu pri riešení kríz, predovšetkým v prípade, keď Spojené štáty sú zaangažované v riešení inej krízy
- Je nevyhnutné zreformovať spôsob vojenských výdavkov európskych štátov, v prípade niektorých aspektov zvýšiť výdavky

¹⁰⁸ britský dokument delí operácie na „small scale“: participácia na operácii v Macedónsku v roku 2001, „medium scale“: participácia na operáciách v Afganistane a large scale“: participácia Britov na operácii proti Iraku

- Potreba multinacionálnych iniciatív a projektov v prípade vývoja a nákupu zbraňových systémov

4. Britské ozbrojené sily: aspekty súvisiace s ESDP

V transformácii britských ozbrojených síl zohrával smerodajnú úlohu strategický dokument Strategic Defence Review vydaný v roku 1998. Najdôležitejším prínosom dokumentu bola nie len komplexná analýza bezpečnostného prostredia ale najmä realizácia veľmi hlbokej transformácie britských ozbrojených síl na silný inštrument zahraničných intervenčných operácií.

Strategic Defence Review prezentoval šesť základných kategórií, v prípade ktorých predpokladá zásah britských ozbrojených síl¹⁰⁹:

- A. posilnenie bezpečnosti počas mieru – podpora civilných autorít doma a v zahraničí proti terorizmu a organizovanému zločinu
- B. bezpečnosť zámorských území – britské ozbrojené sily musia byť schopné aj samostatne čeliť potenciálnym bezpečnostným výzvam, ktoré by sa týkali týchto území (napríklad operácie typu Falklandská vojna)
- C. Humanitárne operácie a misie a operácie typu „peacekeeping“ – typickým príkladom takýchto operácií sú napríklad participácia v SFOR alebo angažovanosť v Kosove
- D. Regionálny konflikt mimo územia NATO – na realizáciu takýchto operácií sú nevyhnutné seriózne schopnosti a spôsobilosti na projekciu sily. Regióny, v prípade ktorých je najväčšia pravdepodobnosť takýchto operácií, sú Perzský záliv, Blízky Východ, severná Afrika.
- E. Regionálny konflikt ktorý sa týka aj územia členských štátov NATO – znamená realizáciu operácií na vojenskú obranu niektorého členského štátu NATO v prípade pomerne obmedzenej hrozby.
- F. Strategický útok na NATO – takýto vývoj je hodnotený ako vysoko nepravdepodobný.

¹⁰⁹ The Strategic Defence Review. Ministerstvo obrany Spojeného kráľovstva, 1998, www.mod.uk

V súvislosti s analyzovaným fenoménom treba nevyhnutne poznamenať, že počas vojny s Irakom na jar roku 2003 poslalo Spojené kráľovstvo na Blízky Východ 45 tisíc vojakov a okolo 100 bojových lietadiel, spolu s námornou bojovou/útočnou skupinou vedenou lietadlovou loďou¹¹⁰. V procese ďalšieho rozvoja špeciálnych spôsobilostí bude zohrávať kľúčovú úlohu vytváranie spoločných spôsobilostí („joint capabilities“) jednotlivých zložiek ozbrojených síl. Týmto procesom sa vytvoria integrované bojové sily, ktoré dokážu maximalizovať efekt bojových operácií.

Pre ďalšie smerovanie britskej bezpečnostnej politiky sú veľmi dôležité najnovšie strategické dokumenty Spojeného kráľovstva, vydané koncom roka 2003, t.j. po vojne proti Iraku. Táto skutočnosť je dôležitá aj preto, lebo tieto dokumenty už analyzujú aj „lessons learned“ z Iraku a prijímajú ďalšie odporúčania pre bezpečnostnú politiku Spojeného kráľovstva. V prvom rade ide o dokument „Delivering Security in a Changing World: Defence White Paper“¹¹¹, ako aj o dokument „Operations in Iraq – Lessons for the Future“, ktorý bol vydaný paralelne s „Bielou knihou 2003“¹¹². Kľúčové implikácie pre zahraničnú a bezpečnostnú politiku Spojeného kráľovstva, ktoré vyplývajú z najnovších analýz je možné zhrnúť do niekoľkých bodov. Ako najdôležitejší element je možné hodnotiť ďalšie posilnenie partnerstva so Spojenými štátmi americkými. Na politickej úrovni to znamená, že Spojené kráľovstvo bude pri riešení väčších problémov týkajúcich sa medzinárodnej bezpečnosti postupovať takmer vždy ako člen medzinárodnej koalície, ktorá bude vedená Spojenými štátmi. Spojené štáty si udržia pozíciu jedinej svetovej superveľmoci aj v predvídateľnej budúcnosti, a preto treba zachovať schopnosť ovplyvňovať aj kľúčové americké rozhodnutia, vrátane najvyšších politických úrovní, ako aj pochopiť americké doktríny a politické koncepty. Fakt, že najnáročnejšie operácie – vrátane operácií proti nepriateľským štátom – budú realizované v koalícii so Spojenými štátmi (buď v rámci NATO alebo v medzinárodných koalíciách) vytvára priestor pre ďalší dôležitý element britskej bezpečnostnej politiky: Briti deklarujú, že v prípade, že sa budú v takýchto

¹¹⁰ podrobnejšie vid' oficiálnu stránku Ministerstva obrany Spojeného kráľovstva, Operation TELIC, www.mod.uk

¹¹¹ Delivering Security in a Changing World: Defence White Paper, Ministry of Defence, The United Kingdom, December 2003, www.mod.uk

¹¹² Operations in Iraq – Lessons for the Future, Ministry of Defence, The United Kingdom, December 2003, www.mod.uk

koalíciách angažovať, budú chcieť vyslovene ovplyvňovať politické a vojenské rozhodovacie procesy a mechanizmy počas celej krízy, vrátane postkonfliktnej periódy. Silný príspevok Spojeného kráľovstva do medzinárodných koalícií je de facto hodnotený ako inštrument pre zachovanie britského vplyvu. Čo sa týka OSN, Spojené kráľovstvo naďalej považuje túto organizáciu za dôležitú – aj vzhľadom na britské členstvo v Bezpečnostnej rade OSN – avšak vyzýva aj na potrebu analýzy reálnych možností a limitov OSN. Je dôležité pripomenúť, že napriek angažovanosti britských ozbrojených síl v mierových misiách OSN sa očakáva, že budú hrať menšiu úlohu v týchto časovo náročných operáciách, keďže do týchto misií sú schopné prispievať aj ďalšie štáty s obmedzenejšími schopnosťami v pomerne veľkom počte. Na vojenskej-strategickej úrovni ide predovšetkým o dôraz na efektívnu spoluprácu s americkými ozbrojenými silami, vrátane požiadavky, aby britské ozbrojené sily boli schopné dosiahnuť „operačné tempo“ amerických ozbrojených síl. Je vyzdvihnutá aj dôležitosť zblíženia sa s pokrokom USA v oblasti technológií a doktrín. Dosiahnutie interoperability s americkými ozbrojenými silami si vyžaduje intenzívnu výmenu informácií, ako aj spoluprácu pri plánovaní operácií. Tieto faktory sú o to dôležitejšie, že v prípade vojenských operácií, v ktorých bude participovať aj Spojené kráľovstvo, je spolupráca s USA hodnotená ako kľúčová. Konkrétne: dokument jednoznačne vyhlasuje, že akákoľvek budúca stredno-veľká alebo rozsiahla vojenská operácia Spojeného kráľovstva bude vybojovaná v koalícii, ktorú vedú alebo dominantne podporujú Spojené štáty¹¹³. Koalícia s USA prináša politické, diplomatické a vojenské výhody, a preto britské ozbrojené sily preto musia byť velené, štrukturované, vyzbrojené a vycvičené s ohľadom na túto skutočnosť.

Veľmi dôležitá je aj klasifikácia hrozieb a charakteristika globálneho bezpečnostného prostredia, ktoré tvoria rámec britskej bezpečnostnej politiky. Ako najdôležitejšie trendy sú analyzované: nestabilita globálneho bezpečnostného prostredia, vrátane nárast počtov kríz s odlišným charakterom a geografickým umiestnením ktoré predpokladajú nasadenie britských ozbrojených síl (Afganistan, Irak, Kongo, Kosovo, Východný Timor, Sierra Leone); medzinárodný terorizmus; rozširovanie NATO

¹¹³ Operations in Iraq – Lessons for the Future, Ministry of Defence, The United Kingdom, December 2003, www.mod.uk

a transformácia rozsiahlych statických ozbrojených síl na menšie, ktoré sú schopné realizovať aj operácie mimo teritória členských štátov; rozvoj ESDP a prvé „európske“ operácie; rozvoj strategického partnerstva s Ruskom; širokospektrálna proliferácia zbraní hromadného ničenia a rozvoj nových technológií a konceptov vrátane „Network Enabled Capability – NEC. Čo sa týka angažovanosti v zahraničí, Spojené kráľovstvo aj naďalej plánuje intenzívne sa angažovať aj v globálnom rozsahu, pričom ako prioritné regióny sú identifikované periféria a oblasti okolo Európy, Blízky Východ, Severná Afrika a Perzský záliv. Vyslovene sa však deklaruje, že Spojené kráľovstvo musí rozšíriť svoje možnosti, aby bolo schopné zasahovať („project force“) aj mimo týchto oblastí, napríklad v protiteroristických operáciách alebo krátkych peace-support operáciách, a v operáciách na prevenciu konfliktov. Jednoznačne sa potvrdzuje a posilňuje dôraz na projekciu sily – aj keď v tomto zmysle ako míľnik je možné hodnotiť už analyzovaný Strategic Defence Review, ktorý položil základy totálnej transformácie britských ozbrojených síl ako aj strategického myslenia smerom k jednoznačnému prvenstvu intervenčných operácií. V budúcnosti sa v plánovaní síl bude kladený hlavný dôraz na niekoľko paralelných malých a stredno-veľkých operácií. Napriek tejto skutočnosti a pretrvávajúcej dôležitosti peacekeepingových operácií však britské ozbrojené sily musia byť schopné realizovať rozsiahle operácie v Európe, v Stredomorí a v regióne Perzského zálivu.

5. Záver

Najdôležitejšie aspekty britského prístupu k ESDP je možné zhrnúť do niekoľkých bodov:

1. Priorita špeciálnych vzťahov so Spojenými štátmi: Spojené kráľovstvo bude ochotné podporovať projekty a iniciatívy súvisiace s ESDP dovtedy, kým to neohrozí – samozrejme, podľa britského hodnotenia – primát NATO v európskej bezpečnostnej architektúre.
2. Spojené kráľovstvo bude takmer vždy hlavným „advokátom“ dobrých vzťahov medzi Európou a Spojenými štátmi. Zmiernenie napätia medzi USA a európskymi štátmi bolo jedným z hlavných cieľov britskej diplomacie aj počas irackej krízy.

3. Ďalšie iniciatívy súvisiace s ESDP, tak, ako to bolo napríklad v prípade Saint Malô, Helsinki Headline Goalu, Battle Groups alebo nového Headline Goalu Európskej únie; týmto spôsobom si Spojené kráľovstvo zabezpečí vplyv na celý proces a formuje ju podľa vlastných strategických priorít.
4. silný dôraz na konkrétne kroky, predovšetkým oblasti vyzbrojovania a vylepšenie spôsobilostí:
5. spolupráca a „novými“ ale aj niektorými ďalšími (napríklad Taliansko, Nórsko, Dánsko) členskými krajinami Európskej únie, ktoré zdieľajú podobné strategické priority o budúcom vývoji ESDP a pohľad na transatlantické vzťahy ako Spojené kráľovstvo.
6. Dôraz na silný medzivládny rámec budúceho vývoja ESDP: v tejto súvislosti britský minister pre európske záležitosti vyhlásil, že si „neželáme transfer kompetencií v zahraničnej politike na Brusel“¹¹⁴.
7. Priorita budovania efektívnej vojenskej sily schopnej realizovať aj dôležitejšie operácie a pôsobiť ako „leading nation“ európskych operácií: efektívne ozbrojené sily sú vnímané aj ako silný inštrument britského vplyvu na ďalší rozvoj ESDP

¹¹⁴ „Quo vadis, Europa?“, Sérech by Denis MacShane, Ministr for Europe, Chatham House, London, 26.06.2003, www.fco.gov.uk

Nemecko

1. Nemecko – korene postojov k Európskej bezpečnostnej a obrannej politike

Počas studenej vojny bola obrana Spolkovej republiky Nemecka (SRN) závislá od Spojených štátov a ich vojenských jednotiek (v počte 250 000) rozmiestnených na jej území s cieľom odraziť prípadný útok Varšavského paktu. Nemecká armáda – *Bundeswehr* – bola počas studenej vojny plne integrovaná do operačných štruktúr NATO a tvorila najväčší komponent pozemných síl Aliancie v strednej Európe. Nemecké bojové lietadlá a protivzdušná obrana patrili pod velenie Aliancie a nemecké námorníctvo bolo zapojené do misií NATO v Baltskom a Severnom mori. Aliancia tak zohrávala kľúčovú úlohu v definovaní misií a cieľov západného Nemecka. Bonn sa na plánovaní či vedení nezávislej vojenskej akcie nepodieľal, ale nemecká vláda túto závislosť od Aliancie a Spojených štátov v otázkach obrany vlastného štátu nevníkala ako limitujúci faktor, pretože zahraničnopolitické ambície Nemecka boli obmedzené na zabezpečenie akceptácie spojencami ako dôveryhodného partnera. Prítomnosť Spojených štátov na území Nemecka, ako aj ich vedúce postavenie v NATO boli vnímané ako nevyhnutnosť. Garancie Spojených štátov predstavovali pre SRN ochranný dáždnik, ktorý v krajnom prípade znamenal aj použitie nukleárnych zbraní. Manévrovací priestor nemeckej vlády bol obmedzený aj politicky, a to členstvom SRN v Európskych spoločenstvách (ES) a potenciálnym vplyvom Francúzska, Veľkej Británie a Spojených štátov na jej politiku. Od založenia Európskeho spoločenstva uhlia a ocele v roku 1951 pristupovali predstavitelia Nemecka k zabezpečeniu bezpečnosti na európskom kontinente prostredníctvom ekonomickej a politickej integrácie. Vlády Francúzska a Nemecka sa usilovali na európskej úrovni nájsť mechanizmus na zjednotenie a koordináciu v otázkach zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Viedli ich k tomu najmä obavy z opätovného vyzbrojenia Nemecka. V procese integrácie v oblasti obrany a bezpečnosti je možné spomenúť napríklad iniciatívu Francúzska, Talianska, Belgicka, Luxemburska, Holandska a Nemecka, ktorej cieľom bolo vytvorenie Európskej obrannej komunity (*European Defense Community*). Táto iniciatíva však neprešla ratifikáciou vo francúzskom parlamente v roku 1954, a tak nemohla byť realizovaná v praxi. Začiatkom 80. rokov sa

bilaterálna spolupráca medzi Francúzskom a Nemeckom značne zintenzívnila a jej výsledkom bolo vytvorenie nemecko-francúzskeho Eurocorps v roku 1991. Obnovila sa tiež činnosť Západoeurópskej únie (WEU) ako fóra na výmenu názorov medzi ministrami obrán členských štátov. Po piatich dekádach, ktoré uplynuli od neúspešných snáh o vytvorenie obranej únie nezávislej od Aliancie EÚ nielenže získala mandát formulovať spoločnú zahraničnú, bezpečnostnú a obrannú politiku, ale európski lídri našli politickú vôľu na vytvorenie jednotky rýchlej reakcie schopnej reagovať na humanitné krízy a zasahovať v rámci mierotvorných operácií.

2. Vývoj európskej bezpečnostnej architektúry po skončení studenej vojny – postoje Nemecka

V uplynulých desaťročiach sa Nemecko v prístupe k bezpečnosti usilovalo o vyvážený pro-európsky postoj založený na silnom partnerstve s Francúzskom v rámci ES/EÚ a na silných vzťahoch so Spojenými štátmi. Zahraničná politika Nemecka sa riadila princípom, že v prípade konfliktu medzi týmito dvoma variantmi mali vždy prioritu vzťahy so Spojenými štátmi.¹¹⁵

Zjednotením Nemecka vznikol demograficky a hospodársky najsilnejší štát v centre Európy a rozpad Sovietskeho zväzu znamenal zánik najdôležitejšej a najväčšej hrozby pre jeho bezpečnosť. Novú strategickú situáciu veľmi presne opisuje Klaus Naumann v niekoľkých bodoch¹¹⁶: 1. Prvýkrát v histórii je Nemecko obklopené len priateľmi a spojencami; 2. Nemecko už nie je „štátom na frontovej línii“; 3. Nemecko sa ocitlo mimo strategického okruhu akejkol'vek nepriateľskej mocnosti, ktorá by bola schopná realizovať strategickú ofenzívu alebo obsadiť nemecké územie. Po zjednotení bolo Nemecko nútené hľadať si vo svetle znovuzískanej suverenity, väčšej zodpovednosti a zvýšených očakávaní zo strany spojencov novú rolu – kontext, v ktorom sa nemecké politické elity usilujú definovať ciele a stratégiu bezpečnostnej a obrannej politiky.

Snahy o lepšiu koordináciu v otázkach bezpečnosti na európskej úrovni pokračovali aj po skončení studenej vojny. Nemecký kancelár Helmut Kohl a minister zahraničných

¹¹⁵ Pozri napríklad: Kneuer, M.: Of Continuities and Fractures – The German Foreign Policy After the Iraq War. In Šťastný M., Gábelová B. (ed): Zmeny na Európskej Šachovnici, Inštitút pre verejné otázky (IVO), 1994.

¹¹⁶ Analýza generála Klauza Naumanna na workshope Bundeswehru v Lipsku 12. mája 1992. In: Brill, H.: *Geopolitik Heute*. Berlin, Deutschlands Chana, Ullstein 1994.

vecí SRN Hans-Dietrich Genscher boli silní zástancovia toho, aby sa zahraničná a bezpečnostná politika realizovala na úrovni EÚ. Obaja navyše podporovali koncept federálnej Európy a s blížiacim sa zjednotením Nemecka chceli zabezpečiť susedné krajiny, že Nemecko nebude pre európsku bezpečnosť predstavovať žiadny problém. Predstavitelia Francúzska a Nemecka podporovali inklúziu v oblasti bezpečnosti a obrany v Maastrichtskej zmluve, ktorá bola členskými štátmi podpísaná v roku 1992 a viedla k vytvoreniu trojpilierovej štruktúry EÚ ako aj zadefinovaniu Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky v rámci druhého piliera.¹¹⁷ Článok J4 zmluvy i napriek vágnej formulácii pripúšťa eventualitu spoločnej obrannej politiky, ktorá môže postupne viesť aj k spoločnej obrane. Kohlova snaha preniesť otázky obrany na EÚ vyplývala z logiky integračného procesu. Jeho zámerom nebolo spochybniť alebo nahradiť primát Severoatlantickej aliancie (tento zámer bol bližší skôr predstaviteľom Francúzska). H. Genscher sa v roku 1991 vyjadril, že „posilňovanie európskeho piliera v NATO a budovanie ESDI sú rozdielne, ale prepojené procesy. Cieľom je vybudovať federálnu EÚ...“¹¹⁸ NATO bolo vnímané ako pilier európskej a nemeckej bezpečnosti a ESDI¹¹⁹ predstavovalo hlavnú iniciatívu v oblasti európskej integrácie.

Bezpečnostná politika Nemecka, ktorá sa presadila začiatkom 90. rokov, sa riadi rozšíreným chápaním bezpečnosti, ktoré zahŕňa aj vývoj v politickej, ekonomickej, spoločenskej, kultúrnej a ekologickej oblasti,¹²⁰ ale tento prístup neznamená potlačenie vojenského faktora. Podľa niektorých odborníkov je v prípade Nemecka od roku 1992 možné pozorovať opätovnú remilitarizáciu bezpečnosti, ktorá sa vyznačuje rastúcou rolou ozbrojených síl a myslením v kategóriách politického realizmu.¹²¹ V roku 1991 Nemecko odmietlo účasť na operácii v Perzskom zálive, ale pod vplyvom vojnových konfliktov na území bývalej Juhoslávie – Bosna a Hercegovina, Kosovo – sa postupne

¹¹⁷ Auswärtiges-Amt, Deutsche Aussenpolitik nach der Einheit 1990-1993: Eine Dokumentation (Bonn): Auswärtiges Amt, 1994

¹¹⁸ Genscher, H. D.: *Perspektiven Gemeinsamer Politik und Kooperativer Sicherheit in Europa*, prejav z 8. 7. 1991 pre členov pléna Západoeurópskej únie. Petersberg, Bulletin (BPA) 81, 1991.

¹¹⁹ ESDI v rámci NATO, bol koncept, ktorý sa vyvinul v Aliancii v rokoch 1994 – 1996, mal Európanom umožniť prístup k spôsobilostiam Aliancie za účelom zasiahnuť v oblastiach, v ktorých nezasahovala Aliancia ako celok.

¹²⁰ Bundeswehr sicher ins 21. Jahrhundert. Eckpfeiler für eine Erneuerung von Grund auf. Der Bundesminister der Verteidigung, Bonn 2000, s. 8.

¹²¹ Pradetto, A.: *Nationalstaat und transnationale Organisationen in der europäischen Sicherheitsstruktur*. AZP, 47/2000, s. 16.

vydalo na cestu „normalizácie“ zahraničnej politiky a strategickej kultúry a angažovania sa vo vojenských operáciách v rámci Aliancie a neskôr i pod hlavičkou EÚ. Nestabilita na Balkáne viedla nemecké politické elity aj k záverom o nutnosti transformácie EÚ z hospodárskeho spoločenstva na efektívnu mocnosť, určujúcu medzinárodné usporiadanie (*Ordnungsmacht*).¹²² Proces normalizácie zahraničnej a bezpečnostnej politiky a strategickej kultúry Nemecka je predpokladom pre vybudovanie autonómnych síl EÚ. V prípade, že EÚ by bola úspešná v budovaní vlastnej jednotky rýchlej reakcie je vysoko pravdepodobné, že Nemecko by venovalo menšiu pozornosť obranným vzťahom so Spojenými štátmi i napriek tomu, že silné vzťahy s NATO sú už tradične jeho prioritou. Nemecko, ktoré dospelo ku zhode s Washingtonom v oblasti kompatibility, transparentnosti a vyrovnávania finančnej záťaže medzi spojencami v rámci Aliancie, sa tak dostáva do rozporu s postojom Francúzska, ktoré sa usiluje maximalizovať autonómiu EÚ.¹²³

Politické elity však majú k týmto dvom prioritám v rámci „normalizácie“ odlišné prístupy, ktoré je možné vyjadriť na základe postojov dvoch vplyvných predstaviteľov SPD – Egona Bahra a Hansa-Ulricha Kloseho, zahraničnopolitického experta, ktorý počas prvého volebného obdobia SPD pôsobil ako prezident Výboru pre medzinárodné záležitosti v *Bundestagu*. E. Bahr vníma „normalizáciu“ ako pokračovanie zodpovedného partnerstva s USA namiesto „pohodlného poručníctva“ a varuje, že „ak [Nemci] nemajú nervy na to, aby zniesli podráždenie z toho, že neočakávané dospeli..., potom sa na vedúcej úlohe Spojených štátov v Aliancii nielenže nič nezmení, ale ešte to aj pomôže jej využívaniu na presadzovanie ich globálnych záujmov.“¹²⁴ Hans-Ulrich Klose, ktorý je zástancom umiernenějšího prístupu, založeného na kontinuite partnerstva s NATO, zdôrazňuje, že Aliancia je jediný právny nástroj, ktorý spája Európu a Ameriku, a odporúča vláde, aby pokračovala v „spolupráci medzi nemeckou a európskou politikou a odporovala trendu politiky

¹²² Pozri úvahy v neoficiálnej podkladovej a diskusnej štúdií *Ein Europa mit dreissig und mehr Mitgliedern* k budúcnosti integračného procesu, ktorú vypracovali analytici ministerstiev zahraničných vecí SRN a Francúzska, november 1998 – jún 2000.

¹²³ Meiers, F. J.: *Deutschland: Der dreifache Spagat*. In: Ehrhart, H. G. (Hrsg): *Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik*. Baden-Baden, Nomos Verlag 2002, s. 40.

¹²⁴ Bahr, E.: *Die 'Normalisierung' der deutschen Außenpolitik. Mündige Partnerschaft statt bequemer Vormundschaft*. Internationale Politik, Januar 1999.

vzájomne si odporujúcich záujmov“.¹²⁵ Pre politické elity Nemecka bola v procese normalizácie už začiatkom 90. rokov charakteristická inklinácia k zosúladeniu európskych a nemeckých záujmov. Dá sa tvrdiť, že medzi národnými záujmami SRN a záujmami ES/EÚ existuje v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky vysoká a stále sa zvyšujúca zhoda.¹²⁶

Po nástupe k moci v roku 1998 prevzala vláda SPD a Zelených tradičný postoj CDU/CSU a FDP, podľa ktorého sa má v súčinnosti s transformujúcou sa Alianciou popri zachovaní strategickej väzby na USA rozvíjať aj ESDP ako prirodzená súčasť integračného procesu.¹²⁷

V programových tézach zahraničnopolitického programu SPD z roku 1998 síce dominujú pacifistické prístupy – napríklad koncepcia tzv. mierovej politiky, ktorá zahŕňa „konanie proti nadvláde svetovej mocnosti prostredníctvom regionálnej integrácie“, a ktorej cieľom je „nahradíť úlohu armád“ a „nahradíť vojenské aliancie európskym mierovým poriadkom“¹²⁸ – ale tie boli v dôsledku vývoja v bývalej Juhoslávii v rovine implementácie pozmenené. Nemecko sa vojensky a politicky prejavilo v novom svetle. Počas zásahu v Kosove v roku 1999 Nemecko vystupovalo ako aktívny, akcieschopný partner, vrátane nasadenia niekoľkých bojových lietadiel. Bola to práve vláda SPD a Zelených, ktorá po ukončení náletov NATO trvala na vyslaní 4 400 vojakov, i keď velenie *Bundeswehru* odporúčalo vyslanie približne 3 000 vojakov. Dôvodom takéhoto ambiciózneho cieľa bola politická vôľa nemeckých politických elít podieľať sa na akcii na úrovni porovnateľnej s Francúzskom a Veľkou Britániou.¹²⁹ Nemecko sa uchádzalo o väčšiu angažovanosť i napriek tomu, že jeho predstavitelia mali pôvodne úplne inú predstavu o upevňovaní mieru a stability na európskom kontinente. Čo sa týka vyslania vojsk do Kosova a neskôr do Afganistanu, Gerhard Schröder sa vyjadril, že „stratil jemu blízky postoj – a síce, že zahraničná

¹²⁵ Klose, H.-U.: *Schwerpunkte zukünftiger Außen- und Sicherheitspolitik Deutschlands*. Rede bei der Friedrich-Ebert-Stiftung, 4. 6. 2002.

¹²⁶ Lüdeke, A.: *Europäisierung der deutschen Aussen – und Sicherheitspolitik? Konstitutive und operative Europapolitik zwischen Maastricht und Amsterdam*. Opladen, Laske + Budrich 2002.

¹²⁷ Pozri napríklad pozíciu CDU *Vést Evropskou unii kupředu*. Závery zo 7. zjazdu CDU 16. 10. 1995 v Karlsruhe. In: *K Evropské unii. Dokumenty a komentáře*. Středoevropské perspektivy, č. 1. Praha, Konrad-Adenauer-Stiftung 1995, s. 35.

¹²⁸ Grundsatzprogramm der SPD, beschlossen 1989, geändert 1998, s. 15.

¹²⁹ Prednáška Generálneho inšpektora Bundeswehru generála Baggera na univerzite Bundeswehru v Hamburgu, január 1999.

politika by sa nemala opierať o vojenské aspekty“.¹³⁰ Vyslanie nemeckých jednotiek do Kosova tak predstavovalo určitý kvalitatívny posun smerom k „normalizácii“ zahraničnej politiky Nemecka. Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že počas administratívy Billa Clintona sa vládna koalícia SPD a Zelených prihlásila ku kontinuite silných vzťahov s USA a usilovala sa o väčšiu „atlantickú súdržnosť“.¹³¹ Reflex nemeckých politických elít uchovať súdržnosť transatlantických vzťahov sa prejavil aj po 11. septembri 2001. V rámci boja proti terorizmu nemecký kancelár G. Schröder prisľúbil Washingtonu kontingent v počte 3 900 mužov na podporu akcie v Afganistane – tento počet však bol v porovnaní s veľkosťou jednotky, ktorá bola neskôr vyslaná, značne nadhodnotený. Účasť Nemecka v mierotvorných jednotkách v Afganistane bola potrebná pre nastolenie demokratickej vlády, pre poskytnutie pomoci pri budovaní ozbrojených síl a na zabezpečenie pôsobenia personálu OSN. Podľa nemeckej ústavy musel rozhodnutie o vyslaní vojenskej jednotky do Afganistanu schváliť *Bundestag*. Toto rozhodnutie však bolo potvrdené až po tom, čo kancelár G. Schröder spojil hlasovanie o vyslaní vojsk s hlasovaním o vyslovení dôvery vláde, čím na seba zobral značné politické riziko. Tento postoj zároveň vyvinul tlak na ministra zahraničných vecí J. Fischera a jeho stranu Zelených, pre ktorú toto rozhodnutie znamenalo dilemu medzi ohrozením koaličnej vlády a stratou podpory radových členov, pretože vyslaním vojenskej jednotky sa strana odklonila od svojich pacifistických koreňov. Nemecko sa tak aktívne zapojilo do protiteroristickej koalície, a to aj napriek tomu, že minister obrany SRN R. Scharping sa 21. decembra 2001 vyjadril, že Nemecko v tej chvíli nedisponovalo vojenskými kapacitami potrebnými na to, aby mohlo v misii prevziať úlohu tzv. vedúcej krajiny (*lead nation*), pretože v akciách na udržanie mieru v zahraničí participovalo takmer 10 000 nemeckých vojakov (z toho 8 000 v bývalej Juhoslávii). Nemecko navyše zohrávalo úlohu vedúcej krajiny v misii v Macedónsku.¹³² Vyslanie nemeckých jednotiek do misií v Afganistane sa opieralo o rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN č. 1386 z 20. decembra

¹³⁰ Tagesspiegel, 14. 10. 2001.

¹³¹ Von Karsten – Voigt, D.: *Die Achtundsechziger als neue Atlantiker. Europa muß an der Seite der USA bleiben und zugleich eigene Interessen vertreten*. Die Welt, 30. 3. 1999.

¹³² German involvement in the International Security Assistance Force in Afghanistan. Oficiálna webstránka federálnej vlády; <http://www.bundesregierung.de/en/artikel-10001.81922/German-involvement-in-the-Inte.htm>.

2001 a o nemeckú ústavu, konkrétne § 24 ods. 2 základného práva, ktoré nariaďuje, aby sa vysielanie jednotiek riadilo rámcovým systémom vzájomnej kolektívnej bezpečnosti.¹³³ Podpora Nemecka pre vojenskú akciu v Afganistane pod velením Spojených štátov tak predstavovala ďalší dôležitý krok smerom k „normalizácii“ nemeckej zahraničnej politiky. Po vyslaní vojenskej jednotky sa kancelár G. Schröder vyjadril v tom zmysle, že druhoradá rola Nemecka v medzinárodných vzťahoch sa skončila. Pôsobenie nemeckej vojenskej jednotky v Afganistane sa následne predĺžilo o ďalších šesť mesiacov, keď Bezpečnostná rada OSN 23. mája 2003 rozšírila mandát misie na misiu medzinárodnej bezpečnostnej asistenčnej jednotky (*International Security Assistance Force, ISAF*). Nemecký kontingent bol následne integrovaný do spoločnej nemecko-holandsko-rakúsko-dánskej jednotky. Po prevzatí velenia misie v Afganistane Alianciou bolo Nemecko európskou krajinou, ktorá prispela najväčším kontingentom z celkového počtu 6 500 vojakov. V širšom kontexte re-definovania roly Nemecka, vyjadrením ktorého je i zvýšená angažovanosť vo vojenských misiách, je dôležité spomenúť i účasť Nemecka v misii v Kongu pod hlavičkou EÚ v máji 2002. Nemecko do Konga vyslalo vojenských medikov, logistickú podporu a päť transportných lietadiel. Aktívne sa tak podieľalo na stabilizácii konfliktov a udržaní mieru v Európe, v oblastiach s Európou susediacich, ako aj na územiach mimo transatlantickej oblasti. Zapojenie sa Nemecka do mierotvornej misie v Kongu bolo obmedzené na transport materiálu a bolo vnímané ako politický signál podpory Francúzska a iných členských štátov EÚ, ktoré vyslali jednotky do oblasti konfliktu. *Bundestag* schválil nemeckú účasť takmer jednohlasne, počet vojakov obmedzil na 350 (reálna účasť však nepresiahla 100 vojakov), ale požadoval, aby nemecké jednotky nevkrócili na územie Konga.¹³⁴ Nemecku sa tak darilo zosúladiť obe priority zahraničnej politiky – aktívne prispievať k rozvoju ESDP na úrovni EÚ, ako aj zachovať silné transatlantické vzťahy. Zásadný odklon nemeckej zahraničnej politiky

¹³³ V roku 1994 vydal Ústavný súd SRN rozhodnutie, že nemecké jednotky môžu byť vyslané mimo oblasť pokrytú Severoatlantickou zmluvou, ak sú splnené tri základné podmienky: vyslanie musí byť v multilaterálnom rámci organizácie kolektívnej bezpečnosti; musí sa uskutočniť za účelom udržania medzinárodného mieru a bezpečnosti; podlieha schváleniu *Bundestagu*.

¹³⁴ *German troops begin Kongo mission*. Deutsche Welle. 5. 7. 2003; www.dw.world.de/english/0,3367,1432_A_912332,00.html.

od tradičného dôrazu na silné transatlantické vzťahy nastal počas predvolebnej kampane v lete 2002 v súvislosti s irackou krízou, keď Nemecko nepodporilo vojenský zásah proti irackému režimu a Schröderova vláda odmietla účasť na prípadnej vojenskej akcii. Nemecká zahraničná politika tak bola konfrontovaná s aktívnou globálnou politikou Spojených štátov, dôsledkom čoho bol jej návrat k pôvodným programovým tézám SPD, napríklad ku konceptu mierového poriadku. Je potrebné spomenúť, že tieto tézy boli zdôrazňované ako základné princípy nemeckej zahraničnej politiky aj po udalostiach z 11. septembra 2001 – napríklad podpredseda parlamentnej strany SPD E. Gernot definoval ako jej „najvyšší princíp“ mierovú politiku a ako druhý princíp označil prevenciu prostredníctvom nevojenských opatrení namiesto intervencie.¹³⁵

Nezhody v otázkach irackej krízy narušili pôvodne dobré vzťahy Nemecka so Spojenými štátmi. Bola to práve SRN – od svojho počiatku silno prepojená s USA – ktorá sa od Spojených štátov nielen odvrátila, ale prvýkrát sa proti nim otvorene postavila, keď odmietla akúkoľvek účasť – vrátane finančnej podpory – na vojenskom zásahu proti Iraku. Nemecko-francúzska koalícia následne prispela svojím dielom k polarizácii EÚ a jej budúcich členov a vetovala rozhodnutie Aliancie v súvislosti s podporou Turecka. Nemecko okrem toho podporilo vznik nového spojenectva s Francúzskom a Ruskom a zapojilo sa – hoci len vo veľmi obmedzenej miere – do misie EÚ v Kongu pod francúzskym velením, z ktorej bolo NATO vyslovene vylúčené. Nemecko sa tak vydalo na cestu normalizácie založenej na silných vzťahoch s Francúzskom. V tomto kontexte môže byť vnímaný aj výrok bývalého ministra obrany Petra Strucka, ktorý v úvodnej fáze irackej krízy vyhlásil: „Nie sme žiadnou hlásnou trúbou Spojených štátov.“¹³⁶ Snaha ísť „vlastnou nemeckou cestou“, ktorú naznačil G. Schröder, znamená hľadanie nového pomeru medzi cieľavedomou mocenskou politikou a opatrnou zdržanlivosťou, ktorý by mal prispieť k zabezpečeniu medzinárodnej stability a odvrátiť nebezpečenstvo obnovy protinemeckých koalícií

¹³⁵ Gernot, E.: *Grundsätze für deutsche Außenpolitik nach dem 11. September 2001*. International Politics and Society, 3/2002.

¹³⁶ „Wir entscheiden souverän und sind keiner Automatik unterworfen“ – Verteidigungsminister Peter Struck über Irak, den „deutschen Weg“ und die Bundeswehr-Spürpanzer in Kuwait. Frankfurter Rundschau, 12. 8. 2002.

v Európe a v medzinárodných otázkach všeobecne.¹³⁷ Iracká kríza ilustrovala odklon Nemecka od predchádzajúceho pro-amerického kurzu a jeho priblíženie sa k cieľavedomej, nezávislejšej politike. Tento postoj vyjadril aj nemecký minister zahraničných vecí J. Fischer, ktorý v súvislosti s postojom Nemecka k irackej kríze povedal: „Nebudeme nikoho satelit.“¹³⁸ Počas predvolebnej kampane v lete 2002 kancelár G. Schröder spomenul tzv. nemeckú cestu (*Sonderweg*). Išlo o vyjadrenie, ktoré sa vo Washingtone nestretlo s pozitívnym ohlasom a v niektorých európskych metropolách dokonca viedlo k spochybneniu spoľahlivosti Nemecka.¹³⁹

Napriek narušeniu continuity v transatlantických vzťahoch počas irackej krízy, Nemecko úspešne pestuje európsky pilier bezpečnosti a usiluje sa byť aktívnym a konštruktívnym aktérom, i keď z nej na počiatku bola vynechaná.

Deklarácia z bilaterálneho summitu v St. Malo z roku 1998, na ktorom sa stretli lídri Veľkej Británie a Francúzska, bola počiatočným impulzom pre intenzívny proces formovania ESDP. Táto iniciatíva vytýčila ambiciózne ciele, ktoré boli prezentované úplne novým jazykom, čím signalizovala nový smer pre EÚ. Európska únia si stanovila za cieľ vytvoriť „kapacity na autonómnu akciu podporenú presvedčivou vojenskou silou, prostriedkami a pripravenosťou na jej použitie v reakcii na medzinárodné krízy“. Deklarovaným zámerom summitu v St. Malo bolo zabezpečiť, aby „Európa mala hlas v medzinárodných vzťahoch“. Keďže v St. Malo sa zišli predstavitelia krajín, ktorých predstavy v otázkach európskej obrany a bezpečnosti a vzťahu s Alianciou sa už tradične diametrálne líšili, proces vývoja európskych spôsobilostí mal v deklarácii summitu jasne pomenované mantinely vo vzťahu k NATO. Vyhlásenie summitu obsahuje zámer, aby EÚ bola schopná prispieť k „vitalite modernizovanej Atlantickkej aliancie“. Predstavitelia Veľkej Británie trvali na tom, aby deklarácia obsahovala i ustanovenie, podľa ktorého by sa EÚ angažovala len v prípade, ak by to neurobila Aliancia ako celok. Európska rada bola v St. Malo poverená „rámčovaním“ spoločnej obranej politiky v rámci CFSP a prijímaním rozhodnutí na medzivládnej úrovni, pokrývajúcich široké spektrum aktivít zahrnutých

¹³⁷ Hellman, G.: *Der „deutsche Weg“: Eine aussenpolitische Gratwanderung*. Internationale Politik, 9/2002, s. 1 – 8.

¹³⁸ Hakki, M. The Allies and the Axis. Al Ahram weekly online No. 576. 7-13 marec 2002.

¹³⁹ Pozri napríklad hodnotenie R. Asmusa In Iraq war wounds German-American Ties. http://www.turkishdailynews.com/old_editions/02_09_03/Foreign.htm

v článku 5 Zmluvy zakladajúcej Európske spoločenstvá. Dohodu zo St. Malo neskôr akceptovala aj Aliancia na summite vo Washingtone v roku 1999 a EÚ na zasadnutí Európskej rady v Kolíne nad Rýnom (počas nemeckého predsedníctva) v tom istom roku. Proces formovania ESDP pokračoval kľúčovými summitmi EÚ v Kolíne nad Rýnom (Nemecko bolo v tom čase predsedníckou krajinou EÚ a Západoeurópskej únie, *WEU*) a v Helsinkách v roku 1999 – členské štáty EÚ sa sústredili na vytvorenie inštitucionálneho rámca a rozvoj vojenských spôsobilosti EÚ pre operácie petersberského typu. Nemecká vláda, ktorá bola zostavená zo sociálnych demokratov a zelených, pôvodne pristupovala k francúzsko-britskej iniciatíve s určitou dávkou skepticizmu. Už začiatkom roku 1999 sa však nemecký kancelár G. Schröder a jeho pro-európsky minister obrany R. Scharping vyjadrili, že táto iniciatíva je príležitosťou preklenúť napätia, ktoré doteraz existovali medzi postojmi Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie k európskej obrane. Nemecko sa následne počas svojho predsedníctva EÚ v prvej polovici roku 1999 usilovalo o rozšírenie iniciatívy zo St. Malo do roviny EÚ. Postoj, ktorý zaujalo, bol v súlade s deklaroványmi národnými záujmami, ktoré sú štrukturálne spojené s integrovanými (multilaterálnymi) záujmami a sú definované predovšetkým ako záujmy „európske“.¹⁴⁰ Nemecko svojím ústretovým postojom prejavilo ambíciu zohrávať v tomto rámci rolu akcieschopnej mocnosti. Bez zapojenia sa Nemecka – najväčšej členskej krajiny EÚ – by ESDP jednoducho nebola dôveryhodná. Zasadnutie Európskej rady v Kolíne nad Rýnom, prispelo k vývoju ESDP okrem iného schválením rozhodnutia o vytvorení nových inštitúcií EÚ s cieľom posilniť schopnosti efektívneho vedenia tzv. petersberských operácií. V inštitucionálnej rovine bol za týmto účelom vytvorený Politický a bezpečnostný výbor EÚ (PSC), ktorý tvorili predstavitelia členských štátov únie s politickými a vojenskými skúsenosťami, poverení koordináciou ESDP, a Vojenský výbor zložený zo šéfov štábov členských štátov EÚ, ktorí mali poskytovať konzultácie PSC. Na summite v Kolíne nad Rýnom bola Rada EÚ pre všeobecné záležitosti vyzvaná, aby „do roku 2000 začlenila pod hlavičku EÚ tie nástroje Západoeurópskej únie, ktoré budú potrebné na vykonávanie petersberských úloh“. Dôležitým záverom tohto

¹⁴⁰ Gießman, H. J.: *The „Cocooned Giant“: Germany and European Security*. Hamburger Beiträge zu Friedensforschung und Sicherheitspolitik, IFHS, No. 116, September 1999, s. 5 – 13.

summitu bolo aj to, že „EÚ prijme rozhodnutie, či s ohľadom na konkrétnu situáciu bude operácia pod hlavičkou EÚ za účelom jej efektívnej implementácie využívať nástroje a spôsobilosti Aliancie alebo nie“.

Na francúzsko-nemeckom summite, ktorý sa konal v Paríži 30. novembra 1999, vyjadrili obe krajiny podporu rozbehnutým procesom v EÚ. Ich predstavitelia tiež vyjadrili odhodlanie zasadiť sa plnou váhou o to, aby EÚ získala autonómne nástroje (*assets*) a rozhodovacie štruktúry potrebné na výkon operácií krízového manažmentu. Za týmto účelom podporili posilnenie európskych vojenských kapacít v oblasti spravodajských služieb, strategického transportu a velenia – záväzkov, ktoré boli prijaté na kolínskom summite.¹⁴¹ Summit tiež prišiel s iniciatívou vytvoriť štruktúry európskeho velenia vzdušného transportu a predstavitelia oboch krajín ocenili pokrok dosiahnutý v oblasti transformácie centrály Eurocorps na jednotky rýchlej reakcie (išlo taktiež o iniciatívu zo summitu v Kolíne nad Rýnom). Francúzsko a Nemecko vyjadrili presvedčenie, že na zasadnutí Európskej rady v Helsinkách by malo dôjsť k pokroku v plánovaní ESDP, a to prostredníctvom vytvorenia rozhodovacích štruktúr a vojenských nástrojov nevyhnutných na vytvorenie autonómnych kapacít EÚ v oblasti rozhodovania v prípade, že Aliancia ako celok sa nezapojí do riadenia vojenskej operácie. Vyhlásenie francúzsko-nemeckého summitu obsahuje aj odkaz na posilňovanie európskeho piliera Aliancie prostredníctvom posilňovania schopností EÚ v oblasti krízového manažmentu v duchu záverov washingtonského summitu NATO z roku 1999.

Summit EÚ v Helsinkách, ktorý sa konal 10. – 11. decembra 1999, predstavil plány, ktoré znamenali zásadné zadefinovanie záujmov Európy voči Spojeným štátom americkým. Konkrétne išlo o plán na vytvorenie multinárodnej jednotky o sile 50 000 až 60 000 mužov a žien do roku 2003, ktorú by bolo možné nasadiť do 60 dní a udržať ju v operáciách petersberského typu minimálne jeden rok. Vplyvné krajiny EÚ – Francúzsko, Nemecko, Veľká Británia a Taliansko – sa na stretnutí v Paríži, ktoré sa konalo mesiac pred samotným summitom, uzniesli na spoločnom návrhu, ktorý mal byť predložený Európskej rade v Helsinkách, a ktorý obsahoval tzv. vojenský akčný

¹⁴¹ Vyhlásenie francúzsko-nemeckej obrannej a bezpečnostnej rady (*Franco-German Defense and Security Council*), Paríž, 30. november 1999.

plán pre prípady, ktoré by si vyžadovali krízový zásah zo strany EÚ.¹⁴² Fínske predsedníctvo EÚ pripravilo dokument „Návrh správy predsedníctva o civilnom krízovom manažmente EÚ“ (*Draft for the Presidency Report on Non-Military Crisis Management of the European Union*), v ktorom vyjadrilo obavu, či bude venovaná adekvátna pozornosť aj nevojenským spôsobilostiam EÚ v oblasti krízového manažmentu. Pod tlakom Francúzska, Veľkej Británie, Nemecka a Talianska bol dôraz v konečnej verzii dokumentu kladený najmä na vytvorenie štruktúr vojenského plánovania,¹⁴³ čo vyjadrovalo odhodlanie týchto krajín profilovať EÚ v rovine tzv. *hard security*. Významným míľnikom vo vývoji ESDP bolo vymenovanie Javieru Solanu za Vysokého predstaviteľa EÚ pre Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku (CFSP) a ESDP.

Bilaterálna spolupráca medzi Nemeckom a Francúzskom pokračovala aj v roku 2000. V deklarácii prijatej na stretnutí francúzsko-nemeckej obrannej a bezpečnostnej rady, ktoré sa konalo 9. júna 2000 v nemeckom Maizi, obe krajiny vyjadrili pripravenosť podporiť napredovanie ESDP. V deklarácii sa uvádza: „Plnenie cieľov vojenských spôsobilostí schválených Európskou radou v Helsinkách je prioritou a zároveň predpokladom kredibilnej akcie pod záštitou EÚ v oblasti obrany a bezpečnosti“ a „posilnenie operačných spôsobilostí EÚ svojou mierou prispeje k posilneniu Aliancie“. Francúzsko a Nemecko sa konkrétnymi príspevkami k spôsobilostiam EÚ – a v súlade s rozhodnutím prijatým na helsinskom summite – zaviazali vytvoriť strategickú európsku flotilu vojenských transportných lietadiel Airbus A-400 M (nemecká vláda sa zaviazala zakúpiť 73 strojov)¹⁴⁴ a nezávislý európsky satelitný výzvedný systém, ktorý by bol prístupný aj ostatným členom EÚ. Obe krajiny v deklarácii uvítali plány EÚ na vytvorenie formálnych vzťahov s NATO a európskymi nečlenskými krajinami EÚ. V spoločnom vyhlásení je zdôraznené najmä posilnenie nevojenských nástrojov EÚ v oblasti krízového manažmentu, ktoré by únii poskytovali plnú škálu nástrojov potrebných na výkon týchto operácií.

¹⁴² *Berlin, Paris, London und Rom einig über EU-militärstrukturen*. AFP, 30. 11. 1999.

¹⁴³ Pozri Cross, P. – Nassauer, O.: *European Security: Sharks and Minnows off Helsinki*. BITS Policy Note 99.4, 2. 12. 1999.

¹⁴⁴ Do projektu akvizície lietadiel v celkovom počte 225 sa zapojili spolu s Francúzskom a Nemeckom i Taliansko, Španielsko a Turecko.

Závery zo zasadnutia Európskej rady v portugalskom Santa Maria da Feira, ktoré sa konalo 19. – 20. júna 2000, vyjadrovali odhodlanie EÚ naplniť tzv. Hlavný cieľ (*Headline Goal*) do roku 2003 vytvorením európskej jednotky rýchlej reakcie (*Rapid Reaction Force*), zámer, ktorý bol vnímaný mnohými expertmi ako nerealistický.¹⁴⁵ Summit bol významný aj schválením „princípu konzultácií s NATO vo vojenských otázkach“ a v záveroch bola zdôraznená odlišnosť roly EÚ a NATO. Vo vyhlásení sa uvádza: „Spolupráca medzi EÚ a NATO musí rešpektovať autonómnosť rozhodovania EÚ.“¹⁴⁶ Objavuje sa aj odkaz na nadchádzajúcu konferenciu ministrov obrán členských štátov EÚ o vojenských spôsobilostiach, ktorá sa uskutočnila koncom roku 2000 v Bruseli, a ktorej zámerom bolo zaviazať členské a partnerské štáty EÚ k tomu, aby prispeli jednotkami a hardvérom k naplneniu hlavného cieľa v rámci tzv. katalógu síl (*Force Catalogue*). Celkovo išlo o 100 000 jednotiek, 400 bojových lietadiel a 100 námorných plavidiel. Nemecko sa v rámci tejto iniciatívy (*Helsinki Force Catalogue 2003*), ktorá predstavuje súbor disponibilných európskych jednotiek a vojenských prostriedkov na realizáciu operácií petersberského typu, zaviazalo poskytnúť 13 500 vojakov, 20 lodí a 93 lietadiel.

Vývoj v oblasti ESDP napredoval aj na summite EÚ vo francúzskom Nice, ktorý sa uskutočnil 7. – 9. decembra 2000. Dôraz sa kládol na fungovanie a kompetencie novovytvorených štruktúr EÚ a bol upravený systém rozhodovania a riadenia CFSP a ESDP. Summit v Nice zaviedol princíp posilnenej spolupráce, ako aj konštruktívneho zdržania sa v rámci druhého piliera. Dohoda vymedzovala aj kompetencie a fungovanie Vojenského výboru EÚ (*European Union Military Committee*, EUMC) a Výboru pre civilné aspekty krízového manažmentu. Významným krokom vpred bolo i vytvorenie Vojenského štábu EÚ (*European Union Military Staff*, EUMS) v rámci Vojenského výboru EÚ.¹⁴⁷ Francúzsky prezident J. Chirac sa na summite v Nice vyjadril, že jednotka rýchlej reakcie EÚ musí byť nezávislá od NATO a musí byť autonómna v oblasti rozhodovania. Dostal sa tak do

¹⁴⁵ Na stretnutí ministrov obrany a generálov v Bruseli sa nemecký generál vo výslužbe Klaus Naumann vyjadril, že si nemyslí, že stanovený cieľ je možné splniť do roka 2003.

¹⁴⁶ Valášek, T.: *Redesigning NATO at Feira*. Weekly Defense Monitor, Center for Defense Information, June 24, 2000.

¹⁴⁷ Korba, M.: *Európska bezpečnostná a obranná politika*. In: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003 – 2004*. Bratislava, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR 2004, s. 10.

sporu s britským premiérom T. Blairom, ktorý sa opieral o silnú podporu Nemecka a Holandska, a prepracoval návrh francúzskeho komuniké. Zmeny v jeho konečnom znení znamenajú, že jednotky EÚ sa budú opierať o nástroje Aliancie, napríklad letecký transport a logistiku, a celý proces plánovania sa bude odohrávať v rámci NATO. Vojenský štáb EÚ nebude mať autonómne operačné spôsobilosti a Aliancia si zachová právo prvého odmietnutia zapojiť sa do misie.¹⁴⁸

Vzhľadom k tomu, že summit EÚ v Laekene v decembri 2001 sa konal krátko po teroristických útokoch z 11. septembra, v rámci EÚ vzrástol tlak na úspešný a rýchly postup budovania ESDP. Tento summit bol významný tým, že na ňom bola prijatá deklarácia o čiastočnej použiteľnosti štruktúr a mechanizmov ESDP pre menej náročné operácie krízového manažmentu.¹⁴⁹ Pri príležitosti (v poradí už tretej) konferencie ministrov obrán členských štátov EÚ o vojenských spôsobilostiach, ktorá sa konala 19. mája 2003, bolo deklarované, že EÚ už disponuje dostatočnými operačnými kapacitami na realizáciu všetkých typov petersberských operácií. Prehlásenie ministrov obrany však bolo doplnené konštatovaním, že plná použiteľnosť štruktúr a mechanizmov ESDP je limitovaná známymi nedostatkami v oblasti vojenských spôsobilostí. Na základe poznatkov získaných v rámci Akčného plánu európskych vojenských spôsobilostí (*European Capabilities Action Plan, ECAP*),¹⁵⁰ schváleného v decembri 2001, bol prijatý i tzv. *Helsinki Progress Catalogue 2003*, ktorý identifikoval 38 nedostatkov vo vojenských spôsobilostiach. Na základe hodnotenia Vojenského výboru EÚ boli vytvorené tzv. projektové skupiny, ktoré boli poverené riešením nedostatkov v oblasti spôsobilostí. Nemecko bolo tzv. lead nation dvoch projektových skupín – jedna bola zameraná na pátranie a záchranárstvo v bojových operáciách (Combat Search and Rescue, CSAR), druhá skupina sa zaoberala strategickým leteckým transportom. V priebehu roka 2002 bol proces formovania ESDP ovplyvnený dvoma kľúčovými udalosťami – pražským summitom NATO (21. – 22. november 2002) a kodanským summitom EÚ (12. – 13. december

¹⁴⁸ Hulsman, J.: *Good news at Nice: The EU Backs a Defense plan in U.S. Interests*. Executive memorandum # 7, 20. 12. 2000.

¹⁴⁹ Korba, M.: *Európska bezpečnostná a obranná politika*. In: *Panorama globálneho bezpečnostného prostredia 2003 – 2004*. Bratislava, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR 2004, s 12.

¹⁵⁰ V rámci ECAP začalo fungovať 19 expertných skupín, ktoré hľadali spôsoby, ako odstrániť existujúce nedostatky v ozbrojených silách členských štátov EÚ.

2002), na ktorých obe organizácie prijali nových členov. Prostredníctvom deklarácie EÚ – NATO, prijatej na pražskom summite Aliancie, bolo uznané strategické partnerstvo oboch organizácií a boli vytvorené podmienky na podpísanie formálnych dohôd o ich spolupráci, čím sa odstránila hlavná prekážka rozvoja ESDP – blokovanie prístupu EÚ ku kapacitám operačného plánovania NATO Tureckom. Popri policajnej misii v Bosne a Hercegovine, ktorú Rada EÚ schválila 18. februára 2002, a do ktorej bolo nasadených 500 policajtov z 15 členských a 18 nečlenských štátov únie, mohla EÚ začať s prípravou prvej misie petersberského typu v Macedónsku (*Concordia*). Táto misia sa mohla začať po prijatí rozhodnutia Severoatlantickou radou 18. marca 2003. Velením misie bol poverený nemecký admirál Rainer Feist, ktorý v NATO zastáva funkciu zástupcu vrchného veliteľa spojeneckých síl v Európe (DSACEUR). V polovici decembra 2003 bola táto misia transformovaná na policajnú misiu (EUPOL) *Proxima*. Európska únia prevzala od NATO aj misiu *Allied Harmony* v Macedónsku. Došlo k tomu po podpísaní rámcových dohôd, ktoré EÚ umožnili prístup ku kapacitám NATO pre operačné plánovanie. Operačný štáb tejto misie bol 17. marca 2003 umiestnený v priestoroch Vrchného velenia spojeneckých síl v Európe (SHAPE) a pod velenie EÚ sa dostalo 380 vojakov pod vedením francúzskeho generála Pierra Marala.

Vývoj ESDP v roku 2003 bol ovplyvnený viacerými okolnosťami – irackou krízou a následným rozdelením európskych štátov na proamerickú a protiamerickú skupinu, ako aj iniciatívou štyroch európskych štátov na vytvorenie jadra európskej obrany v tzv. Európskej obrannej únii. Polarizácia, ktorá vznikla v Európe v dôsledku irackej krízy odrážala rozdielne prístupy Európanov k roli Spojených štátov v medzinárodných vzťahoch a poukázala na ťažkosti nachádzania spoločnej európskej pozície. Podľa J. Gedmina, riaditeľa Aspen inštitútu v Berlíne (*Aspen Institute in Berlin*), sa počas irackej krízy oproti sebe ocitli dobrí Európania, ktorí podporovali vojnu v Iraku, a rovnako dobrí Európania, ktorí boli proti vojne.¹⁵¹ Ďalšou iniciatívou, do ktorej bolo zapojené aj Nemecko, a ktorá otriasla transatlantickými vzťahmi, bol summit predstaviteľov Nemecka, Francúzska, Belgicka a Luxemburska (29. apríla

¹⁵¹ Gedmin, J.: *Amerika a Európa po Iraku – a Madride*. In: Šťastný, M. – Gábelová, B. (ed.): *Zmeny na európskej šachovnici*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2004.

2003), na ktorom sa diskutovalo o spolupráci v obranných otázkach, ktoré zahŕňali sedem oblastí. Šesť z nich nebolo kontroverzných, ale belgický návrh na vytvorenie tzv. Európskej bezpečnostnej a obrannej únie (spolu s návrhom na zakotvenie princípu kolektívnej obrany do ústavnej zmluvy EÚ), ako aj vytvorenie autonómneho vojenského centra pre plánovanie a velenie operáciám EÚ nevyužívajúcim kapacity a nástroje NATO si vyslúžili značnú kritiku zo strany Spojených štátov. Nepriaznivé prijatie tejto iniciatívy bolo zapríčinené aj jej zlým načasovaním počas ešte stále prebiehajúcej vojenskej akcie v Iraku, ktorej predchádzali ostré vyjadrenia na oboch stranách Atlantiku, ako aj rozkol v NATO.¹⁵² Plány, ktoré ráтали s vytvorením autonómneho plánovacieho centra v belgickom Tervurene, boli vo Washingtone vnímané ako pokus o oslabenie NATO. Nicholas Burns, americký veľvyslanec v NATO, tlmočil výhrady Washingtonu európskym spojencom (30. septembra 2003): „Spojené štáty by nemohli podporiť a ani nikdy nepodporia vytvorenie samostatných vojenských plánovacích a riadiacich kapacít pod hlavičkou EÚ.“ Burns zašiel až tak ďaleko, že zvolal mimoriadne stretnutie ministrov obrán členských štátov NATO, na ktorom napadol vytvorenie zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ. Vytvorenie samostatného európskeho systému vojenského riadenia by bolo podľa neho alternatívou k štruktúram NATO a vytváralo by duplicitu: „Myslíme si, že čas, pozornosť a peniaze by sa mali vynaložiť na zlepšenie operácií v spolupráci NATO a EÚ, a nie na vytváranie inštitúcií, ktoré by s nami mohli namiesto spolupráce začať súperiť... Nemohli by sme podporiť a nikdy nepodporíme vytvorenie alternatívneho vojenského velenia EÚ, či už to bude v Tervurene, alebo hocikde inde.“¹⁵³ Iniciatíva „bruselskej štvorky“ mala za následok regresiu v postoji Spojených štátov do čias, keď M. Albrightová vyslovila svoje známe „tri D“ (viď dole). Navyše prístup, ktorý si Európania zvolili, bol podobný ako v prípade misie EÚ v Kongu, ktorá bola charakteristická tým, že ministri EÚ nekonzultovali operáciu s NATO, aby sa našiel najlepší možný variant vyslania jednotiek. Ďalším trňom v oku Spojených štátov bol návrh ústavnej zmluvy EÚ, predložený v júli 2003, ktorý obsahoval klauzulu

¹⁵² Tento návrh predložili vlády tých istých krajín, ktoré blokovali prístup Turecka k pomoci NATO v januári a februári a vyvolali krízu v Aliancii.

¹⁵³ *USA varujú Európu pred samostatným vojenským plánovaním.* SITA, 30. 9. 2003.

o vzájomnej obrane (*mutual defense clause*). Washington tento návrh vnímal ako pokus vytvoriť organizáciu kolektívnej obrany, ktorá by nahradila NATO. Návrh navyše obsahoval ustanovenia o štruktúrovanej spolupráci, umožňujúce vytvorenie skupiny krajín, ktoré by napredovali na poli obrannej spolupráce. Tieto ustanovenia vyvolali vo Washingtone dojem, že Francúzsko a Nemecko sa snažia o formalizovanie plánov, ktoré boli predstavené na spomínanom summite tzv. bruselskej štvorky. V dôsledku toho sa mienka elít vo Washingtone naklonila výrazne proti ESDP. Zlé načasovanie tzv. bruselskej iniciatívy a snaha o rýchle napredovanie v druhom pilieri EÚ sa stretli s nepochopením jednak v Spojených štátoch, a jednak v krajinách, ktoré sú silnými zástancami atlanticizmu a nesúhlasili s francúzsko-nemeckým postojom k irackej kríze. Jednou z týchto krajín bolo aj Poľsko, obavy ktorého sa snažil zmierniť nemecký kancelár G. Schröder na trilaterálnom summite v rámci Weimarského trojuholníka (Nemecko – Francúzsko – Poľsko) vo Wroclavi, ktorý sa konal 9. mája 2003. Schröder ubezpečil poľského prezidenta A. Kwasniewskeho o tom, že cieľom návrhov ktoré odzneli na bruselskom summite, nie je duplikácia štruktúr NATO. G. Schröder na stretnutí povedal: „V EÚ máme vojenský potenciál, ktorý by sme mali využiť ako základ pre Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku.“¹⁵⁴ Zámerom bruselského summitu podľa neho bolo vytvorenie európskeho piliera v NATO, ktorý by konal v prípade, že NATO by nebolo schopné, alebo by nemalo záujem konať. Zdôraznil, že iniciatíva tzv. bruselskej štvorky nie je namierená proti NATO. V záverečnom komuniké oboch predstaviteľov sa navyše uvádza, že návrhy, ktoré boli predložené na bruselskom summite, budú prediskutované medzi súčasnými a budúcimi členmi EÚ (v tom čase Poľsko ešte nebolo členskou krajinou EÚ – poznámka autora). Na stretnutí v Berlíne v septembri 2003 sa G. Schröder, T. Blair a J. Chirac dohodli na kompromise v otázke európskej obrany, ktorá dovtedy bola príčinou nezhôd medzi tromi najvýznamnejšími bezpečnostnými aktérmi EÚ – Francúzskom, Nemeckom a Veľkou Britániou. Dohoda zahŕňa vyslanie malej skupiny expertov – operačných plánovačov – v službách vojenského personálu EÚ, do SHAPE, plánovacej centrály NATO. Ich úlohou bude zabezpečiť hladkú spoluprácu medzi EÚ a NATO v misiách,

¹⁵⁴ *Germany, Poland and France agree to strengthen cooperation at meeting in Wroclaw*, 5. 12. 2003; www.bundesregierung.de.

ktoré sa budú riadiť dohodou *Berlín plus*, v situáciách, keď si EÚ „zapožičia“ nástroje (*assets*) NATO. Dohoda, ktorá bola rozšírená na summite Európskej rady (11.-12. december 2003) na úroveň EÚ znamená, že v prípade plánovania autonómnej operácie EÚ budú použité národné plánovacie centrály; v prípade jednohlasnej dohody členských štátov môže EÚ požiadať operačných plánovačov, aby participovali vo vedení takejto autonómnej misie.¹⁵⁵ Dohoda vznikla šesť mesiacov po tom, ako Francúzsko, Nemecko, Belgicko a Luxembursko navrhli vytvorenie tzv. tzv. obranného jadra EÚ, v rámci ktorého sa nerátalo s Veľkou Britániou, ktorá bola blízkym spojencom Spojených štátov v irackej kríze. Prezident J. Chirac a kancelár G. Schröder ako súčasť kompromisu s Londýnom. V rámci kompromisu s Veľkou Britániou a ostatnými pro-Atlantickými členmi EÚ, Francúzsko a Nemecko súhlasili so „zmiernením“ článku ústavnej zmluvy, ktorý zaväzoval členské štáty zapojiť sa do obrany inej členskej krajiny v prípade napadnutia. Kompromis bol možný po ústupkoch zo strany Francúzska od konceptu tzv. obrannej avantgardy Európskej únie smerom k vytvoreniu avantgardy založenej na vojenských spôsobilostiach (*military capabilities*). Vytvorenie takejto avantgardy založenej striktne na spôsobilostiach sa môže začať po schválení Európskou radou, a to kvalifikovanou väčšinou. Zdá sa, že obavy z úpadku ESDP v dôsledku irackej krízy, ktoré sa objavovali boli zažehnané, o čom svedčí spoločné vyhlásenie T. Blaira a G. Busha z novembra 2003: „Vyjadrujeme našu podporu pre ESDP, ktorá zvyšuje akcieschopnosť Európy a umožňuje jej napredovať cestou, ktorá je transparentná, koordinovaná a kompatibilná s NATO. Sme za dynamický, navzájom sa posilňujúci vzťah medzi NATO a EÚ, bez duplikácie a rozporov, ktorý je založený na základných dohodách medzi EÚ a NATO.“¹⁵⁶

Ďalším dôkazom zblížovania sa postojov troch kľúčových bezpečnostných aktérov v Európe – Veľkej Británie, Nemecka a Francúzska – je spoločný plán na vytvorenie tzv. bojových skupín (*Battle groups*), ktoré by únii umožnili rýchlo zasiahnuť v krízových oblastiach mimo jej hraníc a boli by nasaditeľné aj v regiónoch vzdialených

¹⁵⁵ Grant, Ch.: *EU Defense Takes a Step Forward*. NATO Review, Winter 2003.

¹⁵⁶ Spoločné vyhlásenie G. Busha a T. Blaira o multilateralizme, vydané počas štátnej návštevy G. Busha v Londýne, 20. 11. 2003.

od hraníc EÚ viac ako 4 000 kilometrov. Táto koncepcia bola pôvodne prezentovaná v roku 2003 ako spoločný plán Veľkej Británie a Francúzska, neskôr ju podporilo aj Nemecko. Podporil ju aj Vysoký predstaviteľ EÚ pre CFSP a ESDP Javier Solana. Koncepcia ráta s vytvorením jednotiek o sile 1 500 mužov, ktoré by boli schopné zasiahnuť do 15 dní a vytrvať v oblasti konfliktu po dobu štyroch mesiacov do príchodu početnejšej jednotky. „Bojové skupiny“ by sa mali špecializovať na misie vo všetkých prostrediach (mestské, horské, púšť, džungľa) a mali by byť schopné nasadenia do rýchlych intervencií v krízových oblastiach, kde sú už rozmiestnené mierotvorné jednotky, ale kde sa situácia vyvíja takým spôsobom, že tieto sú v ohrození, alebo nie sú vlastnými prostriedkami schopné zvládnuť danú situáciu. Ich vyslanie by sa malo realizovať s mandátom a v „úplnej spolupráci“ s OSN. Podľa francúzskych expertov by mala EÚ vytvoriť celkom osem až desať takýchto „bojových skupín“. Vzhľadom na skutočnosť, že každá jednotka má mať 1 500 vojakov, celkový počet by bol približne 15 000 vojakov vycvičených a vyzbrojených na veľmi vysokej úrovni.¹⁵⁷ Podľa nemeckých zdrojov sú ambície Nemecka umiernennejšie a rátajú s približne šiestimi „bojovými skupinami“.¹⁵⁸

3. Defense Policy Guidelines¹⁵⁹ – Nový bezpečnostný dokument Nemecka

Proces re-definície zahraničnej a bezpečnostnej politiky Nemecka po skončení studenej vojny sa prejavil aj v bezpečnostných dokumentoch, ktoré reagujú na zmeny bezpečnostného prostredia a pomenúvajú nové výzvy, ako aj nástroje, ktoré Nemecko hodlá nasadiť. Nemecký minister obrany Peter Struck opakovane deklaroval, že hlavnou náplňou ozbrojených síl by sa mala stať prevencia kríz a krízový manažment, ktoré by vystriedali koncentráciu na teritoriálnu obranu, ktorá bola potrebná na odvrátenie potenciálneho útoku Sovietskeho zväzu. O potrebe transformácie nemeckých ozbrojených síl sa vyjadril vo februári 2003 pre *Süddeutsche Zeitung*, kde spomenul, že obrana Nemecka sa nesústreďuje na jeho východnej hranici, ale

¹⁵⁷ Ondrejcsák, R.: *Najnovšie iniciatívy týkajúce sa Európskej bezpečnostnej a obranej politiky (ESDP)*. In: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003 – 2004*. Bratislava, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR 2004, s. 20 – 21.

¹⁵⁸ *Ibidem*, s. 21.

¹⁵⁹ *Defense Policy Guidelines – Verteidigungspolitische Richtlinien*. Ministerstvo obrany SRN, 2003;

Nemecko sa spolu s ďalšími štátmi a organizáciami snaží predchádzať tomu, aby sa ich krajiny stali základňami pre teroristické útoky. Filozofia o ktorú sa transformácia ozbrojených síl opiera stanovuje, že vybavenie ozbrojených síl musí byť založené na najpravdepodobnejšom scenári ich zásahu. Podľa Strucka skutočnosť, že z 250 000 vojakov, ktorými disponujú nemecké ozbrojené sily, sa na misiách v zahraničí zúčastňuje iba 8 000 podľa neho znamená, že Nemecko nie je adekvátne pripravené na misie mimo transatlantickej oblasti. Plán reformy ozbrojených síl Nemecka ráta s ich nasadením v rámci jednotiek rýchlej reakcie v súlade s obrannými stratégiami NATO a EÚ.

Nový prístup k bezpečnosti sa premietol aj do dokumentu *Defence Policy Guidelines* (DPG), ktorý bol po konzultáciách s kabinetom schválený 21. mája 2003 na úrovni ministerstva obrany. Obsahuje princípy obrannej politiky Nemecka, hierarchizuje úlohy, definuje parametre spôsobilostí pre nemecké ozbrojené sily. Obranná politika Nemecka je podľa dokumentu ovplyvnená nasledujúcimi faktormi: multilaterálnou integráciou *Bundeswehru* do oblasti zahraničnej politiky, ktorá je zameraná na európsku integráciu; transatlantickým partnerstvom a globálnou zodpovednosťou; zmenou spektra operácií, do ktorých sa *Bundeswehr* zapája v dôsledku zvýšeného počtu medzinárodných operácií; a dostupnosťou zdrojov. Dokument je v zásade kompatibilný s doktrínami Spojených štátov a NATO, ktoré sa zameriavajú na definíciu nových hrozieb po skončení studenej vojny.

V súvislosti s útokmi z 11. septembra 2001 DPG konštatuje, že táto udalosť otriasla civilizovaným svetom a zvýšila citlivosť (*awareness*) na asymetrické hrozby, ktoré sa môžu vyskytnúť kdekoľvek vo svete a môžu byť namierené proti komukoľvek. Nábožensky motivovaný extrémizmus a fanatizmus v kombinácii s globálnym dosahom medzinárodného terorizmu sú spomenuté ako hrozby, ktoré ohrozujú základy modernej civilizácie – slobodu, ľudské práva, otvorenosť, toleranciu a diverzitu. Hrozby zahŕňajú i zbrane hromadného ničenia a metódy na ich doručenie a teroristické skupiny, ktoré sa pokúšajú o ich získanie. K riešeniu týchto hrozieb dokument pristupuje prostredníctvom širokej škály nástrojov tzv. mäkkej bezpečnosti (*soft security*) – „bezpečnosť nie je možné zaručiť len prostredníctvom zapojenia vojenských prostriedkov, ale je potrebné aplikovať aj preventívnu bezpečnostnú

politiku“. Ďalšími nevojenskými prostriedkami na ktoré sa dokument odvoláva sú politické a diplomatické iniciatívy, angažovanosť v ekonomickej oblasti, a celý rad ústavných, humanitárnych a sociálnych opatrení. Berlín sa prostredníctvom týchto nástrojov bude usilovať o štrukturálne predchádzanie krízam s použitím civilných prostriedkov. Prevencia medzinárodných konfliktov a krízový manažment sú uvedené ako najpravdepodobnejšie typy misií, do ktorých sa ozbrojené sily Nemecka budú zapájať.

S ohľadom na geografický priestor Európy sa uvádza, že tu stále „pretrváva riziko národne a etnicky motivovaných konfliktov, ktoré sú podporované kriminálnymi štruktúrami“. Tieto bezpečnostné riziká si preto, podľa dokumentu, vyžadujú zmenu v spôsobilostiach a musia brať do úvahy aj skutočnosť, že Európa je ovplyvnená krízami na jej východnej a juhovýchodnej periférii, teda situáciou na Balkáne, ktorá si „aj naďalej vyžaduje zapojenie európskych štátov do procesu vytvárania bezpečného prostredia a politickej a sociálnej normalizácie – úsilie, ktoré si podľa dokumentu môže vyžadovať i vojenské príspevky“. DPG ďalej vyzdvihuje hrozby a ohrozenia ako napríklad nevyriešené politické, etnické, náboženské a sociálne konflikty, medzinárodný terorizmus, medzinárodný organizovaný zločin a narastajúce migračné vlny, ktoré majú priamy vplyv na bezpečnosť Nemecka a celej Európy.

Dokument zdôrazňuje globálny prístup k bezpečnosti: „Obrana nemôže byť zúžená na určité geografické hranice, ale má slúžiť na ochranu bezpečnosti, kedykoľvek je táto ohrozená“. Samotné zapojenie ozbrojených síl je však striktné viazané na multilaterálne rámce a uskutočnenie misie je podmienené tým, že sa koná „v rámci spoločnej akcie so spojencami a partnermi“.

Nemecko zostáva v dokumente verné princípom multilateralizmu a podmieňuje svoju účasť v misiách medzinárodným mandátom, o čom svedčí časť nazvaná „Princípy a záujmy bezpečnostnej politiky“, v ktorej sa okrem globálnych, regionálnych a bezpečnostných inštitúcií (OSN, OBSE, NATO, EÚ) kladie dôraz aj na kooperatívne prvky bezpečnostnej politiky, akými sú kontrola zbrojenia, odzbrojovanie a prevencia šírenia zbraní hromadného ničenia. Za nástroje boja proti šíreniu zbraní hromadného ničenia považuje presadzovanie dôslednej politiky ich nešírenia a prijatie regulačného rámca nastoleného medzinárodným spoločenstvom. Nástroje na prevenciu politických

kríz by mali podľa dokumentu zahŕňať aj opatrenia na ochranu proti šíreniu zbraní hromadného ničenia a primerané civilné a vojenské spôsobilosti potrebné na ochranu pred hrozbami, ktoré predstavujú neštátni aktéri. V prístupe k boju proti terorizmu, dokument zdôrazňuje medzinárodné právo, najmä Chartu OSN a vytvorenie širokej protiteroristickej koalície, ktorá by zahŕňala i krajiny s odlišnými kultúrami a náboženstvami.

Svoju rolu na európskom kontinente – v „spojenej Európe“ – vidí Nemecko v stratégii založenej na spolupráci, multilaterálnej prevencii rizík a riešení medzinárodných konfliktov spolu so spojencami v NATO a EÚ, s Ruskom a ďalšími krajinami. Takýmto prístupom je možné využiť príležitosť na nastolenie tak regionálnej, ako aj globálnej preventívnej bezpečnosti a redukovať riziká pre bezpečnosť Nemecka. V pasáži venovanej ESDP sa uvádza, že „integrácia EÚ v oblasti bezpečnosti a jej akcieschopnosť sú ústrednými prostriedkami na ochranu mieru a stability v Európe“. Prostredníctvom ESDP sa EÚ podieľa na zlepšovaní nástrojov pre spoločný zásah v oblasti prevencie konfliktov a krízového manažmentu aj v oblastiach mimo Európy. V dokumente sa však uvádza, že ESDP nie je náhradou Severoatlantickej aliancie, ale jej doplnkom, ktorý ju posilňuje a vytvára jadro európskeho piliera NATO. NATO a EÚ sú v dokumente spomenuté ako strategickí partneri v oblasti prevencie medzinárodných konfliktov a v operáciách krízového manažmentu. Úlohou NATO v konsolidácii Európy je podľa DPG „upevňovanie euroatlantických bezpečnostných štruktúr vytvárajúcich oblasť stability, ktorá je vo svete jedinečná“. Ďalej sa uvádza: Opomenutá nie je ani adaptácia Aliancie na zmenené bezpečnostné prostredie. K transatlantickému partnerstvu dokument pristupuje ako k „základnému kameňu bezpečnosti Nemecka“. Objavuje sa aj referencia na Spojené štáty americké: „Spojené štáty americké zostávajú pre európsku bezpečnosť nenahraditeľné [...] Bezpečnosť v Európe nemôže ani v súčasnosti, ani v budúcnosti existovať bez Spojených štátov amerických. Nemecko bude aj naďalej zásadným spôsobom prispievať k transatlantickému partnerstvu.“

4. Záver

Po studenej vojne sa Nemecko vydalo na cestu normalizácie zahraničnej a bezpečnostnej politiky a strategickej kultúry. Táto redefinícia, postavenia Nemecka vis-á-vis EÚ a Spojené štáty je nevyhnutným predpokladom pre pokračovanie procesu budovania spôsobilostí Európskej únie v kontexte druhého piliera. Nemecko je v tomto ohľade kľúčovým aktérom a môže napomôcť k tomu aby EÚ ako celok zdieľalo väčšiu mieru zodpovednosti za bezpečnosť – I mimo európskeho kontinentu. Posun, ktorý Nemecko zaznamenalo v priebehu dekády od prvej vojne v Perzskom zálive v roku 1991 smerom k aktívnej účasti v misiách pod velením Spojených štátov, OSN, či EÚ v oblastiach tak odlišných akými sú Afganistan, Balkán či Afrika – je veľkým úspechom a mal by pokračovať do budúcnosti. Napriek tomu v oblasti reformy ozbrojených síl zostáva pre Nemecko urobiť veľa práce aby sa vyrovnalo vo vojenskej stránke dvom kľúčovým partnerom v EÚ – Francúzsku a Veľkej Británii. Medzi týmito tromi aktérmi existuje značný potenciál pre spoluprácu na širokej škále - či sa jedná o spoločné misie pod hlavičkou EÚ, či zdieľanie nákladov na výzbroj.¹⁶⁰

Dôležitým je I fakt, že sa tieto tri krajiny podieľajú na celkových výdavkoch krajín EÚ mierou 65%. Napriek rozdielnym historickým skúsenostiam každej krajiny, z pohľadu Nemecka je tiež pozitívom fakt, že v spolupráci s ostatnými dvoma členmi EÚ Nemecko dokázalo, že je schopné byť konštruktívnym partnerom v rámci EÚ a rozšíriť bilaterálne či trilaterálne iniciatívy na úroveň EÚ. Navyše Nemecko je aktérom, ktorý tradične považuje transatlantické spojenectvo za jeden z pilierov zahraničnej a bezpečnostnej politiky a môže vyvažovať postoje krajín ktoré stoja takpovediac na dvoch póloch v otázkach obrany EÚ – rola ktorú nezohralo počas irackej krízy.

¹⁶⁰ Spomeňme napríklad dve z mnoha iniciatív spolupráce medzi Nemeckom a Francúzskom zahŕňajú vývoji autonómnych spôsobilostí EÚ v oblasti satelitov a Francúzsko-Nemecká iniciatíva na vytvorenie veliачích štruktúr leteckého transportu.

Spojené štáty americké

1. Zahraničná a bezpečnostná politika USA voči Európe po studenej vojne

Prístup Spojených štátov k Európe počas studenej vojny sa dá charakterizovať ako kombinácia obnovy a kontroly. Spojené štáty sa však usilovali zachovať si aspoň čiastočnú kontrolu nad Európou aj po jej skončení. Henry Kissinger sa v polovici 70. rokov na túto tému vyjadril, že preferuje Európu založenú na národných štátoch, ktorá by Spojeným štátom umožňovala ovplyvňovať rozhodnutia na viacerých miestach v Európe, namiesto toho, aby museli vydávať politický kapitál na ovplyvňovanie jednej nadnárodnej organizácie. S pokračujúcim procesom európskej integrácie sú však Spojené štáty konfrontované s možnosťou naplnenia vízie, ktorú podporovali počas studenej vojny – víziou silnejšej a samostatnejšej Európy, ktorá by bola rovnocenným partnerom v NATO a primárne by sa starala o stabilizáciu európskeho kontinentu, integráciu nových demokracií a riešenie konfliktov na jej území ako aj v jej najbližšom okolí. Schopnosť Európy prevziať na seba časť zodpovednosti za bezpečnosť na európskom kontinente by pre Spojené štáty znamenala obmedzenie ich vojenskej prítomnosti, ako aj oslabenie ich líderskej pozície vo vzťahu k Európe.¹⁶¹ Spojené štáty sú si však vedomé, že výhody, ktoré by z toho pre nich vyplynuli by sa mohli stratiť v prípade, že by v tomto procese došlo k súpereniu o obmedzené zdroje v rámci obranných záväzkov medzi NATO a Európskou bezpečnostnou a obrannou identitou (ESDI)¹⁶², ktorá vznikla v rámci Aliancie – poznámka autora. Vo všeobecnosti nachádza postoj Spojených štátov k ESDI svoje vyjadrenie v metafore „európsky pilier“, ktorú ako jeden z prvých použil americký prezident John F. Kennedy ako protiargument k snahám o vytvorenie Európskeho obranného spoločenstva (EDC) začiatkom 60. rokov. Podľa Charlesa Barryho z National Defense University, „Spojené štáty vnímajú koncept piliera v zmysle kooperatívneho zboru zloženého z európskych spojencov, ktorého zmyslom je dosiahnuť väčšiu mieru

¹⁶¹ V čase písania tohto textu bolo prezidentom G. Bushom ml. ohlásené stiahnutie vojsk z Európy a Ázie. Jedná sa o redukciu 60 000 – 70 000 vojakov a podľa zdroju z Berlína sa uskutočniť v období 2006-2011

¹⁶² Nelson, D.: *NATO From Berlin to Bosnia: Transatlantic Security in Transition*. Mc Nair Paper, No. 35. Washington DC, National Defense University Press 1995.

zdieľania [nákladov/zodpovednosti] za bezpečnosť v rámci Aliancie.¹⁶³ Je tiež potrebné spomenúť, že americká politika pristupovala k Západoeurópskej únii (WEU), ktorá vznikla po konci studenej vojny na obranu západoeurópskych krajín ako k európskemu pilieru bezpečnosti, avšak stránila sa toho aby WEU vyvíjala operačné spôsobilosti, ktoré by mohli viesť k duplicitě s Alianciou. Spojené štáty zastávali postoj, že WEU by mala slúžiť na legitimizáciu európskeho zásahu a zároveň by mala tvoriť platformu pre zosúlad'ovanie obranných politík západoeurópskych členských krajín.

Čo sa týka vývoja v Európe po skončení studenej vojny z pohľadu Spojených štátov, javilo sa, že niektoré štáty, prípadne skupiny štátov, ktoré sa dostávali do popredia, sa snažia o nacionalizáciu európskej bezpečnostnej politiky. Tento trend sa prejavil aj v zahraničnej a bezpečnostnej politike Nemecka počas úvodnej fázy krízy na Balkáne, a preto mu niektorí analytici pripisovali významnú rolu pri destabilizácii situácie v regióne. Na druhej strane je však potrebné spomenúť, že Nemecko sa výraznou mierou podieľalo na stabilizácii kontinentu a konsolidácii nových demokracií na východ od svojich hraníc. U realistov v Spojených štátoch zjednotené Nemecko vzbudzovalo obavy, ktoré boli reminiscenciou do čias pred prvou svetovou vojnou. Slovom Conora Cruisa O'Briana: "Na východe vzniká nová nemecká ríša, mocnosť väčšia ako hociktorá iná na kontinente".¹⁶⁴ Oficiálna pozícia Spojených štátov však nevyjadrovala obavy z mocenských nárokov Nemecka v novej európskej realite, ale skôr z potenciálnych trecích plôch medzi západnými spojencami na úrovni politík. Napriek tomu, že rola Nemecka na európskom kontinente bola vnímaná v pozitívnom svetle a Nemecko zohrávalo úlohu, ktorá bola predstaviteľmi americkej administratívy pripisovaná EÚ – konsolidácia kontinentu, investície, atď. - Spojené štáty sa obávali toho, že Nemecko by mohlo zastávať *de facto* pozíciu lídra v politike západu voči východnej Európe. Ďalšie obavy sa týkali možnej konsolidácie skupiny štátov okolo Nemecka mimo rámca Aliancie, ktoré by posilnila vplyv Nemecka v NATO a vytvorila by tak blok, ktorý by sa vymykala kontrole.

¹⁶³ Barry, Ch. (ed.): *ESDI Toward a Bi-polar Alliance?* In: *Reforging the Transatlantic Relationship*. Washington DC, National University Press 1996, s. 63 – 87.

¹⁶⁴ O'Brien, C.: *1992 – 1993. The Future of the West*. National Interest, Winter, s. 3 – 10.

Napriek určitým obavám, ktoré sa vynárali v súvislosti s rolou Nemecka na európskom kontinente, Spojené štáty sústredili čoraz viac pozornosti na vývoj v strategických oblastiach mimo Európu. Jeff Gedmin, riaditeľ Aspen inštitútu v Berlíne, opísal situáciu v transatlantických vzťahoch po studenej vojne a teroristických útokoch takto:

„ ... Zrazu bola situácia iná ako počas studenej vojny, keď sme boli na rovnakej lodi. V minulom desaťročí to bola Európa, ktorá povedala: „Viete, síce vás potrebujeme, ale asi trochu menej ako počas studenej vojny. Zrazu to boli niektorí Američania, ktorí povedali: „Milujeme Európu, potrebujeme ju, ale asi trochu menej ako počas studenej vojny.“ 11. september zmenil kvalitu diskusie v Spojených štátoch a tiež ich postoj k Európe. V skutočnosti však bol prelomový november 1992, keď americkí stratégovia začali hovoriť o tom, že Európa, ktorá bola centrom amerického strategického myslenia dlhých 40 rokov, je v podstate stabilná. Po páde Berlínskeho múru, po rozpade Sovietskeho zväzu a zjednotení Nemecka a po začiatku prístupových rokovaní krajín strednej a východnej Európy s NATO a EÚ sa v porovnaní s minulosťou Európa javila ako stabilná a dokonca zbavená teroristickej hrozby.“ Predstavivosť amerických stratégov viac roznechovala India, Pakistan, Kórea, Čína a Taiwan, pretože z hľadiska bezpečnosti, spolupráce, ekonomiky a demokracie sa práve tieto oblasti javili ako najaktuálnejšie zóny potenciálnych kríz stability v najbližších desiatich alebo dvadsiatich rokoch. Takže Američania začali o Európe rozmýšľať trochu inak. Tento trend bude pravdepodobne pokračovať aj nasledujúcich desať rokov.¹⁶⁵

Iní analytici, ako napríklad sa domnievajú, že americký záujem o Európu úplne nevyhasol a pretrváva i naďalej – najmä z geopolitického hľadiska, z ktorého Európa predstavuje pre Ameriku – slovami Z. Brzezinského – „strategicky dôležitý most (*bridgehead*) v eurázijskom priestore“.

Znovudefinovanie strategických záujmov Spojených štátov po studenej vojne ide ruka v ruku s rapidným vývojom v Spojených štátoch v technologickej oblasti a nazýva sa revolúcia vo vojenských technológiách – *Revolution in Military Affairs* (RMA).

¹⁶⁵ Gedmin, J.: *Amerika a Európa po Iraku – a Madride*. In: Šťastný, M. – Gábelová, B. (ed.): *Zmeny na európskej šachovnici*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2004.

Podľa Gordona Adamsa RMA narába so „solistikovaným velením, riadením, komunikáciou, počítačmi, spravodajstvom a prieskumom“ (C4ISR). A tak sa Spojené štáty ocitajú v technologickej prevahe voči Európskej únii, nehovoriac vo vzťahu k jej jednotlivým členom. Podobne ako sa Spojené štáty ústami ministra obrany D. Rumsfelda vyjadrili, že budú preferovať koalície odhodlaných, a v zásahu v Afganistane a Iraku sa rozhodli, že „misia bude definovať koalíciu,“ tak sa, podľa vyjadrenia jeho námestníka P. Wolfowitza vojenská stratégia Spojených štátov nebude orientovať podľa hrozieb, ale podľa vojenských spôsobilostí. To je v príkrom rozpore s priemerom vývoja (európskym) NATO, kde po celé 90. roky klesali výdavky na obranu a ani plánovaná ESDI tento trend výrazne nezvrátila. Ešte aj po dvoch desaťročiach diskusií a reformných plánov ostáva európska vojensko-technologická priemyslová základňa nejednotná a roztrieštená.¹⁶⁶

Takzvaný odklon od tradičných spolenectiev (NATO) v situácii keď sa jedná o bezpečnosť občanov Spojených štátov urýchlili udalosti z 11. septembra 2001, ktorých následkom bolo okrem iného aj to, že Spojené štáty sa viac spoliehajú na svoju „líderskú schopnosť“. Americká administratíva si je vedomá toho, že v prípade aplikácie tejto schopnosti im politické, ekonomické a vojenské zdroje Spojených štátov umožňujú hrať dominantnú rolu v akomkoľvek bezpečnostnom probléme. Sprievodným znakom tohto prístupu je aj to, že americká administratíva nejaví veľký záujem podieľať sa na misiách krízového manažmentu a vyžaduje od EÚ väčšiu mieru angažovanosti v oblasti Balkánu – čo je pochopiteľné, keďže pre administratívu G. Busha ml. predstavuje EÚ jedinú alternatívu pre riešenie kríz v Európe v prípade, že Spojené štáty by nepodporili angažovanosť NATO. Administratíva G. Busha ml. Pokračovala po konci studenej vojny a po útokoch z 11. septembra v strategickom plánovaní na národnej úrovni, ako aj v plánovaní síl nezávisle od vývoja v rámci EÚ a NATO. Prístup administratívy G. Busha k NATO a ostatným spojencom po 11. septembri sa dá opísať aj nasledujúco: „Spojenci môžu byť nápomocní, v niektorých prípadoch aj potrební, napríklad ak Spojené štáty potrebujú prístup k základniam alebo vzdušnému priestoru. Všetky aliancie sú svojím spôsobom jednorazové v prípade, že

¹⁶⁶ Samson, I. Medzinárodný terorizmus – implikácie pre Slovensko. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Bratislava 2003 s. 157.

brzdy obmedzujúce slobodu akcie prevážia nad strategickou a operačnou hodnotou spojencov.“ Z pohľadu Spojených štátov je [v dôsledku ich skúseností s Európou] ťažko prípustné, aby sa len tak zriekli Atlantickej aliancie.¹⁶⁷ Prístup administratívy G. Busha ml k NATO sa od tej Clintonovej odlišuje tým, že kým Clinton sa snažil budovať konsenzus pre akciu NATO kdekoľvek na svete, kde spojenci zdieľali spoločné záujmy a odhodlanosť použiť vojenskú silu, Bushova administratíva vníma potencionálnu rolu Aliancie mimo Európy ako faktor obmedzujúci slobodu zásahu USA. V čase, keď Spojené štáty napredujú vo vytváraní nových vojenských spôsobilostí prostredníctvom reformy veliacich štruktúr, systému základní či rozmiestnenia síl vlastným tempom, je možné prístup administratívy G. Busha k NATO opísať aj ako neškodné zanedbávanie. Bushova administratíva sa tak skôr prikláňa k prechodným regionálnym koalíciám, tzv. multilateralizmu „á la carte“,¹⁶⁸ a k Aliancii pristupuje ako k inštitúcii, ktorá predstavuje vhodný politicko-vojenský nástroj v širšom európskom regióne, čiže nepredstavuje platformu bezpečnostnej spolupráce so spojencami kdekoľvek na svete, ale hlavným kritériom sa stáva dôraz na slobodu amerických akcií.¹⁶⁹ Prístup Spojených štátov k národnej bezpečnosti je vyjadrením názorových prúdov predstaviteľov na riadiacich postoch administratívy G. Busha ml., ktorí udávajú tón zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Je ich možné rozdeliť na zástancov neokonzervatizmu (D. Rumsfeld, jeho námestník P. Wolfowitz, R. Cheney), ktorí v princípe zastávajú názor, že národná bezpečnostná stratégia by mala prispieť k aktívnemu presadzovaniu záujmov a hodnôt USA a v prípade potreby by mala umožniť aj tzv. preemptívny zásah, a zástancov realizmu (minister zahraničných vecí C. Powell a poradkyňa pre národnú bezpečnosť C. Rice), ktorí sa skôr prikláňajú k podpore multilaterálnych akcií a sú opatrnejší pri hodnotení potenciálnych výhod americkej vojenskej sily.¹⁷⁰ Aj v týchto kruhoch sa však objavuje určitá dávka skepticizmu voči multilaterálnym organizáciám. Napríklad podľa C.

¹⁶⁷ Bývalý námestník ministra zahraničných vecí pre európske záležitosti James Dobbins sa vyjadril nasledujúco: „Keď ide o atlantickú alianciu, nová administratíva (G. Busha ml.) vyjadrí jednoznačnú silnú podporu Aliancii.“ Rozhovor s J. Dobbinsom, NATO Review, web edition, jar 2001.

¹⁶⁸ Schake, K.: *Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on U.S. Military Assets*. CER Working paper. London, Centre for European Reform 2002.

¹⁶⁹ Pozri Schake, K.: *Constructive Duplication: Reducing EU Reliance on U.S. Military Assets*. CER Working Paper. London, Centre for European Reform 2002, s. 5 – 11.

¹⁷⁰ Gábelová, B.: *Politika USA voči Európe: Partneri alebo Rivali?* In: *Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003 – 2004*. Bratislava, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR 2004, s. 73.

Riceovej by multilaterálne dohody a inštitúcie nemali byť prostriedkom sami o sebe. Ako hovorí: „Nie je izolacionistické spomenúť, že Spojené štáty majú výnimočnú úlohu vo svete, a preto sa nemusia riadiť každou medzinárodnou konvenciou a dohodou, ktorú by niekto rád navrhol.“¹⁷¹ Dá sa konštatovať, že medzi zástancami týchto dvoch názorových prúdov prebieha isté súperenie a vplyv neokonzervatizmu sa zásadne prejavil aj vo výkone zahraničnej a bezpečnostnej politiky USA. Pre lepšie pochopenie toho, ako tento názorový prúd ovplyvnil zahraničnú politiku USA a vývoj transatlantických vzťahov je potrebné spomenúť dokument, ktorý je považovaný za základ neokonzervatívneho myslenia a jeho signatármi sú aj dvaja čelní predstavitelia Bushovej administratívy – R. Cheney a D. Rumsfeld. Tento dokument je zároveň manifestom think-tanku Projekt pre nové americké storočie (*Project for the New American Century*) z roku 1997. Vyzýva Ameriku, aby „formovala nové storočie v súlade s americkými zásadami a záujmami“ a aby prostredníctvom svojej „zahraničnej politiky presadzovala americké princípy v zahraničí a budovala taký vojenský arzenál, ktorý jej umožní byť politickým vodcom sveta.“¹⁷² Z podobných premís vychádzal náčrt bezpečnostnej politiky na roky 1994 – 1999 (*Defense Planning Guidance Draft*) z roku 1992, ktorý vypracoval vtedajší námestník ministra obrany P. Wolfowitz. V dokumente sa uvádza, že Amerika by mala udržovať svoju zbrojnú prevahu a používať ju v globálnom rozsahu. Zo svojej protektorskej roly voči západnej Európe mala urobiť východisko vedome pestovanej celosvetovej nadvlády.¹⁷³ Navyše, Spojené štáty si majú udržovať vojenskú prevahu schopnú „zastrašť potenciálnych vyzývateľov i od obyčajného zámeru hrať väčšiu regionálnu či globálnu rolu“.¹⁷⁴ V zmysle tzv. nového amerického unilateralizmu sa vyjadrovali aj vplyvní analytici ako napríklad R. Kagan a W. Kristol, ktorí sú zástancami presadenia tzv. Reaganovej doktríny. Podľa ich názoru by principiálnym cieľom americkej zahraničnej politiky mala byť zmena režimov v nepriateľských krajinách a najefektívnejšou formou zastavenia šírenia zbraní hromadného ničenia režimami

¹⁷¹ Rice, C.: *Life After the Cold War*. Foreign Affairs, január/február 2000.

¹⁷² www.newamericancentury.org/statementofprinciples.html.

¹⁷³ Gábelová, B.: *Politika USA voči Európe: Partneri alebo Rivali?* In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2003 – 2004. Bratislava, Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR 2004.

¹⁷⁴ Barša, P.: *Hodina Impéria. Zdroje súčasnej zahraničnej politiky USA*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity 2003, s. 49.

Severnej Kórey a Iraku nie je uplácanie týchto režimov, aby sa podriadili medzinárodným dohodám o kontrole zbrojenia, ale snaha o ich zánik.¹⁷⁵

Protikladom spomínaného neokonzervatizmu je tzv. progresívny internacionalizmus súčasného (2004) demokratického prezidentského kandidáta Johna Kerryho, ktorého predstavitelia kladú dôraz na posilňovanie medzinárodného práva a inštitúcií ako OSN či OBSE.¹⁷⁶ Zahraničnopolitické tézy, o ktoré sa tento názorový prúd opiera, sa do značnej miery prelínajú s tézami blízkymi zástancom neokonzervatizmu. Zahŕňajú napríklad podporu demokracie v zahraničí, zabránenie teroristom a nebezpečným režimom získať zbrane hromadného ničenia, posilnenie vnútornej obrany USA (*homeland security*), transformáciu ozbrojených síl, ako aj ich efektívnejšie používanie, či upevnenie amerického svetového líderstva v ekonomickej oblasti. Odlišnosti týchto dvoch prístupov sú v tom, že progresívny internacionalizmus kladie väčší dôraz na oživenie strategických aliancií a princípy multilateralizmu.

3. Vývoj postojov Spojených štátov k ESDI/ESDP

Zatiaľ čo Kongres Spojených štátov v princípe podporil posilnenie procesu politickej integrácie a transformáciu Európskych spoločenstiev (ES) na Európsku úniu, jeho členovia trvali na tom, aby Európa zlepšila svoje vojenské spôsobilosti a prispela svojím dielom k bezpečnosti v transatlantickej oblasti. V politike Spojených štátov voči Európe zaujímala centrálnu miesto Severoatlantická aliancia. ESDP, ktorá bola definovaná v rámci druhého piliera Maastrichtskej zmluvy, bola považovaná za veľký krok k európskej integrácii a mala podporu Spojených štátov – podmienkou Republikánov aj Demokratov však bolo, aby európska obrana bola „oddeliteľná, ale nie oddelená od Aliancie“. Koncept ESDI v rámci NATO, ktorý sa vyvinul v Aliancii v rokoch 1994 – 1996, mal Európanom umožniť prístup k spôsobilostiam Aliancie za účelom zasiahnuť v oblastiach, v ktorých nezasahovala Aliancia ako celok.

Administratíva G. Busha st. nadviazala na tradičnú politiku Spojených štátov voči ES/EÚ. V otázkach európskej integrácie podporovala ekonomickú a politickú úniu, ale s podmienkou, že Spojené štáty nebudú vylúčené z ekonomickej oblasti a v rámci

¹⁷⁵ Kagan, R. – Kristol, W.: *The Present Danger*. The National Interest, Spring 2001.

¹⁷⁶ Dokument podpísali niektorí prestížni analytici, napríklad Ronald D. Asmus, Jeremy Rosner, Kenneth M. Pollack, Larry Diamond (*Progressive Internationalism*).

Aliencie sa nevytvorí akýsi jednotný európsky klub. V bezpečnostnej oblasti bola podpora európskemu integračnému projektu podmienená tým, že v rámci únie sa nebudú vytvárať nezávislé európske obranné inštitúcie či formácie.¹⁷⁷ Administratíva G. Busha st. tak prevzala základnú premisu politiky Spojených štátov vo vzťahu k európskej obrane – a síce, že Európa mala uprednostniť výdavky na obranu v rámci Severoatlantickej aliancie a obmedziť vývoj nezávislých spôsobilostí a formácií, ktorých následkom by bola duplicita s NATO. Druhou premisou bolo, že Európa by mala vo všeobecnosti zvýšiť výdavky na obranu – tento dôraz sa zvýšil po (prvej) vojne v Perzskom zálive v roku 1991. Administratíva B. Clintona bola vo všeobecnosti ústretovejšia voči ESDI. Po skúsenostiach z Bosny a Hercegoviny v prvej polovici 90. rokov dospela k záveru, že Európania nedisponujú dostatočnou jednotou a vojenskými schopnosťami, aby mohli prevziať zodpovednosť za regionálnu stabilitu v Európe, nehovoriac o zásahoch vo vzdialenejších oblastiach.¹⁷⁸ Tzv. nová dohoda (*new bargain*) medzi Spojenými štátmi a Európou, ktorá sa začala formovať v druhej polovici roku 1993, bola ovplyvnená analytikmi zo think-tanku RAND Corporation.¹⁷⁹ V počiatkoch táto dohoda zahŕňala otvorenejší postoj k ESDI/WEU a zahŕňala nové iniciatívy, s ktorými prišiel summit NATO v januári 1994 – Partnerstvo pre mier (*Partnership for Peace*, PfP) a koncepcia spoločného velenia ozbrojených síl (*Combined Joint Task Force*, CJTF), ktorý mal z ESDI vytvoriť pilier NATO a prepojiť ho s operáciami mimo transatlantickú oblasť. CJTF bol zároveň snahou o zosúladenie iniciatív ESDI a cieľov Spojených štátov. Američania tak pristúpili k dohode, ktorá európskym spojencom umožňovala „požičať si“ nástroje NATO na ad hoc princípe na použitie v multinárodných operáciách. Zámerom Spojených štátov však bolo rozvíjať multinárodné európske jednotky striktne v rámci Aliencie. V tomto zmysle je potrebné spomenúť, že koncept spoločného velenia ozbrojených síl mal za následok i to, že európske ozbrojené sily (tzv. Euroforces) inak neprípustné, boli

¹⁷⁷ Pozri napríklad Conry, B.: *The Western European Union as NATO's Successor*. Policy Analysis, No. 239, Washington DC, Cato Institute 1995; Kelleher, C.: *Cooperative Security in Europe*. In: Nolan, J.: *Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century*. Washington DC, Brookings Institution 1995, s. 293 – 352.

¹⁷⁸ Taft, H.: *An American Perspective on European Security*. Príspevok prezentovaný na konferencii European Security Challenges. George C. Marshall Center for Security Studies, Garmisch-Partenkirchen, jún 1993.

¹⁷⁹ Pozri: Asmus, R.: *The New U.S. Strategic Debate*. Santa Monika, RAND 2004; Asmus, R. – Blackwill, R. – Larrabee, S.: *Can NATO Survive?* Washington Quarterly, No. 2, 1996, s. 79 – 101.

vnímané v pozitívnejšom svetle. V reakcii na CJTF Lynn Marvin Hansen poznamenala že, „vytvorenie špecificky európskych jednotiek môže európskym štátom pomôcť zohrávať špecifickú úlohu v prístupe k bezpečnostným problémom a zabezpečovaniu stability mimo tradičnú transatlantickú oblasť“.¹⁸⁰ Tento koncept však pre Európanov nepredstavoval uspokojivé riešenie. Jedným z jeho najväčších obmedzení bola závislosť od centrály, infraštruktúry či nástrojov, ktoré podliehali protokolom NATO, čo v praxi znamenalo, že Spojené štáty si zachovali ohľadne možných misií právo veta.¹⁸¹ Napriek tomu, že oficiálna politika Spojených štátov voči ESDI sa ďalej vyvíjala po summite NATO v roku 1994, obavy Spojených štátov týkajúce sa duplicity – v rámci Aliancie či mimo nej – zohrávali ústrednú úlohu v nazeraní na vývoj v rámci EÚ. Čo sa týka vnútornej dynamiky v rámci Aliancie, „Spojené štáty podporujú taký vývoj v ESDI, ktorý by neviedol k tomu, že Spojené štáty by boli postavené pred hotovú vec [pripravenú európskymi spojencami] na konzultačných stretnutiach Aliancie“.¹⁸²

Počas administratívy Billa Clintona Spojené štáty kládli dôraz na ESDI, ktorá vyjadrovala ich záujem o Európu, ako aj na to, aby bola Európa schopná efektívne čeliť bezpečnostným hrozbám skôr ako dosiahnu hranicu nevyhnutnosti vojenského zásahu zo strany Spojených štátov. Základným kritériom posudzovania opodstatnenosti ESDI bola jej funkčnosť, konkrétne jej schopnosť udržať celistvosť Aliancie, vrátane členských a nečlenských štátov EÚ. Minister obrany W. Cohen zámerne zdôrazňoval, že Spojené štáty nemajú záujem na tom, aby ESDI vznikla v NATO, vyrástla na ňom a neskôr sa od neho vzdialila. Dôvodom boli obavy, že takýto vývoj by viedol k duplicite a konkuroval by Aliancii. Oficiálnu líniu ministerstva zahraničných vecí USA k usporiadaniu európskej obrany načrtla ministerka zahraničných vecí M. Albrightová:

¹⁸⁰ Hansen, L.: *Integrating European Security Structures*. In: Barry, Ch. – Souchon, L. (eds.): *Security Architecture for Europe*. Washington DC, National Defense University Press 1994, s. 115 – 134.

¹⁸¹ Cobhold, R.: *Introduction*. In: Forest, E. – Wilson, G.: *CJTF – A Lifeline for a European Defense Policy?* Royal United Services Institute 1997, s. 1 – 9.

¹⁸² Barry Ch. (ed.): *ESDI Toward a Bi-polar Alliance?* In *Reforging the Transatlantic Relationship*. Washington DC: National University Press, 1996 s. 76

*„V procese hľadania a zisťovania, ako najlepšie usporiadať spoluprácu v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky, by Európania mali dbať na to, aby inštitucionálne zmeny boli v súlade s princípmi, ktoré dobre slúžili počas piatich dekád atlantického partnerstva. To znamená, že by sa mali vyhnúť tomu, čo ja nazývam tri „D“ – decoupling, duplication, and discrimination. Po prvé, rozhodovanie na európskej úrovni by nemalo byť oddelené od širších rozhodovacích procesov v Aliancii; po druhé, zdroje na obranu sú príliš limitované na to, aby sa spojenci mohli efektívne podieľať na plánovaní síl, prevádzkovať štruktúry velenia a rozhodovať o akvizícii, a to raz pre potreby NATO a druhýkrát na úrovni EÚ; a po tretie, chceme predísť diskriminácii tých členov Aliancie, ktorí nie sú členmi EÚ“.*¹⁸³

Na summit EÚ v St. Malo (1998) kde lídri Francúzska a Nemecka deklarovali zámer pre EÚ vyvinúť *„kapacity na autonómnú akciu podporenú presvedčivou vojenskou silou, prostriedkami a pripravenosťou na jej použitie v reakcii na medzinárodné krízy“* reagovali predstavitelia Spojených štátov návrhmi presadzujúcimi *„právo prvého odmietnutia NATO.“* V praxi to znamenalo, že EÚ by mohla vojensky zasahovať iba v prípade, ak by konkrétnu misiu schválila Severoatlantická rada (NAC). Tento razantný tón sa neskôr na strane USA zmiernil, ale v princípe na úrovni amerických politických elít a bezpečnostných expertov pretrvávali obavy zo záverov stretnutia v St. Malo. Príčinou bola tradičná citlivosť na strane Spojených štátov na zachovanie jazyka priateľského k NATO v rozhodnutiach a deklaráciách summitov EÚ – či to už bol Kolíne nad Rýnom,¹⁸⁴ Helsinkách, Nice či Laekene.¹⁸⁵ Postoj Spojených štátov k ESDP a CFSP bol až do roku 1999 skôr negatívny a uprednostňoval projekt Európskej bezpečnostnej a obrannej identity (*European Security and Defense Identity, ESDI*) v rámci NATO. Obavy sa týkali deklarácie zo summitu Európskej rady v Kolíne nad

¹⁸³ Albright, M.: *The Right Balance Will Secure NATO's Future*. The Financial Times, 7 December 1998.

¹⁸⁴ Hunter, R.: *The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?* Washington, Rand 2002, s. 57.

¹⁸⁵ Pozri pozície State Departmentu a Pentagonu prezentované pri príležitosti návštevy O. Picka v USA, č. j. 5001/1999 a 5040/1999.

Rýnom, ktorá vyzdvihovala dohodu z washingtonského summitu NATO (1999). V deklarácii sa doslova uvádza, že EÚ bude mať: „*zaručený prístup k plánovacím štruktúram NATO, ktoré by mohli prispieť k plánovaniu vojenských operácií EÚ, k „preddefinovaným spôsobilostiam NATO a spoločným nástrojom Aliancie v operáciách pod vedením EÚ*“. Pozornosti amerických politických elít však neušla absencia formulácie, ktorá by implicitne alebo explicitne spomenula primát Aliancie (NATO's primacy) v rozhodovaní o zapojení sa do vojenskej misie. Dokument schválený v Kolíne nad Rýnom na miesto očakávaného ubezpečenia o primáte Aliancie obsahuje novú formuláciu „*in order to respond to international crises without prejudice to actions by NATO*“, ktorá bola v Spojených štátoch vnímaná ako snaha o zmenu princípu, ktorý bol dohodnutý na washingtonskom summite, a síce „*EÚ sa bude angažovať iba tam, kde [geografický determinant] sa nebude angažovať Aliancia ako celok*“.

Pod vplyvom kosovskej krízy v roku 1999 sa v radoch amerických politických elít zvýšil počet tých, ktorí považovali ESDP za spôsob ako zvýšiť vnútornú rovnováhu medzi spojencami v NATO.¹⁸⁶ Iní ho považovali za prostriedok ako zredukovať americkú vojenskú prítomnosť v Európe. Po zásahu NATO v Kosove sa S. Talbott, námestník ministerky zahraničných vecí Spojených štátov v prednáške v Londýne 7. októbra 1999¹⁸⁷ vyjadril, že niektorí členovia amerického Kongresu sa obávajú, že vzhľadom na záväzky Ameriky v oblasti Perzského zálivu, Kórejského polostrova a inde vo svete už technologická nadvláda amerických síl, palebnej sily, hardvéru a zdrojov nebude v budúcej európskej kríze z vojenského či politického hľadiska pre európanov únosná. Na druhej strane Talbott vyjadril presvedčenie, že po skúsenostiach z nedávnej vojenskej operácie v Kosove sú Európania odhodlaní nikdy viac sa nedostať pod takú vojenskú dominanciu Spojených štátov v spoločnej vojenskej akcii ako v prípade Kosova či Bosny a Hercegoviny. Talbott dospel k záveru, že v akejkoľvek kríze na svete bi spojenci „mali mať záujem o kontrolu nad operáciami, ktorá by zodpovedal miere politického bremena, ktorú sa rozhodnú niesť tým, že sa do

¹⁸⁶ Pozri napr.: Khol, R. et. al.: Evropská bezpečnostní a obranná politika – národní perspektivy. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 2002, s 66-67.

¹⁸⁷ Prejav námestníka ministerky zahraničných vecí USA Stroba Talbotta na konferencii Royal Institute for International Affairs – Conference on the Future of NATO. Londýn, 7. 10. 1999.

operácie zapoja“. Vyjadril tiež presvedčenie, že je potrebné opätovne vyvážiť rolu oboch strán Atlantiku.

Po vojenskom zásahu NATO v Kosove postavil Kongres USA pred administratívu jasnú úlohu: donútiť Európanov, aby zvýšili svoje obranné schopnosti. Tento cieľ mal byť dosiahnutý prostredníctvom podpory budovania ESDI, prípadne ESDP pre prípad podobnej operácie na európskom kontinente, ktorá by riešila predovšetkým európske bezpečnostné problémy. Zdieľanie nákladov a ekonomická kalkulácia tak jasne prevážili nad politickými záujmami o udržanie americkej priamej kontroly celého procesu, a to aj v prípade, keby sa táto iniciatíva mala presunúť mimo NATO.¹⁸⁸ Kongres USA bol však opatrnejší a zareagoval na vývoj ESDP v roku 1999 dvoma rezolúciami – prijatými oboma komorami – ktoré citlivo vnímali predovšetkým už spomenutú formuláciu deklarácie summitu EÚ v Kolíne nad Rýnom a možnosť spochybnenia primátu NATO ako hlavnej bezpečnostnej organizácie v euroatlantickom priestore, ktorú predstavovala.¹⁸⁹ V rezolúcii Senátu sa okrem iného uvádza, že EÚ by mala jasne deklarovať, „že bude viesť autonómnu misiu ... iba v prípade, ak sa Aliancia rozhodne nezapojiť“. Ďalšie výhrady sa už tradične týkali obáv z duplicitného vytvárania inštitúcií mimo rámca Aliancie, ako aj toho, že EÚ by sa mala sústrediť na vojenské spôsobilosti, ktoré sú „kľúčom k životaschopnej a vplyvnej ESDI v rámci NATO. V neposlednom rade sa v rezolúcii objavuje i postoj, podľa ktorého by následkom kolínskeho summitu nemalo byť znižovanie vojenských výdavkov, ktorými európsky spojenci prispievajú do NATO. Z obavy o tzv. oddelenie (decoupling) EÚ od NATO Minister obrany Spojených štátov W. Cohen v reakcii na vývoj, ktorý predchádzal summitu EÚ v Nice (2000) vyhlásil na stretnutí ministrov obrany členských štátov NATO, že v prípade, ak EÚ bude schopná nezávislého zásahu NATO stane sa „pozostatkom minulosti“.¹⁹⁰ K obavám o zachovanie Aliancie ako piliera transatlantickej bezpečnosti sa následne v liste uverejnenom v *The Daily Telegraph* pripojili aj Republikánski senátori J. Helms (predseda Zahraničného výboru Senátu) a G. Smith (predseda senátneho podvýboru pre európske záležitosti), ktorí

¹⁸⁸ Pozri Sloan, S. R.: *The United States and and European Defense*. Chaillot Paper 39, Paris, WEU ISS 2000, s. 10 – 14.

¹⁸⁹ Pozri rezolúciu Snemovne reprezentantov č. 59 z 2. 11. 1999, predkladanú kongresmanom Dougom Bereuterom, a rezolúciu Senátu č. 208, 106 Kongresu z 8. 11. 1999.

¹⁹⁰ La Guardia, A.: *Euro Army is a Threat to NATO*. The Daily Telegraph, 6. 12. 2000.

upozorňovali na to, že „európski lídri by sa mali pozorne zamyslieť nad motiváciou, ktorá sa skrýva za projektom ESDP, vnímaným ako nástroj Európanov na kontrolu americkej sily a vplyvu v NATO“. Podľa ich názoru „nie je v záujme Európy ani Ameriky podlomiť osvedčené vzťahy medzi štátmi v prospech vzťahu s európskym superštátom, ktorého vznik je sčasti podporený protiamerickým sentimentom“. ¹⁹¹ Niekoľko dní po summite v Nice sa J. Bolton, jeden z najväčších kritikov ESDP, v tom čase viceprezident *American Enterprise Institute*,¹⁹² vyjadril o iniciatíve EÚ vytvoriť jednotku rýchlej reakcie (*Rapid Reaction Force of the EU*) ako o „dýke namierenej do srdca NATO“. ¹⁹³ Je však potrebné podotknúť, že jeho názor v tom čase nebol práve najreprezentatívnejším, keďže v Spojených štátoch existuje obrovská škála názorov na ESDP.

Postoj administratívy G. Busha ml. k Európe nadviazal na politiku predchádzajúcej administratívy B. Clintona. Poradkyňa pre národnú bezpečnosť C. Rice počas prezidentskej kampane zdôrazňovala význam partnerstva s Európou,¹⁹⁴ ako aj záujem USA na budovaní ESDI v rámci, resp. bez ohrozenia štruktúr NATO.¹⁹⁵ Z premisy centrálného postavenia Aliancie v politike USA v Európe vyplývali aj priority Washingtonu, ktoré s určitou mierou kontinuity zdôrazňovala i predchádzajúca administratíva B. Clintona, ako aj G. Busha st. Spojené štáty boli zástancom kompatibility nových obranných štruktúr EÚ s NATO, podporovali jednotu velenia, udržanie americkej vojenskej prítomnosti v Európe a angažovanie tzv. nečlenských štátov únie v európskej obrannej a bezpečnostnej spolupráci, ako i nadradenosť (*primacy*) Aliancie nad ostatnými obrannými inštitúciami. Administratíva G. Busha ml. Vyjadrila tiež tzv. Helsinské hlavné ciele (*Helsinki Headline Goals*), ktoré naklonili mienku väčšiny zahraničnopolitických expertov Demokratickej aj

¹⁹¹ Helms, J. – Smith, G.: *European Security and Defense Policy is Dangerous*. The Daily Telegraph, 28. 12. 2000.

¹⁹² J. Bolton bol v administratíve G. Busha nominovaný na post námestníka tajomníka ministra zahraničných vecí pre kontrolu zbrojenia a medzinárodných bezpečnostných vzťahov.

¹⁹³ Campbell, M. – Grey, S.: *Bush Aides Launch Assault on Euro Army*. The Sunday Times, 17. 12. 2000.

¹⁹⁴ Napríklad v prednáške na pôde Rady pre zahraničné vzťahy (*Council on Foreign Relations*), ktorá sa konala 7. júna 2001, C. Rice spomína, že Európa a Amerika musia byť silní partneri.

¹⁹⁵ Pozri Rice, C.: *Campaign 2000: Promoting the National Interest*. Foreign Affairs, január/február 2000; www.foreignaffairs.org.

Republikánskej strany smerom k európskej obrane.¹⁹⁶ Prejav ministra obrany D. Rumsfelda na pravidelnej konferencii *Wehrkunde* v Mníchove, ktorá sa konala 3. februára 2001, však niektorí pozorovatelia v Európe vnímali ako regresiu do čias troch „D“, ktoré formulovala ministerka zahraničných vecí M. Albrightová. D. Rumsfeld v prejave povedal:

„Podporujem kroky, ktoré posilňujú NATO. [...] Kroky, ktoré by mohli negatívne ovplyvniť efektivitu NATO a viedli by k mäťúcej duplicite, alebo by mali neblahý vplyv na transatlantické spojenectvo by neboli vnímané ako pozitívne. [...] Predstavujú riziko vnášania nestability do veľmi dôležitého spojenectva.“

Postoj ministra zahraničných vecí C. Powella k ESDP bol zmierlivejší. Administratíva G. Busha sa neskôr priklonila k ESDP, ale len v prípade, že sa neangažovalo NATO a ESDP bola obmedzená len na mierotvorné a humanitárne misie.¹⁹⁷ Prezident Bush aj v priebehu roka 2001 vyjadril podporu pre „silnú, akcieschopnú európsku jednotku, ktorá by bola schopná zvládnuť krízové situácie v prípadoch, v ktorých sa NATO nebude angažovať.“¹⁹⁸ V prejave na Varšavskej univerzite 15 júna 2001 povedal: „Všetky národy by mali rozumieť, že neexistuje konflikt medzi členstvom v NATO a členstvom v EÚ. Môj národ víta konsolidáciu európskej jednoty a stabilitu, ktorú to prináša. Víťame väčšiu rolu EÚ v európskej bezpečnosti integrovanej v NATO.“¹⁹⁹

4. Národná bezpečnostná stratégia Spojených štátov amerických²⁰⁰

Časť téz, ktoré zastáva neokonzervatívne krídlo administratívy G. Busha, sa objavila aj v Národnej bezpečnostnej stratégii, ktorá bola schválená 20 mesiacov po nástupe Bushovej administratívy do úradu a rok po septembrových útokoch na Spojené štáty.

¹⁹⁶ Andréani, G. – Bertram, Ch. – Grant, Ch.: *Europe's Military Revolution*. London, Centre for European Reform, March 2001.

¹⁹⁷ Spoločná tlačová konferencia T. Blaira a G. Busha v Camp David, február 2001.

¹⁹⁸ Tlačová konferencia prezidenta G. Busha s Generálnym tajomníkom NATO G. Robertsonom. Brusel, 13. 6. 2001.

¹⁹⁹ Prejav prezidenta G. Busha *'It is time to put talk of east and west behind us'* na Varšavskej univerzite, 15. 6. 2001.

²⁰⁰ *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002.

Dokument kodifikuje princíp zahraničnej politiky prezidenta G. Busha. Je možné ho rozčleniť na niekoľko základných téz: podpora „ľudskej dôstojnosti“ prostredníctvom politickej a ekonomickej slobody; zabezpečenie bezpečnosti pred terorizmom a zbraňami hromadného ničenia; zasahovanie v oblastiach konfliktov a so spojencami. V dokumente sa napríklad spomína: „Sila, ktorou Spojené štáty disponujú, musí byť použitá na šírenie rovnováhy moci, ktorá napomáha slobode.“ Dokument jasne pomenúva hrozbu, ktorú predstavujú tzv. zlyhávajúce štáty, a uvádza sa v ňom tzv. špecificky americký internacionalizmus, ktorý je spojením hodnôt a národných záujmov. Pasáž, ktorá sa nestretla s veľkým pochopením v niektorých európskych hlavných mestách, hovorí o tom, že „Spojené štáty sa budú usilovať konať s podporou medzinárodného spoločenstva, ale nebudú váhať konať jednostranne a ak to bude potrebné, budú postupovať v súlade s právom na sebaobranu a preventívne zakročia proti teroristom“. Spojené štáty si tak vyhradzujú právo konať unilaterálne – princíp, ktorý sa objavil aj v rétorike (a neskôr v praxi v Afganistane a Iraku) predstaviteľov Bushovej administratívy.²⁰¹ Dokument tiež obsahuje kontroverzný koncept preventívneho zásahu, tzv. preempcie ktorý rozvíja relatívne nekontroverzný koncept „preventívnej vojny“, teda prvého zásahu proti nastávajúcemu, špecifickému a takmer istému napadnutiu, na širší koncept zásahu s cieľom predísť tomu aby protivník mohol sformovať hrozbu v dlhodobejšom časovom horizonte. Koncept preventívnej vojny v jeho formulácii je odpoveďou administratívy G. Busha na nový typ hrozieb a ohrození, akými sú terorizmus a zbrane hromadného ničenia.

Národná bezpečnostná stratégia sa však vyhýba pravdepodobne najspornejšej otázke európsko-amerických vzťahov – budúcnosti del’by práce v otázkach bezpečnosti medzi NATO a európskym bezpečnostným aparátom. Text síce obsahuje pasáže, v ktorých sa Spojené štáty zasadzujú za zachovanie NATO ako inštitúcie kolektívnej obrany, ale implicitne necháva priestor pre Európu a jej angažovanie sa v operáciách, ako sú napríklad mierotvorné misie. Národná bezpečnostná stratégia pristupuje k Aliancii ako k nástroju na doplnenie schopností USA v misiách, ktoré sú z pohľadu bezpečnosti Spojených štátov považované za dôležité. Stratégia ďalej obsahuje myšlienky ako

²⁰¹ Pozri Správa o stave únie 2004; vyhlásenie P. Wolfowitz na mníchovskej konferencii o bezpečnosti, kde 4. februára uviedol, že v budúcnosti „bude úloha stanovená Amerikou na základe jej zvrchovanej rozvahy určovať koalíciu, a nie koalícia úlohu“.

rozšírenie výhod slobody na celý svet a spomína aj záväzky voči inštitúciám, akými sú OSN, WTO, Organizácia amerických štátov, NATO, ako aj iné etablované aliancie. V dokumente sa uvádza, že „koalície odhodlaných sú vhodným doplnkom vyššie uvedených stálych inštitúcií“. V Národnej bezpečnostnej stratégii sa však na inom mieste objavuje deklarácia o podpore posilnenia vojenských schopností európskych štátov, vrátane „snáh o zlepšenie spoločnej zahraničnej politiky a obrannej identity EÚ”.²⁰²

5. Záver

Transatlantický vzťah sa nachádza vo vážnych problémoch a podľa analytika Iva Samsona čelí trojnásobnej komplikácii:

- 1) NATO už nepredstavuje exkluzívnu platformu pre riešenie bezpečnostných problémov, pred ktorými stoja spojenci na oboch stranách Atlantiku;
- 2) Spojené štáty americké napredujú míľovými krokmi vo svojej RMA (*Revolution in Military Affairs*), teda revolúcii vo vojnových technológiách. Znamená to, že NATO bude čoraz menej schopné vykonávať spoločné vojenské operácie s USA ako rovný s rovným.
- 3.) USA a Európa prestali zdieľať spoločnú víziu, ako postupovať pri riešení či odstraňovaní najpálčivejších bezpečnostných hrozieb.²⁰³ Navyše, z rapídneho vývoja v oblasti druhého piliera EÚ je zrejmé, že Európska únia bude pravdepodobne napredovať v získavaní autonómnych spôsobilostí, čo je fakt, ktorý by mohol znamenať posun na úrovni EÚ smerom k prevzatiu väčšej zodpovednosti za bezpečnosť v Európe i mimo nej. Pred EÚ tak stojí výzva - začať rozumnejšie koordinovať nákup vojenských technológií a prostriedkov za účelom zlepšenia svojich spôsobilostí, aby sa aspoň priblížila Spojeným štátom. Mala by sa usilovať o pokračovanie silných transatlantických vzťahov a využívať ich buď v rámci NATO, či EÚ. V opačnom prípade hrozí, že globálne hrozby nenájdu spoločný front, ktorý počas studenej vojny obránil západnú Európu.

²⁰² *National Security Strategy of the United States*, 2002, s. 26.

²⁰³ Samson, I. *Medzinárodný terorizmus – implikácie pre Slovensko*. Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Bratislava 2003 s. 158.